

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Tertia Siue Borgia

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1649

Historiæ Societatis Iesv Liber Octavvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14153

HISTORIAE SOCIETATIS IESV LIBER OCTAVVS.

A.D. 1572

1
Præcipua hu-
ius anni.

EQVITVR annus ab salutis ortu millesimus quingentesimus septuagesimus secundus, qui Christianæ toti Reipublicæ Sancto Pontifice Pio Quinto, & priuatim Societati Sancto generali Francisco Borgia orbatæ & funestus, & honorabilis fuit. Polonia quoque sine Sigismundi Augusti Regis: Vngariæ nouo Rege creato Rodulpho Maximiliani filio: maximis Geusiorum motibus Belgio: extinctis Hugonottorum Caputibus Gal-

liæ, memorabilis. Nec minus priuatim nobis in Indiâ luctuosus, amisso viro, qui columen Prouinciæ erat. Funestum Societati fore ipsum quodammodo annu-
limen portendit, funeribus tribus in parente ordinis Romanâ Domo sex intra dies elatis. Sexto Kalendas Februarias Franciscus Truxillus pestilenti febře occubuit, qui Baticus natione, ex militiâ terrenâ Senis ad cœlestem sexto, & quinquagesimo seculi eius anno transgressus, pauloque post in Siciliam missus: cum laborum omne genus, prout obedientiâ demonstrabat, alacritate inexplibili amplecteretur, & grauioris tolerantia studio in Indiam mitti diu peteret, nec impetraret; præ cupiditate plurimum Dei causâ laborandi, Societatiq; seruiendi, artificia multa, & in his ædificandi rationem percepit. Qua solertiâ multum in extruendâ probationis Domo ad Sancti Andreae desudauit. Cumque (vt illud fert pendulum opus, & plenum alex negotium) ex alto collapsus, cura læsisset, sculptoris artē edidit: vt quando crurum infirmitas sedentariam indicibat vitam; Crucis amor necessitatem quietis in fructuosum laborum verteret. Nescit enim debilitari, nescit pigrescere Christi Crucifixi caritas: vt aduersus desidia blandimenta fortis; sic ad eluctandam vim necessitatis ingeniosa. Quarto post eum die par mali genus Ioannem Corsum eripuit, qui Sancto Ignatio, deinde Lainio, postremo Borgia tribus Præpositis Generalibus fuerat cubiculi adiutor, tumque Vicario erat Hieronymo Natali. Obedientiâ erga Præsides, austeritate erga se, caritate erga domesticos, recto extraneis exemplo commendatissimus: cessationis vsque eo & ipse impatiens; vt, si quid à precibus, & occupationibus ministerij sui vacaret; aliquid è stamine acubus moliretur: eo laboris genere, vt reor, delecto, quod intermittere expedire, repetique posset. Sanctus Ignatius hominem significaturus nihil quicquam cuiquam aduersantem; Ioannem Corsum pro exemplo nominabat. Eidem quondam cum imperasset, vt alium è sanctis illis Fratrum primitijs Martinum Carnozam nomine obiurgaret quocunque reperisset loco, bilemque, & iracundiam adhiberet: moxque aduocato Martino, cognitoque nequaquam iracundè obiurgatum, quæsiuisset ex Ioanne, quare non obediuisset: is negauit sibi iracundiam esse: & instante Patre quemadmodum id affirmaret: Totam, inquit, in mare, cum Barcinone veni Romam, euomui: significans tum, cum ad Societatem accessit (Catalaunus enim cum esset ad eam Barcinone Romam venit eius seculi anno primo, & quinquagesimo) omnibus se perturbationibus exuisse. Alio tempore cum grauem Societatis causam Sanctus Pater domesticorum precibus commendaret; Ioannes volebat edici, vt singuli pro eâ causâ ter in die inter preces lacrymarentur: qui non fecisset; ei nihil ad cibum præter panem daretur. In grauissimis supremæ ægrotationis doloribus nunquam intermisit vericulos è psalmis, hymnisque, & alias preces proferre. Tantum habet emolumenti pia consuetudo, tantumque Deus summis temporibus impertit virum secundâ valetudine rectè vsis. Postridie Doctor Baptista Madridius, ex longin-

2
Virtus, & obitus Francisci Truxilli.

3
Et Ioannis Corsi

4
Imperturbati animi exemplum.

quâ morbi multiplicis moleſtiâ, ad priores duos acceſſit, prædicto, ac tanquam delecto emigrandi die. Namque iam pridem, cum eximiâ religione Cœli Reginam coleret, optaretque in eius Purificationibus ſolennibus, inſtar Simeonis, in pace dimitti; in eius diei peruigilio exceſſit. Simeone hætenus felicior; quod ille à complexu, hic ad complexum vitæ migravit, ad nunquam dirimendum feſtinans occurſum: & ille mortali ſinu moriturum Saluatorem, hunc Saluatoris, uti conſidere fas eſt, beatus ſinus excepit immortalitate perfruiturum. Is eſt, qui Naualcarnerenſi Sacerdotio in eam rem, Pontificis aſſenſu, collato, & Complutenſe Collegium iuuit, & Naualcarnerenſe fundauit. Romam venerat æuo iam grandis quarumdam litium cauſâ, ibique cunctâ mirante Curia (inter primos enim aſſeclas officijs, & ſolertiâ cenſebatur) ad obſequia Chriſti ſe, & ſua conuertit. Hi Romæ principio anni rapti eo tempore, quo Pater Franciſcus Borgia Cardinalem Alexandrinum ſequens, Hiſpanienſi, & Luſitanâ legatione perfunctus, inter ſummas itinerum difficultates, ut erat hyems aſperri-
ma, regio perfrigida, via impedita, & ardua, ad hæc Vgnottis inſeſta, in Gallias tranſiit. Iam impetrarat à Philippo Rege triremem, qua reueheretur in Italiam, cum allato ad Cardinalem à Pontifice Nuntio, ut in Galliam quoque pergeret, & eodem ipſe proſequeretur, omnia poſt obedientiam habuit. Et viſus eſt Dominus famuli ſui indulgere voluntati, ut peregrinationem iniunctam conſummare, & perficere imperata poſſet. Cum enim cuperet ſanctus vir, vnâ cum Cardinali, præſto eſſe in Gallia regiâ, quò quicquid in ſe eſſet ad Pontificia mandata momenti conferret: præſertim quod Philippus quoque Rex curandum ſuo nomine inter Sebaſtianum Regem, & Margharitam Caroli ſororem omni ope matrimonium commendarat: huic autem ſanctiſſimæ voluntati dolores obſtarent, quibus ſæpè torquebatur multis, & peracerbis: tanquam celeſtis benignitas agendi tempora, patiendique diſpenſaret; animaduerſum eſt, quibus diebus iter Cardinalis faciebat; morbum interqueſcere: quibus verò interſiſtebat; deſeru-
re ſolitum. Qua ex re, tametsi exauſto viatori locus respirandi nullus relinquebatur, cum quicquid temporis alij quieti dabant, ipſe doloribus redderet; tamen boni publici ſtudio voluptatem maximam capiebat: eoque properabat magis, quod eodem tempore Nauarrâ Reginâ Regiam petente, ægrè ferebat occupari ab eâ Carol. aures. Bleſium, ubi Carolus Rex, ac Regina ſenior agebant, ſeptimo Idus Februariæ Cardinalis, biduo poſt Franciſcus peruénit. Hilaria erant ante Cineralia. Itaque Borgiam honoraturus ipſemet obuiam Carolus proceſſit perſonatus cum penulâ, & grandibus ocreis, cum Procerum manu eodem habitu perſonatorum. Qui cum ingenuâ libertate gentis, nobilique ſimplicitate, circa comites Borgiæ inter deducendum ludibundi diſcurrerent; ignari eius moris hoſpites, contemptum ſe potius interpretabantur, quàm humaniter accipi. Haud quaquam fruſtrâ: ſed minimè cum optato ſucceſſu. Bleſij aliquot dies exa-
cti. Nec potuit Franciſcus ab Catharinâ Regis Parente, atque Rege honorificentius haberi. Quinto Kalendas Martias Italiam verſus in cetero comitatu viam capeſſit. Cardinalem Alexandrinum de malâ Pontificis valetudine allati nuntij accelerare coëgerunt. Quippe indè ab Ianuario Sanctiſſimus Pater morbo conſiſtatus, inter modica ex interuallis laxamenta, nunquam virtutis priſtina interrupto curſu, diu exercitus, tandem Kalendis Maij deceſſit. Pontifex vigilantia, & curâ, adhæc magnitudine ſanctitatis, & animi illam ſolij anguſtiſſimi maiestatem merito æquare viſus: præclarè meritis de orbe Terrarum, nihiloque ſecius de Societate noſtrâ. Tertiodecimo die ſucceſſit ei magno conſenſu declaratus Pontifex Cardinalis Vgo Boncompagnus, qui Gregorius Tertiusdecimus nuncupatus eſt. Continuòque rumor in Aquilonares Prouincias, ac nominatim in vtramque Germaniam emanauit, creatum eſſe Pontificem alieniſſimum ab Ieſuitico nomine: atque adeo nationem vniuerſam ex Vrbe Sanctâ, protinus expulſiſſe: quod contra omnino erat. Nam Gregorius, ſecus proſeſto, ac multi opinati ſunt, ſtatim à principio benigniſſimi eius animi, quem perpetuum deinceps Societati præſtitit, nec documenta obſcura, nec exigua dedit

5
Naualcarnere-
ſis Collegij ſu-
dator.

6
Borgiæ iter in
Galliam.

7
Carolus Rex
obuiam venit
Borgiæ.

8
Pontificis Pij
Quinti obitus.

9
Gregorius Ter-
tiusdecimus
ſuccedit.

10
A principio
Societati beni-
gaus.

11
Patres Natalis
& Palmis cū
Pontifice de
Societatis In-
stituto agunt.

12
Cardinali Bor-
romæo Ponti-
fex Societatis
postulata co-
gnoscenda
tradit.

13
Rationes pro
Societate à Na-
tali congestæ.

14
Eiusdem pero-
ratio.

15
Tridentini sen-
sus de Societa-
tis Instituto.

dedit pignora. Decimosexto Kalendas Iunias, cū admissus ad eum, Farnesio Cardinali introducente Vicarius Generalis, Natalis, comite Palmio, dixisset, Societatem ad obsequium Dei, atque Ecclesiæ excitatam Seminarium esse, quo Pontifex in Dei laudem, atque populorum commoditatem vtatur: quartoque voto Sedi Apostolicæ ad peregrinationes in quasunque terras religionis causâ imponentur, obeundas obstringi: ac proinde rogaret, vt Institutum eius, vt fuerat ab initio conditum, probatumque, & priuilegia ei tradita confirmaret; Pontifex eximiam comitate exceptis hominibus, & verbis auditis, respondit: se optimè nosse id temporum necessariam Ecclesiæ Dei Societatem esse: nec ignorare quàm præclaros vbique fructus, in Germaniâ præsertim, ferret: confirmaturum perlibenter quicquid superiores Pontifices dedissent. Ad se, vbicunque vsus incideret, fidenter adirent: bonum, ac propitium habituros. Hæc ore, vultuque optimo eloquutus, antequam tamen orationis benignitatem liberalitate rerum. Vehementius nihil tum Societatem vrgebat, quàm vt in integrum Instituta eius restituerentur. Itaque Natalis cū protinus à fine Pij Quinti, sequutus Lainij exemplum, legitimâ testificatione adhibitâ, chorum operarijs diebus intermisset (neque enim aliter, atque olim à Paulo Quarto mandatus erat) de professione autem, quoniam extare diploma videbatur, nihil mutasset; hinc maximè auspicandam putauit Sanctissimi Patris benignitatem. Sancto Cardinali Borromæo causâ cognitionem Pontifex delegauit. Atque interim ipse iam confectas à Pio Quinto, nec editas literas, per quas potestas Societati fiebat, quos Conseruatores vocant, Iudices in quibusvis causis assumendi, rite promulgauit. Natalis suâ maximâ curâ multos, ac ponderosos commentarios effecit, & Cardinali Borromæo tradidit, quibus causæ suæ æquitatem probabat. Ante omnia posuit, & ostendit religiosa Instituta, quæ Sedes Apostolica ritè confirmarit, ab auctore Deo proficisci. Neque enim hac in re fas esse Cathedram Petri errori subijcere. Hoc posito fundamento, duorumque Pontificum Pauli Tertij, & Iulij Tertij, itemque Concilij oecumenici auctoritate probatâ, alia diuinæ probationis argumenta propria Societatis collegit. Deinde in vniuersum detrimenta subnexuit, quæ ex mutatione ita conditæ, probatæque disciplinæ oriri necesse esset. Inde propius causam aggressus, totam Societatis rationem, descriptionem, & quasi fabricam, singulis explicatis partibus, in conspectu collocavit: vnde planius cerneretur, nisi detruncata recuperaret membra, constare non posse. Postea separatim de choro, deque professione disputauit: & docuit quas Societati commoditates suæ de ijs rebus leges afferrent: quàm nullum ex iisdem cuiquam formidari deberet incommodum, contrariæque rationes quàm facile diluerentur, vt continuò singillatim ipse diluit. His fusè, grauiterque tractatis, perorationem talem subiecit. Institutum nostrum, si à diuino spiritu profectum est, vt planè est, si Apostolicâ auctoritate confirmatum, si ab oecumenico Concilio comprobatum: & quicquid præterea expeti testificationis diuinæ potuit, luculenter habuit: & inuecta commutatio tam grauem infert perniciem; infimis oramus precibus, vt, quod in cunctis faciendum religiosis disciplinis Tridentinum Concilium iubet, id in hac etiam minimâ fiat. Haud negetur nobis, quod omnibus datur: ne soli simus, in quibus Concilij decreta non obseruentur. Reformari iubet Religiones Concilium, vnamquamque secundum proprium, ac suum Institutum: petimus, vt secundum nostrum nos reformemur, & quod inde est mutatum, inflauretur. Nihil intendit in nostrâ Religione innouare Concilium, vt disertè pronuntiat: id rogamus, nihil vt innouetur: sed, vt probatum est ab illo, sic maneat. Non prohibet Concilium, quin iuxta pium Institutum nostrum Deo seruiamus, & Ecclesiæ: id obsecramus, vt nobis liceat. Tradit lus commune priuilegia, sinè quibus profectò nulla Religio consistit, non esse violanda: qua in re Sedes Apostolica Deum, cuius dona, sinè poenitentia sunt, imitatur: oramus & nos suppliciter, priuilegia nostra ne violentur. Concilij quidem nobis nequaquam sumus, tale quicquam commeritos, quare leges nostræ abrogentur, & concessis beneficijs spoliemur. Ad extremum precamur, ne

Beatissi.

Beatissimi Patris auctoritas Pij Quinti, quæ christiano fuit orbi salutaris, exitiosa sit nobis. Optimus Pontifex quia diuersæ assueuerat disciplinæ, opinionem de nostrâ præiudicatam habuit, nec tamen, nisi dubiam semper, atque infirmam. Nam chorum non nisi mandato simplici, & mollissimè iniunxit. De professione vel noluit ad nos pertinere diploma, quod edidit, vel certè Deus effecit, ut ita conciperetur, ut ad nos (quod prudentes consulti responderunt) minimè pertineret. Itaque & menti, quam semper habuit optimam, & luci, quâ nunc collustrari non dubitamus, consentaneum, gratumque fuerit, ut, quæ commodandi nobis studio in nouauit, cum perniciosissima appareant, antiquentur. Borromæus Cardinales tres Ioannem Aldobrandinum, Gabrielem Paleottum, & Paulum Aretinum Placentinum in consilium adhibuit: deque eorum sententiâ pristina Societati iura Gregorius, tantorum virorum usque magis ornata iudicijs, & Borromæi sanctitate commendata, sub extremum Nouembrem restituit: quanquam diploma aliquanto post editum est. Debeatur certè patrocinijs ea pars quodam iure Borromæo: ut auunculi sui Pij Quarti beneficia tueretur, qui duas pariter huius Instituti partes, itidem choro, & Præpositi Generalis triennio, à priore Pontifice imperato, labefactatas redintegrarat. Inter hæc Gregorius Franciscum Toletum apud se conciones continuare voluit: & mox Viennam remisit, ut inde in Poloniam quoque rediret ad Comitiam creando nouo regi: & interim concionatorem Palmium eius loco substituit: & alium præterea domesticis concionatorem iussit apponi. Quosdam coram se de Societate obloquentes, liberè castigauit: post centum annos cognitum iri Societatem affirmans. Parùm beneuoli quidam illo, inter alia, carmine animum Sanctissimi Patris occupare tentauerant, Iesuitarum Collegia ingentes possidere facultates, Ecclesias, Monasteria, Abbantias, & quodcunque Sacerdotij genus, ac nomen est, in eâ transcribi: nec usquam quicquam, præsertim in Germaniâ, relinqui. Polancus iam eo tempore Vicarius, quid res haberet, edocendum Pontificem ratus; tertio Nonas Decembris, ad agendas ob confirmatum Institutum gratias additurus; singillatim in libellum relata quæcunque eius generis possidebantur, & Sociorum numerum, quibus alimenta inde ministrabantur, detulit. Quibus Pontifex diligenter perspectis, dolere se dixit, quod essent perpauca: optare, ut longè plura, & ampliora essent, quò plures vineæ Domini cultores strenui, & utiles alerentur. Instititque ipse, quandocunque se opportunitas obtulit, Collegia & vetera stabilire, & noua exordiri, quod hâc ipsâ ætate iam cœperat. Nam Caroli duo Cardinales, viri maximi, & Societatis peramantes Borromæus, & Lotharingus Romæ cum essent (quo tempore, & Collegium Romanum seorsum viferunt, & præclarè ingenij apparatu pretiosis mularum aulaeis omne genus, & diuersarum super mensam septendecim linguarum conciunculis honorati sunt) ad generalia, quæ Societati moliebantur, gymnasia fundanda, quædam ut è sacris vestigialibus conferrent, impetrarunt. Verùm ita euénit, ut primam eius negotij mentionem Lotharingus inferret, cum maximè sermones, quos diximus, de immenso sacerdotiorum ad Collegia translatorum numero Pontificijs auribus ingerebantur. Itaque minimè promptas, ac procliuës inuénit. Sed paucis interiectis diebus ipse vltro Pontifex sententiam se mutasse Cardinali eidem confirmauit: quod animaduertenter, Religionem hanc ad maiestatis diuinæ magnam gloriam his temporibus Deo missam, firmarique, ac prouehi oportere: cohortans illum, ut primo quoque tempore cogitatam Academiam perficeret: futuram sibi instar filia, quam primam genuisset: simulque excitans, ut tuendam sibi in Gallijs Societatem susciperet: ignorans fortasse singulare iam dudum Cardinale profiteri patrocinium, & præstare. In controuersia graui Collegij Conimbricensis: referente Cardinali Masseio quiddam non constare, vnde iudicatio causæ tota penderet; Gregorius: Percuntare, inquit ex istis Patribus: boni viri sunt: etiamsi contra se cessurum sit, verum dicent. Tot iam grauati susceptis ante muneribus, cum ægrè Romani Patres sufficerent procurationem Cathecumenorum, nouissimè ex quadam parte superadditam, tentabant

16

Pij Quinti de Societate opinio.

17

Cardinales Borromæus ad causam cognoscendam alciuit.

18

Redintegratur Societatis Institutum de professione & choro.

19

Gregorius Tertiusdecimus Toletum, & Palmium concionatores adhibet.

20

De Societate præclarè sentit, ac loquitur.

21

Polancus Vicarius Pontificem de Societatis statu docet.

22

Cardinales Borromæus & Lotharingus in Collegio Romano literario apparatu suscepti.

23

Eidem Collegio sacra vestigalia impetrat.

24

Gregorius de Societate exstimatio.

bant excutere. Patronus reclamabat Cardinalis Sirletus: Pontifex ex eo interrogavit, quid pro se Patres afferrent: & ubi ille respondit: Nihil, nisi non posse. Num igitur vis, inquit, ut ad id, quod nequeunt, adigamus? Quæ, & alia multa benevolentissimi Patris argumenta eò gratiora, quòd non solum ex animo, ac sponte manabant, sed etiam ex propensione quadam quàm ad constantiam solidâ, tam ad indulgentiam tenerâ, atque tractabili; nouum iniciebant vigorem Dei famulis ad vires tanto enixius pro Sanctâ, & Romanâ Ecclesiâ contendendas: pulchrumque inde, ac salutare terrarum orbi certamen existeret, dum ille excitandos benignitate, roborandosque auctoritate fideles operarios existimabat. Hos, præter cetera incitamenta, pudor ad officium adigebat, quò tam præclaram de se opinionem sustinerent: ne viderentur benevolentie magnitudinem laborum magnitudine exæquare non potuisse. Neque enim volebat Gregorius indulgentiam suam otij, segnitieque, sed negotij, & curæ altricem esse. Itaque quanquam Cathecumenorum procuracionem, ut diximus, nequaquam poni prohibuit; pœnitentiariâ tamen administratione in Vaticanâ Sancti Petri Basilicâ, quamvis ob eas causas, propter quas non libenter susceptam retulimus, enixè missio bona postularetur, absisti præcisè veruit: negans, aliundè idoneorum sibi confessoriorum, & linguarum parabilem copiam affuturam. Ad classem, quæ prosequendo aduersus Turcas bello adhuc stabat in mari, Socios duodecim Pius remitti petierat: multos & ipse designabat, si res processisset: & nominatim Pœnitentiariorum Rectorem Christophorum Rodericium remisit. Duos item Sacerdotes in Corsicam destinavit cum Episcopo Marianæ: admodum lætus, quòd muniri Collegio viam diceret, ad solitudinum illarum nihilò Indicis meliorum culturam. Habuit postremum id solatij Sanctus Generalis Franciscus, ut è vitâ decedens in iura, cum quibus acceperat, restitutam Societatem videret, & commendatam adeo benigno parenti relinqueret. Virum Dei non multò post, quàm Blesio ex aula Gallie Regis discesserat, super alia cruciamenta febris inuasit: cuius per intermissionem Sabaudio primùm Duce, dein Ferrariensi, quicquid vsui foret, piè suppeditantibus, ingenti labore Ferrariam delatus, ibi magnâ cum vicissitudine melioris, deteriorisque valetudinis æstatem exegit, administratione Societatis in omnes partes Vicario Natali permittens: quanquam Polancum, simulatque Italiam attigit, ad Longobardiâ visenda Collegia, tum etiam Romam misit. Quo breui reuerso, cum iam autumnus appeteret, Lauretum, voti exsoluendi causâ, & Romam inde pergere statuit. Nam quia Constitutiones, quo loco Præpositus Generalis decedit, vel in proximo (si fortè nullum inibi sit) domicilio Societatis declarari Vicarium, qui per interregnum præsit videtur edictum; id multis de causis, ut Romæ fieret, expedire ducebat. Solatio quoque erat morienti futurum, inter tot filiorum preces, sacrificia, & quasi manus, supremum spiritum exhalare: ac præter communem sanctæ Urbis religionem, mortalibus exuijs eodem loco, ubi Ignatius, Lainiusque posuerant, relictis, indidem eos in cœlum, vnde præcesserant sequi. Itaque idipsum nominatim precatus erat à Deo, ut vitam sibi in sanctam usque illam propagaret Urbem: vel certè concederet Laureti deponere apud augustissimam cellam, in qua primùm ille mortalitatem induit. Huic religiosæ voluntati Ferrariæ Dux Alfonso per diu humanitate Principis, & cognati pietate reluctatus, ne fortè viâ malum irritaretur, tandem quia Medici non solum consentiebant, sed magnopere etiam suadebant, planè deploratam salutem, locique mutationem, ac præsertim Ferrariâ discessum non nisi ad spem pertinere affirmantes, potestatem abeundi fecit, prolixè additis quæcunque ad viâ, & morbi leuamentum pia liberalitas inuenit. Et sanè meliusculè factum ægro in viâ, quoad salutatâ Laureti magno sensu Deiparâ, & primo Saluatoris inter homines hospitio adorato, Maceratam peruenit. Tum demum, ut ad Urbem appropinquare cœpit, morbus, tanquam diuinitus hucusque sustentatus, vehementer incubuit. Vbi Romana moenia intrauit: Nunc, inquit, dimittis seruum tuum, Domine, lætus quòd in exhauriendis Christi Vicarij mandatis, & quarto professo-

25
P. Christophorus Rodericius destinatus ad classem contra Turcas.

26
Borgia vltimus morbus.

27
Romæ, aut Laureti mori cupit.

28
Laureti meliusculè habet

fefforum exequendo voto, damnum vitæ fecisset: & sub ipsi portæ Flaminie ingressum iussu consistere lecticâ, pro foribus percelebris ædis Deiparæ, prope semihoram, coniunctis piè manibus, tacitus preces fudit: gratias in primis, uti verosimile est, agens, quod eius tandem patrociniò vitam ad id loci retinisset. Accurrerunt ad complexum amantissimi Patris ex cunctis domicilijs Romani Socij: & quanquàm mestissimum erat spectaculum videre morientem; tamen solatio erat recepisse adhuc spirantem. Ergo benedictione, plenâque indulgentiâ ab Gregorio, qui Tybure tum agebat, amanter impertitus, ac supremis rite communitus mysterijs, ad quorum solennes preces magnâ pietate respondit; biduo post, quàm Romam attigerat, noctem sub mediam, ac potiùs aliquantùm iam inclinatam (quo fit ut ipsas magis Kalendas Octobris, qui fuit dies Mercurij, quàm pridie consignandus sit obitus) altero, & sexagesimo suæ atatis anno evitâ solutus est, magnâ magnarum virtutum, præstantisque sanctimonie famâ relictâ. Supremo tempore totus imminens, & anhelans in patriæ beatæ conspectum, cupiensque cum Christo esse: si fortè, ut fit, nunquid vellet interrogaretur; vnico verbo respondens, IESVM, aiebat. Veniam erratorum ex Patribus submisit postulavit: toti Societati rogatus, ut benediceret, fuit ab se impetrari: ijs, qui precabantur, ut in cœlo memor ipsorum esset; suauiter respondebat: si daretur illuc accessus; & ipsorum, & omnium memorem fore. Vicarium, quamvis multum rogatus, Ignatij, La'nijque viam tenens noluit appellare, addens satis sibi alioqui rationum esse reddendum rerum suarum. Inde duo, & viginti, qui tum fuerunt in Vrbe professi quintâ feriâ congregati, Polancum, qui Maceratæ æger substiterat, cognito meliùs habere, iamque ad Urbem appropinquare (ut statim adfuit clutellario mulo in cistâ vectus) rite Vicarium suffecerunt. Nequaquàm latet me fuisse inter nonnullos rumorem, Franciscum Maceratæ, dum vehementer inflaret Polancus, ut ille, quanquàm poenè moribundus, trepidè in Urbem deportaretur, accusasse immoderatam hominis festinationem, ac prædixisse frustra per eam rem Generalatum sperare sibi: sed planè futilem, itemque rarum, ac languidum comperio rumorem fuisse, ut quem ipsi per se se spectatissimi, calumniaque minime capaces redarguerent Polanci mores. Ortum apparet ex suspitione vanâ, & prauâ interpretatione alicuius, qui Vicarium, si fortè Ferrariæ nominandus fuisset, Benedictum Palmitum nominandum speraret. Ceterum eximia Francisci Borgiæ sanctitas postulat, ut eius rerum, ac vitæ summarium vnum sub aspectum ponatur, more scriptoribus quoque profanis vñtato. Nam Seneca controuersiarum scriptor: Quoties, inquit, magni alicuius mors ab Historicis narrata est; toties ferè totius consummatio vitæ, & quasi funebris laudatio redditur. Anno salutis humane millesimo quingentesimo decimo, quinto Kalendas Nouembris primus stirpis, heresque paternæ dominationis natus est, origine vtrunque clarissimâ. Namque Pater Ioannes Gandiæ Dux tertius fuit è gente Borgiâ, quam ad id loci, præter alia decora, Summi duo Pontifices Callistus Tertius, & Alexander Sextus nobilitarant. Mater autem Ioanna Aragonia neptis Regis Aragonum, Ferdinandi. Franciscus vocatus est ex voto Ioannæ parentis, quæ præcipuâ Sanctum Franciscum Afsinatem pietate colens, sacro eius ordinis cingulo periclitans in partu feliciter soluta est. Nec fanè vacuum id ille nomen gessit. Præstantiam sanctitatis prædixisse continuò visâ est auia Maria Henricia Aragonum Regis Ferdinandi patruelis. Hæc adolescentula Ioanni Gandiæ Duci secundò nupta: eodemque post susceptos duos liberos Ioannem, & Isabellam, viduata, annorum ætatis duodeviginti, cum Isabella teneris in annis Deo se consecrasset in cœnobio Sanctæ Claræ, sumpto nomine Francisca IESV; ubi Ioannem, quem magnâ curâ, & pietate educarat, vidit patrem iam factum; in cœnobium sequi filiam, ut iam diu meditabatur, decreuit: obstantemque, ac remorantem filium, quod suscepti infantis vitæ diffideret, & multum rogantem, ne se se desereret, donec pluribus, ac certioribus munimentis nixam Domum relinqueret, hoc affata sermone dicitur: Nihil sollicitus esto: heres tibi non deerit: hic autem, qui

29

In ingressu Urbis Deiparam per semihorâ exorat.

30

Occurrit mul-ti è Societate,

31

Mortis dies.

32

In morte gesta

33

Vicariū renuit nominare.

34

Io. Polancus Vicarius Generalis.

35

Teme aria de eius ambitione suspicio.

36

Borgiæ vitæ sanctissima breuicōprehensa.

37

Ortus, ac genus.

38

Nominis ratio

39

Prædictio eius sanctitatis.

40
Francisci opti-
ma indoles.

41
Puer periculi-
tur.

42
Profectus in
pietate.

43
Caroli Quinti
aula sequitur.

44
Aulicorum
exemplar.

45
Pudicitiae stu-
diosus.

46
Quatenus lu-
dis oblectatur.

47
Ludorum da-
na assignat.

48
Omnium ocu-
los & animos
attrahit.

49
Matrimonio
iungitur.

50
Filiorum no-
mina, ac nu-
merus.

qui natus iam est, tantus apud Deum tibi patronus existet; magnopere ut nos Maiestati illi summæ ob tantum munus grati esse, & famulari impensis debeamus. Quam prædictionem non euentus modò firmavit, sed & eiusdem Mariæ Gabrielæ (hoc enim cognomen sanctimonialis optavit) cum singulari sanctitas, tum aliæ prædictiones. Ipsa quoque Francisci ætas prima significavit, ubi esset conquietura maturior: sedata, facilis, verecunda, disciplinæ omni morum iuxta, ac literarum accomodata: cui pro crepundijs, religiosæ imagines, pro puerili negotio arularum extructio, pro lusu sacrificantium, & concionantium imitatio: cui, voluptati geniculatio frequens, catechismi memoriter, deque genu pronuntiatio, denique iteratio precularum. Parentem decennis amisit: tumque primùm ad impetrandam ægrotæ valetudinem, addidisse ad preces voluntariam sui verberationem fertur. Eodem anno ingens ipse periculum adiit. Nam inter tumultus, quo circa rebellantes populi concitarant, captâ, direptâque Gandiâ, ægrè fugâ servatus est. Per quam occasionem Cæsaraugustam præductus apud Auunculum Ioannem Aragonium sacrorum vrbis eius Antistitem aliquandiu mansit: grammaticæ, musicæque, item studijs equestribus operatus non sinè paribus incrementis ætatis, ac pietatis: adeo, ut iam tum acriter inciperet ad deferendum seculum stimulari, maximè commotus geminâ concione, alterâ de supremo iudicio, alterâ de Christi servatoris acerbissimâ nece. Cæsaraugustâ Bazam euocatus, quò multi propinquorum inter Gandiæ cladem euaferant; primùm ex morbo semestri periclitatus est, deinde ex terræ tremore, tam vehementi, ac pertinaci; ut sub dio quadraginta dies egerit in lecticâ, quæ pro lecto eadem, ac lecto erat. Sub hac aulicæ militiæ rudimenta posuit Tordefillæ, apud Catharinam Caroli quinti sororem: quæ ubi in Lusitaniam abiit Ioanni tertio Regi collocata; Franciscus ad Auunculum Cæsaraugustam rediit, annum iam quintumdecimum ætatis agens, & biennium in philosophiæ studijs, pariter in cælesti Philosophiâ proficiens, eximiâ diligentiam posuit. Tum Gaudiam reuersus non multo post tempore, nidum perosus, impetrauit à patre, ut in Caroli Quinti Imperatoris aulam Vallisoleti tum degentis concederet. Florentissima ætas annorum decem, & octo, species decora, splendidus comitatus, liberales, mirèque suaves adolescentis mores, in flore illo Procerum, velut in bono lumine gratius micuerunt: & ille sic humana cum diuinis miscuit, ac temperavit officia; ut spectandum proponeret pulcherrimum equitis, aulicique Christiani exemplum. Nullis deerat vilitatis aulicorum muneribus: sed ubi necessitas ad salutandas faminas traheret; horrens cilicium applicabat corpori. Itaque hoc munitus præsidio, & alijs, quæ diligens adhibebat, illibatam ad nuptias pudicitiam detulit. Ludicra equestria haud sinè gloriâ celebrabat: aleam damnosam nec usurpare, nec spectare sustinuit: ludos alios non nisi perquam rarò, ac modicè attigit, auocamenti duntaxat vice: & dicebat pretiosa ferè quatuor alea perdi, tempus, pecuniam, sensum pietatis, rectam conscientiam. Item ludos eiusmodi periculosos ab familiaribus suis, foedos amores, procaciam dicta, & quicquid est artium malarum arcuit. Ut nemini inuidebat ipse, obtestabatur nemini: sed gaudebat potius antecedentium præmijs, similia & sibi olim sperans: ita nec inuidos apud se, nec obtestatores ferebat. Statas quotidie preces, magnâ curâ, quotidie sacrificium, sanctioribus verò ferijs sacramenta frequentabat: magisque in dies auditione verbi diuini capiebatur. Oculos ergo ad se omnium, animosque illa humanarum laudum, & christianarum consensio (qualis gratia, cum auro illuminatur, inest argento) rapiebat. Sed ante omnes Cæsari, coniugique Isabellæ probatus est. Itaque dum prænobili Virgini Eleonoræ Castriæ, quæ Lusitana ortu, Aluario Castrij, & Isabellæ Menesie Barretæ filia apud Augustam agebat, conditionem quærent; omnibus Franciscum suâ spontè præposuerunt. Eodem tempore Lombaia Marchio dictus est. Matrimonium fuit æquè sanctum, ac felix. Liberos quinque virilis stirpis, Carolum, qui postea in Ducatu successit, Ioannem, Aluarum, Ferdinandum, Alphonsum: foeminas tres, Isabellam, Ioannam, Dorotheam susceperunt.

perunt. Franciscus iam maritus ad Christianam gravitatem multum adiecit. Paulatim ab alijs oblectamentis ad duo se maxime innocentia recepit: ad musicam, & venationem, seu potius venaticum aucupium. Musicen coluit virilem, ac sanctam: nec solum modulari vocem, & accommodare ad numeros; sed & modos facere, & symphoniarum cantum describere scite norat. Et diu mansisse ferunt in templis titulo Gandiæ Ducis inscripta cantica, quorum ipse numeros composuerat. Ad venationem placendi quoque Cæsari cura, qui tum totus erat in ea, pellexit. Nam, ut ingenij sordidi, & assentatoris est omnia Principum, etiam fœda imitari studia; ita honestis obsecundare voluntatibus liberalis est animi, & sapientis. Eandem Franciscus ob causam disciplinis etiam mathematicis curam impendit magnâ Cæsaris voluptate, qui ipsidem intentus, communicare cum eo, & retractare audita gaudebat. Sed venationem exercendi corporis gratiâ inchoatam, paulatim ad exercitationem animi (ut semper novos pietati addebat gradus) erexit. Non modò libertas, quam solitudo per campos afferebat, & libera cæli species, & ingesta oculis naturæ pulchritudo, atque varietas mirifice excitabant ad consideranda cœlestia, & æterna, auctoremque ex operibus cognoscendum; sed profitebatur postea ex ipso venatu salutare animo suo cogitationes obortas. Venatio maxime erat per Accipitres, Falcones, Aquilas. Ergo animaduvertebat sapientiam Dei, ac potestatem, qui auibibus illis tantum dederit leuitatis, ac virium, ut sublimi volatu aciem intuentium fugiant: idemque tantum homini in res omnes dominatum concesserit, ut easdem ad se vocet, naturali libertate dispoliet, mansuetas efficiat, ac velut satellites, aut milites suos ad aliarum capturam volucrum emittat. Unde recordabatur, & reputabat illam primò hominum in omnia animantia, ante peccatum dominationem traditam. Alio tempore in ipso volucrum certamine, in impetu, & quasi arte sequentis prædam, inuadentis, & conficientis accipitris; rabiem, & fraudes cogitabat Dæmonum animas dirè capientium: Sed præcipue exercebat animum ad sanctum quendam ruborem, sui que despectum, cogitatione versans, atque perpendens quàm exiguo beneficio fera volucris naturam mutet, condesciat, ad manum assuescat hominis, eidem famuletur, commodoque, & voluptati sit, quamvis vinciat ab eo, & oculorum etiam lumine obiectis integumentis orbetur. Itaque talia secum agitans erubescere, abijciebatque se, quod mansueti animal ingenij homo, cum nec alas, nec pedes, nec ullam vim habeat, per quam sui Domini manum effugiat; tamen se se improbâ mente auferat, nec tam multa beneficia, & blandimenta cicurando, reuocandoque sint satis. Cum verò canem intueretur, quamvis rabidè esurgentem, & altè infixis dentibus, totoque immerso rostro prædæ deuorandæ inhiantem, ad vocem, aut sibilum Domini continuo absterreri, atque absistere; enimvero deplorabat perniciam mortalium, qui cum vehementius appetitum aliquid in potestatem redegerint; nullis Dei vocibus, nullis pollicitationibus, aut minis abstrahi, auelli que possunt. His cogitationibus venationes, & aucupia Franciscus in orationem verterat: illud quoque interdum re, quàm dictu maius adiiciens, ut cum iam iam falco inuolaturus, & yngues, rostrumque infixurus in hostem esset, (in quo summa spectaculi gratia ineft) declinaret ipse, vel auerteret oculos: & quesitâ se summis laboribus voluptate fraudans, eam virtuti donaret, cœlestium luminibus spectaculum de se præbens tantò iucundius, quantò pulchriore se ipse victoriâ, quàm volucris volucrum superabat. Sub idem tempus ex graui quoque tertianâ ad robur animi multis modis profecit. Nam planius experiendo, reputandoque cognouit imbecillitatem humanæ vitæ; quàm tenui pendeat filo, quàm caduca sit, & omnia subsidia Terræ, Principum beneuolentia, ac ceteræ opes quàm frustra sint, nisi sustineat Deus. Deinde in æstu febris flammarum, infernarum acerbiter, & ignis purgatorij cruciatum æstimans, non modò æternas damnatorum poenas exhorruit, sed etiam animas, quæ purgarentur, ita miserari coepit; ut inde sit orta illa, quam deinceps semper obtinuit, auxitque eas iuandi sedulitas. Denique eodem tempore profanorum librorum lectione

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

K k

pror-

51
Musica dele-
atur.52
Et venatione.53
Et mathemati-
ca.54
Venatione ad
pietatis exer-
citationem vti-
tur.55
Dæmones ve-
naticis auibibus
similes.56
A feris grati ef-
se docemur.57
Et Deo obti-
perare.58
Insignis Borgie
sui victoria in
venationis gu-
stu.59
Ex morbis mæ-
di fallacias per-
cipit.60
Ex æstu febris
purgatorium
ignem æstimat,
cortique ani-
mabus misere-
ri dicit.

61
Libris spiritua-
libus delecta-
tur.

prorsus abiecta, piorum inchoauit, qua magnopere tenebatur, praesertim noti testamenti. Id iam conualescens, etiam cum ad exercendum gestaretur per agros, summam voluptate lectitabat, insitens locis, atque sententijs acrioribus, & ad mores serè spectantibus, quas clauso codice aliquandiu reuoluebat animo: atque illud aiebat primum sibi rudimentum meditationis fuisse, vnde postea ad celsissimum fastigium contemplationis ascendit. Inde Carolum sequutus ad bellum, quod in Prouinciâ gessit, seculi eius anno trigésimo sexto: coque perpetrato delectus, qui res gestas Augustae nuntiasset, nouos ad virtutem stimulos habuit ex anginæ morbo, quo prope confectus Segobiae est: quanquam iam minus mortem pauebat: vt qui sacramenta (rem ea tempestate raram) singulis mensibus iterabat. Biennio inde post Isabella Augusta decessit, cuius mortem suam appellare natalem Franciscus solebat. Nam idem delectus à Carolo, qui corpus Granatam in aurorum Regum sepulchrum deueheret: vbi deuectum traditurus de more fuit, patefactâ arcâ, deformatum adeo reperit; vt minime agnoscens, nequaquam solenne concipere iusiurandum ausus sit, affirmans illud esse: sed id tantum iurauit, credere se, certumque habere, pro curâ, fideque,

62
Isabellæ mors
Borgiae natalis
fuit.

63
Totus ad Deum
conuertitur.

qua deportatum, & custoditum erat, esse cadaver Augustae. Ingesta repente oculis tanta foeditas, pariterque cum eâ cogitationi prior species, ac venustas recurrens, ad hæc pompa simul omnis, ac scena pristinae felicitatis oblata, iam eueria, extincta, exinanita, tam acriter percussit, tamque altè penetravit in animum; vt continuo decreuerit, nihil amplius vilius pretij ducere perituum: nulli post hæc obsequia sua Domino mancipare, quem eripere posset mors: sed ad mansura totus bona conuertere, atque ad immortalis Domini famulatum per labores quosuis, ac dolores eniti. Adfuit nimirum potentissimus diuinæ gratiae radius, qui totum ita peruasit, vertitque, & roborauit; vt fixa eo momento consilia nullo vnquam deinceps, quoad vita per tres, ac triginta annos mansit, debilitata euentu, fortius semper, ac fortius inualuerint. In hoc aestu dum deplorat amissa tempora, dum peritura, atque aeterna inuicem comparat, dum Deo se penitus tradit, ac dedicat insomni traductâ nocte; postridie Magistrum Ioannem Aulam audiit, qui inter exequias Augustae de fallacijs humanæ vitæ, deque eorum miserandâ fatuitate, quos ab solidorum bonorum æternitate hæc inanum leuis vmbra auertit, ac deiecit, ad Francisci sensum tam aptè dixit; tanquam suspiria eius, atque deplorationem nocturnam audisset; & cor in conspectu habens, iacula in id vnum certâ manu dirigeret. Itaque vehementer eâ confirmatus oratione, domum accito Aulam, & sua ei consilia familiari colloquio exposuit, & cohortationem, & monita, ab intelligente, ac pio magistro accepit peropportuna. Accessere, tanquam desigendo penitus clauo, amicae literæ Franciscæ IESV, quam supra memorauimus puellam, olim in Sanctæ Clarae Cœnobium, quod hac tempestate regebat, Gandiæ se abdidiisse. Literarum sententia hæc erat. Ego, fili mi, quo die conuersus es, cœlesti sponso, pro tuâ corporis, sed multo magis animi salute supplex instabam: vidi que te ad Christi pedes abiectum, pro fletu, & gemitu peccatorum veniam exposcentem: & ipsum pariter vidi Dominum suam tibi diuinam porrigentem dexteram, leuantemque, & consolantem pollicitatione opis suæ. Agito illi gratias, vt ipsa quoque ago, & accuratius, amantiùsque, quam à me sit, cura, vt ei seruias. Quibus ex verbis intelligi licet, & parenti, & filia, idest Mariæ Gabrielæ, de qua item supra narratum est, quæ iam hoc tempore vitæ cursum sanctè consecrat, & Franciscæ eius filia, sanctitatem Francisci diuinitus præmonstratam.

64
Confirmatur
amici literis.

Qui demum summam consiliorum iniens, hæc apud se statuit: primo quoque tempore ab aulâ domum secedere, quò tranquillius, atque expeditius sibi, Deoque viueret. Quòd si fortè coniux præmoreretur; tum se nuditatem, & opprobrium Crucis toto animo complexurum: sique ætas ferret, etiam in sacrarum familiarum aliquam transiturum: quod concepto voto spondit Deo, ac sanxit, annum agens ætatis vndetrigesimum, euitis seculi anno trigésimo nono, cum primum Summo Pontifici Societatis fundandæ Institutum oblatum est, &

65
Voto se ob-
stringit archie-
piscopis vitæ incun-
dæ.

ab eo

ab eo laudatum. Granatâ reuersus in aulam noua omnia, ac prorsus aliam, ac reliquerat, sibi videre rerum speciem videbatur. Nempe alios ipse retulerat oculos. Instanti ab Carolo, bonâ ut eius veniâ secedere Gandiam liceret; negotio secessu, Catalauniæ administratio Proregis nomine demandatur. Cæsareis in literis ea nominatim expressa causa, quod illa procuratio semper virum, sed id maximè loci requireret, cum grassatores ita vi, numeroque inualuerant, ut nihil cuiquam uspiam tutum: non vijs, non in agris, pagisue, aut oppidis; magnam iam partem sublati commercijs, reliquum fieret. Administrauit eam Provinciam anhos circiter quatuor ex lumine recens hausto diuinitus: vitamque egit ex regulâ, ac normâ, quam sibi nouam proposuerat. Ante omnia latrones, & grassatores, qui, ut dictum est, omnia infestabant, sustulit: tantâ cum approbatione Cæsaris; ut de eâ re, gratias ei per literas egerit. Et sanè ita rem. Franciscus ab initio capessuit commiseratione publicâ calamitatis, utque scelerâ, quæ tam multa, atque atrocità assidue patrabantur, intercideret; ut non dubitaret ipse met aduersus quinque, & quadraginta, qui turrim infederant, proficisci: negans vnquam vllam sibi prioribus annis venationem æquè iucundam accidisse: quod hic sibi non hominum, ac belluarum vis, & ars; sed iustitia Dei, velut comes, atque satelles venanti adesset. Nec tamen non ex intimo sensu pereuntes noxios miserabatur: quin etiam solitus erat, de quibus supplicium sumeretur, non modò curare, ut quamoptimè præparati vltimam necessitatem subirent; sed etiam ut tricenâ iuuantis singulorum animis sacra fierent: ut nec finis optabilior perditis hominibus, nec exequiæ possent contingere honestæ magis, & salutares. Aduigilauit, ut ius rectè, tempestiuèque diceretur: faciles, & expediti omnibus temporè quocunque patebant aditus. Aures, & animum summâ clementiâ, & commiseratione miserorum calamitatibus commodabat: parique patientiâ, & lenitate ineptias deuorabat impotenter, & rusticè quiritantium. Si fortè opulentorum quispiam debitam pauperibus pecuniam differret exsoluere; repræsentabat de suâ: tum ex debitoribus exigebat. Discen- tium scholas spectari iussit, ordinauitque. Rem militarem studiosè curauit. Mœnia inchoauit vrbis ex eâ parte, quæ in mare spectat, & primarium ipse lapidem propugnaculo Sancti Francisci posuit, quod eâ tempestate ædificatum est totum, vnâ cum longo murorum tractu. Annonæ, quæ arctissima erat, aduecto ex alienis provincijs frumento, prouidè consuluit. Subleuabat egentes, præsertim è lautiore fortunâ lapsos. Virginibus orbis conferebat dorem ad nuptias. Sacris cœnobijs succurrebat. Nemini non solatio, ac leuamento erat: magnopere intentus, ut publica, & per exemplum quoque nocentia scelerâ deleter. Quod si quid grauius committeretur;angebatur acerrimè, plurimùm metuens, ne per incuriam accidisset suam: nec partem capiebat quietis, donec quicquid posset remedij non admoisset. Porro, ad virtutis suæ profectum, cum induxisset, animum iudicia humana, furrosque leuium capitum despicere, & hoc velut fundamento posito, omni posthabito mundi respectu, palàm, atque apertè profiteri Christi discipulum; dedit se impensissimæ meditationi, precationi, & contemplationi: tam indulgenter affluente diuinâ suauitate; ut, cum horas interdum quinas, senasue cœlesti illud protraxisset negotium, lachrymis perfusus dulcissimis; demiraretur, & gratias Deo summas ageret, quod lapideum si bi cor in carneum commutasset, petramque, & rupem conuertisset in stagna, & fontes aquarum. Quin etiam blandissimæ illæ diuinarum rerum imagines ita rapiebant ad se, ac tenaciter vinciebant; ut ex oratione digredientem, deterior tantum sui pars sequeretur: & animo residente in cœlo, corpus propemodum solùm humanis actionibus interesset. Ad hæc, quod & tempus tractandis cœlestibus lucraretur, & quicquid per epularum peccasset abundantiam ut abstinentiâ lucraret, simulque corporis ut castigaret obesitatem; cœnâ sibi in totum interdixit. Tum in dies ultra progrediens, cum per quadragenaria ieiunia, nihil ad panem, & aquam, nisi coctas herbas, aut leguminum aliquantum duobus annis absque valetudinis noxâ adhibuisset; subiit voluntas totum annum eiusmodi inedia.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Kk 2

con-

66

Prorex Catalauniam sanctissime administrat.

67

Grassatores ipse met inuadit.

68

Venatio optima.

69

Caritas in supplicio efficiendos.

70

Omnes promptè, ac benignè audit.

71

Debita solui curat.

72

Rem militarem non negligit.

73

Egenis subuenit.

74

Iniquorum scelera dolet, ac delet.

75

Meditationi vacat, ac precibus.

76

Abstinentia se macerat.

77
Corpus vexa-
tionibus tor-
quet.

78
Animæ mode-
ratoribus pa-
ret.

79
Sacramenta
frequenter.

80
De Societatis
Instituto San-
cto Ignatio gra-
tulatur, & eun-
dem cōsultat de
Sacramentorū
frequentia.

81
Iniuriam æquo
fert animo.

82
Borgiae virius
firmissima.

continuandi, & continuauit. Eā poenā corpus maceratum, & quasi limā exte-
nuatum sic est; vt ē torace prioris anni iam laxitatis dimidium superaret. Cili-
cia, flagella, vigilias, alia tormenta superaddebat inedia: studiumque assiduum
suis voluntatibus aduersandi planē vltra communis prudentiæ modum. Ita scilicet
sue gratiæ vires prodere amabat Deus, & incubantem mortalium plerisque
torporem compungere. Nihil tamen Franciscus non vīratum viris sanctis, ni-
hil prudentibus inconsultis suscipiebat: quōrum præcipui fuerunt Prædicato-
rum ex ordine viri singulares Ioannes Mico, & Thomas Gusmanus. Incurrebat
maximē in hominum oculos, & linguas, & religiosis quoque viris dubitationis
non parū afferebat Sacramentorum celebritas, quæ iam Dominico quoque
die, & sanctioribus alijs instaurabat. Per ea tempora cūm Barcinonem Anto-
nius Araozius ab Vrbe venisset, confirmata iam Pontificiā auctoritate Societa-
tis secum ferens diplomata; latus Franciscus totam ex eo rem cognouit, & lite-
ras ad Ignatium scripsit simul gratulans tanti effectum operis, simul interrogans
in mysteriorum diuinorum vsu, quid ponendum sibi temperamenti ipse cen-
set. Hæc prima cum Ignatio, cumque Societate commercij exordia Francisco
fuerunt. Sed illa frequens diuinorum tractatio, precatationisque, & asperitatis in-
sueti ei personæ consuetudo, quæ prestigijs interdum Satanae vacare non solet,
quā benē fundata esset; illustriore, atque adeo indubitato compertum est ar-
gumento. Crucis Domini inuentæ dies anniuersarius Barcinone præcipuā cele-
britate, & gratulatione colitur. Eo die prima omnis nobilitas virorum æquē, ac
fœminarum solebat in Prætorium conuenire. Ergo quō purius, atque liberius
hilaritatem sacri diei vsurparent, optarunt matronæ principes, & à Prorege in-
fliterunt, vt ex animi sui sententiā solæ cum Proreginā eum diem, omni viro-
rum interuentu excluso, agitarent. Quod ita Francisco probatum est; vt liben-
ter custodis quoque, ac ianitoris munus, quod deferabatur in se se, reciperet.
Eo munere dum fungitur, ecce tibi Procerum quidam præcipuæ claritudinis per
eos fortē dies Barcinonem aduectus, in Prætorium aduenit, & ad Gynecæum
rectā contendit: modestēque repulsus, quod eum diem ab arbitris, & interuen-
toribus liberum Dominae exoptassent; vehementius, quā creditu facile sit, ex-
canduit: repulsamque eiuscemodi contumeliam non ferendam interpretans, vo-
ciferansque, sibi vbiq; semper, & in Regiā ipsā, atque Cæsareā penetraliā adi-
tum patere; tandem furens audaciā barbarā, pugionem stringit, admotoque
Proregis pectore: Profecto, hic, inquit, aditum, si aliter non inueniat, faciet.
Prorex, tam inopinato casu, grauique discrimine deprehensus, nihil tamen est
perturbatus: animum suum, & quamuis iustam iram, habuit in potestate, placidēque,
nec sinē maiestate christianā: Quid à me, inquit, Dominae postularint,
quidque ego suscepim officij candido, bonoque animo declarauī. Quandoquidē
id excellentiæ tuæ adeo agrē est; consilium mihi nequaquam est aditu pro-
hibere. Non enim, neque Dei, neque Cæsaris rationes, & gloria ferunt, vt hic
ambo causā leuissimā pereamus. Quo dicto auertit se, & expeditum reliquit
ingressum. Nec postea persequi iniuriam voluit. Quin potius laborauit, ne te-
merarium facinus, & violata Maiestas impotenti homini apud Cæsarem fraudi
esset. Hoc ergo, si vllum tempus, ostendit, quā firmo nixa fundamento esset
Francisci religio. Non enim potuit violentior turbo, sauiorque tempestas in
animum nobilem, & honoratam personam ingruere. Patuit enim indē sanctis-
sima Christi Domini instituta, quantō ad veram gloriam, & humanas quoque
opes opportuniōra sint, quā seculi peruersa dictata: sapiens enim Francisci
clementia & maximam in præsens ab omnibus, ac potissimum ab Imperatore
laudem retulit, & à posteris cum admiratione prædicabitur: cūm, si voluisset
aliā viam insistere, haud dubiē duas gentes, familiasque peramplas coniectu-
rus in angustias inexplicabiles fuerit, & cum magnā etiam partium strage fun-
deretur. At verō stolidam alterius ferociam nemo vnquam non iurē vi-
ruperabit, ac detestabitur. Percepit etiam ex eo factō miles egregius ab Impe-
ratore cælesti tantum liquidissimā, & sanctissimā voluptatis; quantum ante

nunquam acceperat. Exempto post hæc humanis parente Ioanne Duce, cum Ducatus ad ipsum peruenisset; enixis precibus ab Augusto impetravit Gandiam secessum: quò ubi peruenit; sedulo circumspiciens ecqua re communia possent augeri commoda; Nosocomium instauravit, instruxitque: & oppidum ipsum, quod, ut maritimum, periclitari per æstatem ex prædonibus Mauritanis solebat, diligenter communiit, æneisque bombardis firmavit, magno sumptu: quò, & securi agitent oppidani, & agrestibus paratum in discrimine perfugium esset. Sub ea ædes quoque amplificavit Ducum: & Lombaia Cœnobium Prædicatoribus, Collegium Societati Gandia condidit, benignèque censu, & instrumentis diuini cultus ornauit. Tribus fere annis religiosissime in Ducatu exactis, seculi anno quadragesimo sexto, ad maiora conanda, coniugis expedit, & quodammodo emancipauit exitus. Pro dubiè ægrotantis salute vehementius in preces intento vox interior audita: In manu tua est, ut super sit: ceterum sic habeto, è re tuâ ut super sit nequaquam esse. Quæ fuit adeo certa vox; ut affirmarit postea, dubitare se nihil potuisse, quin à Deo accidisset. Itaque modestè confusus ob electionem indulgentiæ sibi tantâ permissam; ipsum rogare Dominum institit (qui, sicut nouit, ac regit omnia, ita quid cuique expediat & præcognitum habet, & præstitutum) ut in eâ re, ac ceteris omnibus ad suum prorsus arbitrium de se se consuleret: continuòque ita procubuit, ac desperata est salus Eleonoræ; ut pijs dumtaxat placaminibus, quæ Dux omnium generum studiosissime offerebat, sustentata adhuc videretur. Liber matrimonij nexu, suusque iam totus, repræsentare non distulit, quod, nuncupato iam pridem voto, promissum diximus. Ergo ad perfectionis aliquam scholam, & ad obedientiam processurus, quanquàm ad Sanctum Franciscum præcipuo studio terebatur, & ex eius ordine religiosissimo viro Ioanne Texeda vice magistri plurimum vrebatur; tamen multâ deliberatione Societate delectâ, ei se votis simplicibus anniuersario Dominicæ Ascensionis solenni, quod in Maij decimum diem incidit, dedicauit. Maiora deinde eiusdem vota paulò post sesquiannum pridie Purificationis Deiparæ (consentiente Pontifice, ut in Ducis cultu, ac potestate, quoad liberorum firmaretur ætas, in quadriennium permaneret) Hispanicis concepit verbis, formulâ tali. Ego Franciscus Borgia Dux Gandiæ, peccator abominandus, idemque Domini vocatu, & hac professione indignus, vnâ fretus, quam mihi nunc adfuturam spero, Domini huius benignitate, solennia paupertatis, obedientiæ, & castitatis vota, secundum Instituta Societatis, voueo; ex beneficio ad me ab Ignatio Præposito Generali missò. Quam ad rem precor Angelos, & Sanctos Cœli, ut patroni mihi, ac testes sint: idemque peto ab Magistro Andrea (Quidus erat) & Magistro Francisco Honofrio, & Magistro Saboia, & à Fratre Ioanne Texeda, qui præsentibus interfunt. Gandiæ, Sancti Ignatii die Kalendis Februarij, salutis anno millesimo quingentesimo quadragesimo octauo. Vbi primum ad Societatem applicuit animum, notabile illud euénit. Septem deinceps continuos dies inter preces vidit sublimem in ære, suoque imminem vertici nobilem tiaram: metuensque ne Ecclesiasticorum id argumentum honorum esset; magno rem angore deprecabatur. Denique septimo die anxium cor in has preces effudit. Obsecro ne irascaris, Domine Deus meus. Ultra sustinere iam nequeo. Nisi id absistit, perpetuamque mihi paupertatem, atque in Religione perseverantiam polliceris; recipio, ac spondeo, nunquam me Ecclesiasticæ militiæ daturum nomen. Nam periculosus hoc habeo portenti, quam quod amoliri iam molior. Quibus dictis extemplo tiara, & omnis inde timor euauit. Vtrum à Deo species fuerit offerente honores, si acciperet, an Saranæ siue terribilementum ab Religione eo metu arcen- tis; siue blandimentum ad illiciendam, deprauandamque rectam mentem; pro arbitrio quisque interpreteretur. Franciscus postea, tum, cum Generalis est creatus, significauit prodigium exitum habuisse. Rebus domesticis magnâ sapientiâ, ac pietate compositis, interimque ex Ignatii nutu Theologicis ipse doctrinis imbutus, Romam Anno Iobelaï quinquagesimo venit, etiam num Ducis

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

K k 3

orna-

83

Condonatam Borgia iniuriâ diuina dulcedine remunera- tur Deus.

84

Borgia Gandiam secedit, & cum laude Ducatum gerit.

85

Vxoris ægrotantis vita in Borgia manibus à Deo ponitur.

86

Vxoris mors.

87

Io. Texeda è S. Francisci familia Borgia Magister spiritus.

88

Borgia Societatis simplicia vota primo emittit, dein maiora.

89

Emissis votis in Ducatu permanet.

90

Votorum forma.

91

Votorum testes.

92

Post iurâ Societatem tiarâ videt in ære sibi imminem.

93

Vouet Ecclesiasticas dignitates renuere.

94

Romam venit.

95
In Hispaniam
redit, & religio
so habitu, ac
Sacerdotio de-
coratur.

96
Hispaniæ, at
que Indiarum
Commissarius
abignatio crea-
tur.

97
Societatis his
fuit Vicarius.

98
Perfectior eius
vita in Socie-
tate.

99
Humilitas sum-
ma.

100
Inferorum co-
gitationi infi-
sit.

101
Secte discit ex
humilitate.

ornatu, veneraturus Apostolorum limina, seque coram Sancto Præposito tra-
diturus. Indè reuersus in Hispaniam anno proximo, religiosum induit cultum,
& sacerdotio consecratur. Tribus post annis creatus Hispaniæ, & postea India-
rum quoque Commissarius ab Ignatio; in eodem munere sub Lainio quoque
perseuerauit, vsque ad annum seculi sexagesimum primum: quo anno, vt à gra-
ui vexatione liberaretur, vocatus à Pontifice in Urbem, bis Societati Vicarius
præfuit: primum vbi Lainius in Galliam, & indè ad Tridentinum Concilium
abijt: iterum vbi idem è vitâ decessit. Quæ cum suis locis explicata sint fusius in
annalibus nostris, itemque proprijs voluminibus descripta extent; hætenus
delibasse id loci satis fuerit. De perculis in Religione, perfectisque virtutibus,
rerum potius, quàm temporum ordine æquum est aliqua subnectamus. Fuit
vita viri absoluta vndique, & consummata cunctis Religiosorum ornamentis, ad
eximiam perfectionem exaggeratis: fragilium contemptu rerum, studioque pau-
pertatis, maceratione corporis, diuturnâ precatatione, contemplatione celsissi-
mâ, sed in primis infimâ animi submissione mirabilis. Namque, vt grandis na-
tu, ex opulentâ, ac delicatâ fortunâ, non leuiter degustatis illecebris seculi,
dein planè earum inanitate compertâ, gradum ad solida euangelij bona fecit;
nouum vitæ genus excelsò, ardentique animo, prout eam ætatem, amplitudi-
nemque tum generis, tum ingenij decebat, arripuit. Cum à puero Sanctum
Franciscum Assisiatem, cuius, & nomine excitabatur, singulari animi pro-
pensione coluisset, eiusque vitæ seueritatem suspexisset, nactus deinde etiam,
quem paulò ante memorauimus, Ioannis Texedæ consuetudinem, non absimi-
lem Seraphico Patri austeritatem, totiusque disciplinæ tenorem instituit. Prin-
cipiò maximè incubuit eò, vt ædificij, quod in summum euehere perfectionis
euangelicæ culmen meditabatur, altissima iaceret fundamenta humilitatis.
Itaque huc meditationes, & precatationes, huc piorum lectionem librorum, huc
sermones, huc denique curas conferebat omnes: quicquid ad oculos, quic-
quid ad aures accideret, quicquid ageret, vbicunque versaretur, vndeunque
occasionem, ac materiam abijciendi sese, ac demittendi captabat. Quarum re-
rum præclaras quoque, & peritiles etiam num homo de seculo obseruationes,
& exercitationes scripsit, in duobus maximè libellis, qui piorum in manu sunt,
quorum alteri Opera Christiani, alteri Collyrium est nomen. Plurimus in-
ignium infernorum cogitatione consistebat, cum diceret illic omnino habitan-
dum aut viuus, aut mortuus. Proinde descenderent in infernum viuentes, qui
nollent descendere morientes. Cum verò se, tanquam ex inferis ereptum, re-
putaret; nullum vsquam locum aiebat esse, qui sibi non ruborem deberet affer-
re: ideoque rogabat Dominum, vt in omni loco dominationis eius daret sibi
confundi, tanquam vbique benè, commodèque vltra merita haberet. Quo-
niam etiam nequaquam, vt Sanctus Stephanus, dignus esset, qui videret cælos
apertos; vt videret apertos inferos precabatur. In sermone, quem seriâ quintâ
maioris Hebdomadæ Septimanæ ad Nouitios habuit, sex annis, dixit, ad Iudæ
pedes se, vt sede aptissimâ sibi, constitisse: at eo die, cum ibidem Christum Do-
minum inuenisset illos abluentem, & tergentem, & osculantem pedes; omni-
no sibi nusquam rerum locum relictum. Ex hac perenni exercitatione, vt per-
ameno erat ingenio, & est amor acutus; promptè omnia ad sui contemptum,
& cum quadam venustate deriuabat. Ita sæculi anno quinquagesimo cum solen-
ni Ducis Pompæ Romam ingrederetur, obuiam missis, vti fit, vacuis Cardina-
lium mulis: Nunquam Romæ factum occursum aptiorem dixit, quoniam bel-
luæ exciperent belluam. Ita Vallisoleti, cum primum religioso in habitu appa-
ruit, accurrente ad spectandum populo; Bustamantio comiti insurrexit, vi-
deri homines, tanquam ad nouum Elephantis, aut immanis feræ vindæ con-
spectum accurrere: Nec dubiè, inquit, nisi Religionis hoc amictu Deus, quasi
catenâ vinxisset; omnes ego bestias feritate superare. Ita in Lusitanis vrbes
Portu, cum allatum dono mactatum iam suum ipse, qui tum fortè lanitoris ex-
plebat vicem, humeris exceptum per multos, angustosque gradus in sublimem
cel-

cellam silentio subuexisset, mirantibus postea id factum Patribus: Quid mirum inquit, porcus ut porcum ferat? Eadem solertiâ & aduersus Dæmonem utebatur. Inter meditandum ex rebus omnibus erubescendi, seque postferendi causam rimanti, accidit vox ad aures: Erubescite etiam ex me: quam intelligens Satanæ esse: faciam omnino, inquit, ac meritò: nam ipse, ob superbix crimen, vnicum, amisso Deo, Infernis ardes ignibus, & æternum ardebis: ego verò, qui tam multa in Dominum meum commisi, necdum vror. Nec raro postea, ad excitandum in sese pudorem, comparatione eadem utebatur. Alio tempore strepitu eiusdem in conclau auditò: Benè est, inquit, quod consortionem meam non refugis: ad eandem iam diu mensam, ex lance eadem vescimur. Idem hostis in Nosocomio versantem dicitur humanâ specie admirabundus increpuisse, quod is vir inter eas quisquilias agitare: cui Pater: Amplius ego demiror te, qui superbus adeo cum sis; congressum meum, tam vilis, ac scelerati capitis non exhorreas. Inciderat sermo Methymnæ Campi de Energumeno, quem Pater recitans Euangelium Sancti Marci, statim ut pronuntiauit ea verba: In nomine meo Dæmonia eijcient, dicebatur liberaffe: ad quem ille sermonem rubore persusus: Faciamus ita sit, inquit: quid porrò mirum fuerit, si diaboli iussa cum toties ego fecerim, ille semel fecerit mea? Alio tempore dixit: Fortasse, non ut hostem, sed ut generis eiusdem negotiatorem fugerit: quod vulgò aiunt, figulus figulum. Iuuat, & quantâ sui contemptione loqueretur in literis specimen asferre. Ad Patres, Fratresque Lusitanos Ognato scribens: Simon, inquit, vester, ac meus Pater, qui viua epistola est, melius enarrabit, quod ad hunc vestrum pertinet indignum, atque minimum fratrem. Minimum dico, quia quicquid ipse est proximè accedit ad nihil. Nam ceteroqui satis video in sanctâ humilitate, me haud mereri minoris nomen, quin potius maior sum, uti fuit Cain: quia ego ille sum, qui Abelem occidit, in quo accepta sunt sacrificia. Maior item sum, uti fuit Esau, qui fuit venator: ego verò non solum fui venator ferarum; verum etiam animarum, irretiens eas, capiensque Diabolo. Denique non sum minor uti Benjamin: verum sum ex fratribus maioribus, qui Iosephum venderunt. Hæc loquor, in Christo charissimi, quò misereamini vestri fratris, tantoque enixius rogetis pro eo Dominum, ut velit ita minimum esse, ut adnumeretur in minimis Regni Cælorum. Decimo quarto Kalendas Iunias, Domini anno millesimo quingentesimo quinquagesimo primo. Franciscus peccator. Sic enim subscripsit literas, quoad admonitus ab Ignatio est, ut ad morem communem seruens animi studium in actionibus conspicuis inclinaret: ex eo tamen austeriore spiritu plurimum retinuit semper. In rerum creaturarum vsu quotidiano, si quid commoditatis afferrent, inde ruboris capiebat materiam, quod Christum Dominum, & Sanctos eius aliter acceperint: ut cultus lapideus, Crux, & clauus Dominum, ignis Laurentium, Stephanum lapides, Sebastianum sagittæ, alios alia. Sin autem se quoque malè acciperent; gaudebat, quod Sanctorum conditione aliquâ dignaretur. Aiebat quoque nullum esse tempus, quo non deberet cum verecundiâ sibi vilescere, ob nouum onus vel grati animi, si rectè quid faceret, vel supplicij, si perperam. Cum quibusuis ageret, ita agebat; ut sese inferiore gereret pristinae dignitatis indicij, quæ interdum, ut ab incunabulis insita, vel non sentientes sequuntur, prorsus ex ore, ex vultu, habituque toto abrais. Eò tantum interdum Ducatus meminerat; ut quoniam certa fiebant sacrificia pro ijs, qui fuissent Gandiæ Duces; se quoque inter eos, hoc est inter mortuos numeraret. Deinde, ut gratias Deo ageret, quod aditum in Societatem inde expeditum inuenisset: nihil alioqui in sese agnoscens, quare fuisset recipiendus. Postremò patiebatur interdum à comite nominari inter vias, cum faciendi sacri facultas aliter non daretur. Tum enim comiter aiebat, tempus esse secularis potestatis auxilium implorandi. Denique ut nihil magis, quam infimum quemque ubique locum petijt; ita nihil pertimuit magis, quam cum de se orhando purpurâ agi cognouit. Ex infimâ illâ sui opinione, summâque despectione, haud minor vexandi corporis ardor, nec minus impensa cupidita-

tum

102

Eius literæ sui contemptu plenæ.

103

Rebus creatis ad animæ profectum vitur.

104

Omnibus se possidet.

105

Sæculares titulos non admittit nisi ad spirituale lucrum

106
Vexatio corpo-
ris: ac mortifi-
cacio.

107
Hominis vete-
ris: ac noui col-
ligatio.

108
Diuinorum be-
neficiorum co-
gnitio.

109
Patientia infi-
gnis.

110
Crucis: ac cru-
ciantorum
amor.

tum frangendarum cura oriebatur. Amicos vocitabat, & adiutores quicquid ad mortificationem prodesset. Si feruor, aut gelu, aut imber: si podagra, dolor, ue alius: si quis aduersariorum gnauius exercebat; mentem, ac fronte compositam aiebat: Quam bellè nos iuuat amicus! Cum quadam etiam veneratione excipiens, ut satellites summi Regis, quibus vllà ratione obistere nefas esset. Cogitabat frequenter quid animi foret homini, si fortè catenâ eadem cum truci leone colligaretur. Haud enim dubiè precaretur ex omnibus, & flagitaret vnum è tribus: ut vel mactarent bestiam: vel fatigaret, domarentue verberibus: vel certè exoluerent. Quod si baculum ipse nancisceretur; quam sedulo ad sui tutelam retineret, & nunquam manu deponeret! Tales aiebat esse nos cum veteri homine copulatos. Itaque in persimili timore semper, & custodia vigilandum; & auxilia postulanda, & habendum semper in manibus Crucis baculum. Stultissimè autem facere, qui ad iniurias, & contumelias, & alia veteri homini parùm grata commoueantur, & nolint suum leonem attingi. Quod si magnum quid fuit Daniele paucis diebus inter leones seruatum; quantum, inquit, donum Dei est, quod tandiu me, qui non Daniel, sed peccator sum, ab huius leonis faucibus liberarit! & famæ periclitanti non mortales per Prophetam, & Angelum semel; sed cælestes escas per sese toties ministrarit! Geminum erat illud: si quem serpens, aut draco immanis horrendo hiatu assidue appeteret iam iam voraturus; quid is deberet ei, qui exitiale monstrum nunquam cessaret percutere, & continere, nec apprehendere prædam sineret? Id nos, multoque amplius debere Christo, ab Damonis nos, ac deprauatæ naturæ rabie perpetuo vindicanti. Aliàs sese contuebatur in ardente fornace, ut olim Babylonij pueri, constitutum, quam assidue Dæmones, & cupiditates inflammant: & statuebant non fecus atque illi faciebant, habendum semper in ore: Benedicite. Interdum videbatur sibi videre hominem inimicorum cinctum coronâ, cui crudelissimè, & petulantissimè insultarent, & alias super alias plagas nunc hi, nunc illi, sine vlllo fine ingererent: quæ species commiserationem cuius barbaro commoueret. Talem aiebat se esse inter dirissimos, ac procacissimos inimicos, idest suas perturbationes, & hostes infernos. Quibus cogitationibus præmunitus, quicquid molesti accideret non solum pacatè, sed & suauiter periebat. Non semel euénit deterrimè ut conditos cibos per imprudentiam oblatos à Fratribus, ita sine offensione caperet; ut probaret etiam, & laudaret. Et Bustamantio interdum quærenti, qui talia posset laudare; cum gemitu respondit: Ah Pater, si inferna gustasses! Veniam verò poscenti Nouitio, qui oluscula ei præcipuâ diligentia paraturus, absinthium inter notas herbas ignotum incoxerat; nunquam aptiorem sibi escam sumpsisse dixit: vnumque nosse illum, quâ ipse re opus haberet. Sed illud Bustamantio maius, quam optabilius experiri documentum patientissimæ submissionis Francisci contigit. Totam noctem suspirio, ac pituitâ æstuans Bustamantius, cum nihil nisi tussisset, & excreasset; ubi diluxit, animaduertit nequaquam, sicut putabat, in parietem foedissimas sordes, sed in Franciscum, ac sæpè in ipsum os eiectas, tacito, atque immoto illo. Cumque ad eam speciem confusus cohorruiisset; vetuit Franciscus angere locum enim nullum consputatu digniorem fuisse. Vrunt quidem acerbius, vltro illata cruciamenta, quam sponte suscepta. Ceterum, qui non contentus illatis, accersit voluntaria, constantiam probat, non tantum solidam, sed etiam efficacem. Huiusmodi erat Francisci. Namque medicatas potiones, ac pilulas amaroris intolerandi forbillare lentè solebat, ac mandere; ad perceptam olim in lautioribus epulis detergendam suauitatem, & ad aceti, fellisque Domino in cruce porrecti excitandam memoriam. Institit perpetuo vsque ad exitum, supplex à Deo, ut in cruciatibus, sibi delicia, & in delicijs cruciatus essent: honores pro ignominia: vituperationes pro gloria. Ut quicquid non esset Crux Crucem existimaret. Denique, ut torqueretur assidue cor, quod rebelles Deo fuisset: & voluntati, quæ obstitisset diuinæ, ubique gauderet obfisti. Rogauit quondam Bustamantius: Quæso, Pater, impetra mihi, quod tibi ipse petis. Nec dum tertio abie-

abierat hora, cum vehementissimâ febrî, & capitis dolore adeo immanî correptus est; vix ut mente confisteret. Atque hæc nimirum Francisci vota esse, hanc sibi optare ipsum felicitatem intelligens: simulque doloris acerbitati imparem sese professus, eundem rogauit, ut preces conuerteret. Quo statim impetrato, eodem vestigio morbus euauit, & Bustamantius iucundè rem postea, nec sine rubore commemorarat: audaciam increpans suam, qui attentare pusillus gîgantum onera voluisset. Affirmabat Franciscus acerbam sibi futuram vitam, si sciret moriendum sibi eo die, quo die nihil asperi subiisset. Ita omnes huic studio operatos habebat dies. Ergo celebrent licet annales Romanum Imperatorem, qui dies beneficijs numerabat, eumque aiebat perditum, quo non benè de quopiam meruisset; huic viro vita crucibus censebatur: & si vel vnus dies non aliquâ insigniretur; perditam omnem rebatur vitam. Minus igitur mirer talia habuisse pro condimentis. Siquidem in Ognateni secessu familiariter indicauit, ingustabilem sibi fore cibum, quo die corpus suum luculento flagro non cecidisset: fuitque cum comes verberum ictus amplius octingentos numerauit. Cilicijs specie ipsâ horrificis utebatur. Aliquot quotidie horas, appresso ore solo, cum perseveraret in precibus; & dentes inde plerosque amisit, & os ita putruit; ut nisi maturè esset occursum, fuerit periturus. Tergum quoque ita contuderat, & lacerarat flagellis; ut religio demum subierit immodicæ sæuitiæ. Quinquàm conscientia rectæ mentis recreabatur: cum diceret, regiam ad cælum viam, peccatori vnicam esse dolorem, ac poenas. Denique, avarissimi instar negotiatoris vndecunque lucra captantis, imminebat semper, & excubabat in vexationem sui, nullo tempore, locouè remissâ curâ. Inter peregrinandum, apud locupletes hospites, nec in mensâ cibos, quantum consequi poterat, nisi Societati vîtatòs, contingebat: nec in mollibus lectis, sed in culcitra recubabat humi positâ, quam vesperi, digestis arbitris, è lecto detractam, in locum mansuum, ne res cognosceretur, sedulo reponebat. Consuevit quin etiam vellere sibi cum dolore crines: vellicare artus: calceis arenam, & scrupos inserere: in feruenti sole, itemque in gelu, ac nîue lentiore gradu incedere: tolerantia materiam quantum alij declinant, tantum ipse conquirens. Quemadmodum autem si quis fortè gladio teriat, quem minimè velit, projicit ab se cum irâ gladium, coneritque, & proterit; ita sibi suos aiebat proculcandos sensus, qui Christum ipsum ferire ausi essent, & perimere: nec sua membra, nisi ut confixores Domini clauos, intuebatur. Nec fessa ætas, aut diuturni languores eam debilitarant acerbis famem, ut apparet ex pio colloquio, quod paulò ante exitum habuit Madriti cum Ioannâ sorore suâ, excalceatarum Sanctæ Claræ Antistitâ. Sic enim affatus est: Soror, conueniens professioni nostræ exercitatio hæc est, ut quater, ac vices quotidie (horis nimirum singulis) nos tanquam in mortis momento constituamus: ut simus ex his, de quibus ait Apostolus: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Mecum quidem satis benè iam agitur, cui dicere fas est: quotidie morior. Consentaneum huic patientiæ paupertatis erat Euangelicæ studium: tanto comendabilius in Francisco; quanto ab re ampliore transitum ad summam inanitatem fecerat. Quod item studium illa sui contemptio, ut asperabat ex vnâ parte; ita mitigabat ex alterâ. Minimè enim accidebat acerbum, id impetratum re, quod voto quæsierat. Declarauit id Franciscus ipse Dynastæ miranti, quî tandem posset itinerum Hispanicorum æumnas, in egestate rerum omnium, tolerare. Nil mirum est, inquit: non enim perinde, uti reris, imparati vadimus: consueui præmittere, qui diuersoria, ceteraque vtilia accurent: suspensoque Procere, ac sciscitante, quosnam eiusmodi antecursores diceret; subiecit: Mi Domine, cognitio mei, & reputatio meritorum meorum, qui tartari flammis commeritus sum, antecursores, & metatores sunt mei. Diuersorium ita nullum desertum, ac miserum est, quod ab instructoribus his non ad delicias adornetur. Eam simul ob causam paupertate delectabatur, ut suauissimam Christi benignitatem, & promissorum eius fidem experiretur. Quorum rerum sæpè mirabilia prorsus accidisse sibi documenta profitebatur.

Deni.

III
In voluntaria
sui afflictatio-
ne sanctissime
studiosus.

III 2
Vexationum
mira genera.

III 3
Sensus corpo-
ris animæ ho-
stes æstimat.

III 4
Freques mor-
tis memoria.

III 5
Studium pau-
pertatis.

III 6
Cognitio sui
antecursoris lo-
co est.

117
Obedientia
inignis.

III
ignis in
causis in
causis in
causis in

III
causis in
causis in

III
causis in
causis in

118
Quanta erga
S. Ignatium ve-
neratione fue-
rit.

119
Quanta erga
Lainium S. Igna-
tij successore.

120
Quanta erga
summum Pon-
tificem.

121
Obedientiam
vt Christi vir-
tutem amat.

Denique non in vestitu solum, calceatu, victuque, ac cetera priuata castigatione vite sue, sed in publica etiam temperatione Societatis, videbatur interdum, ultra morem, ac modum excedere, in Collegijs præsertim inchoandis minimo censu, & moliendis ædificijs: quæ nec ad diuturnitatem firmâ, nec satis ad usum accomodata, planè non pauperum domicilia, sed paupertatis diceret. Obscundare si voluisset animo suo; Professorum Domos oppidatim, pagatimque, sparsisset. Sed vt in viro perfecto cohereret sibi, mutuòque respondent cunctæ virtutes; ita sancta Francisci desideria redigebat ad normam nihilò inferior virtutibus ceteris obedientiæ vigor. Statim vt Ognatum secessit, austerum præsidem habuit: à quo sic exercebatur vt etiam in extruendâ domo, vel infimus operarius, fatigaretur. Mandauit deinde Sanctus Ignatius, vt quoniam pietatis abreptus æstu seuire, sine modo, modum ipse in sese feruendi censebat; in his, quæ ad regendam valetudinem pertinerent, comiti obtemperaret. Is adiutorum ex ordine laicorum erat, Melchior Marcus nomine: cuius ita dicto Franciscus auscultauit; vt nulla propemodum queat seruitus durior cogitari. Non ita aulici assentatores alienos induunt mores. Nihil è sententiâ suâ, sed ex Marci arbitrio omnia faciebat. Vescébatur ad Marci nutum: ad eundem abstinebat: si collibuisset Marco, ambulabat: nec illibentius quiescebat; si Marco id potius arrisisset. Et alia id genus, velut planè mortuus suis, Marci dumtaxat (aut verius Christi, quem audiebat in Marco) sensibus vteretur, & viveret. Et exercebat bonus frater ita strenuè dominatum, vt si qua ipsum res interdum aliquò auocaret, vicarium fermè relinqueret. edoctum quid interim fieri vellet: admonitumque vt diceret ita Marcum iussisse. Nam ea vox cunctationem. Francisco omnem eximebat. Cum ad iuuandum coquum in culinam, exercendæ humilitatis itabat gratiâ; non sustinebat ab eius præscripto, vel latum, vt aiunt, vnguem recedere. Itaque cum iussus quondam esset in areis duobus vas ferre aquam; obuius fortè quidam Pater gerenti nunquam extorquere vas alterum potuit: quod coquus ferre ipsum vtrumque iussisset. Nomen obedientiæ vsque eo venerabile habebat; vt antequam Commissarius crearetur, si quando ad habendam concionem, aut aliud quid inuitaretur ab ijs Rectoribus, quibus non subesset; ita facturum diceret si iuberent: malens imperio secum agi, quam precibus: non quod molimenta ad obsequendum requireret; sed vt id videretur reddidisse, quod dabat. At erga eos, qui sibi aliquando præfuisent, ex vnâ eius rei memoriâ venerationem perpetuam conseruabat. Difficile explicatu est Sancto Ignatio quantâ non alacritate solum, sed etiam religione pareret. Acceptas ab eo literas antequam resignaret, procumbens in genua, supplex orabat Deum, vt quæ literæ illæ mandata serrent, ea sibi & intelligere rectè daret, & facere: nec secus deinde, atque oracula delapsa cælo capiebat, exhauriebatque. Cuius obsequij gnarus Sanctus Pater, nihil ferè Francisco præscribere, sed leuiter tantum suam adumbrare sententiam erat solitus, libertate illi permittens consilium ex re præfenti capiendi. Tum verò cum indulgentiâ Patris obedientia Filij pulchre certabat. Pro iussis habebat nutus. Nec aliter successori Sancti Patris Lainio morem gessit. Atque eam simul adhibuit constantiam in mandatis sanè arduis, præsertim in summittendis Romam auxilijs; vt nullis multorum clamoribus, nullis obrestationibus retardari vnquam potuerit: id modò cauens, vt nemo non solum iuste, sed ne vllâ quidem ratione, quoad liceret, offenderetur: sin autem quid necessario subeundum foret inuidiæ; vt id à Præpositis in suum caput auerteret. Quæ cum talia sint, superuacaneum videatur apponere quàm pium exhiberet Pontificibus summis, & absolutum obsequium. Profecto hinc meritum maximè crediderim, vt obedientiæ immoreretur. Ex quarto Professorum voto præcipuam capiebat animo voluptatem: neque desistit vsque ad vltimum sese inter orandum ad expeditiones in quasuis longinquas, & barbaras terras Deo paratum offerre. Amabat autem obedientiam eo nomine suauius, quod, vt virtutem Christi intuebatur. Nam quanquàm ceteras quoque virtutes, ad clementissimum Magistrum, ac Dominum imitandum, velut coelestem formam homi-

hominibus propositam in sese conabatur exprimere: tamen singulari quadam propensione pro exemplo spectabat obedientiæ: ut qui vitam maluisset, quam obedientiam perdere, tactus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis. Solebat quoque obedientiam vocare nauim, in qua Religiosi, inter humanæ vitæ fluctus, tranquillum, atque perpetuum, ne somno quidem interruptum ad æternitatem cursum teneant. Eandem tanti faciebat; ut diceret, sperare se Societatem tribus maximè præsidij conseruatum, & amplificatum iri: orationum, & sacramentorum usu: aduersariorum molestijs: obedientiâ. Nam primum illud coniungere eam cum Deo: sequens ab mundo seiungere: postremum inter se, & cum capite membra copulare. Non raro usu venit, ut quemadmodum parentes multa filijs optant, quibus carere se ipsi nihil dolent; ita religiosi homines sua citius, quam propinquorum commoda aspernentur. At Franciscus, quem erga suos, ac nominatim erga liberos, rem naturæ commendatione, carissimam, conseruaret animum; nec Imperatorem Carolum Quintum, nec Pontificem Pium Quartum latuit. Namque Cæsar cum (haud scio an tentabundus) narrasset Sancium Cardonam Aragoniæ Almirarchum vehementer conquiri de filio eius Carolo Gandiæ Duce, quod per iniuriam obtineret regionem, quæ iuris Cardonæ esset; respondit Franciscus ignarum quidem sibi unde ius staret: ceterum rogare Cæsarem, ut Cardonæ non ius modò inuiolatum conseruaret, sed clementiam quoque adiungeret: & subijciente Carolo: Ita ne liberorum causam agis? Aequum videtur, inquit, in maiorem necessitatem, quæ Almirarchi fortasse sit, gratiam inclinare. Pius autem Quartus cognito solutionem ab lege postulari Aluaro Borgiæ Patris Francisci filio, ut cum sororis filiâ iustarum nuptiarum ius esset, ad quam Alcanicij Marchionatus hereditate peruenerat; miratus nullum à Francisco factum sibi verbum eâ de re, ultro accitum expostulans interrogauit: quid ita, cum perspectam satis haberet Pontificis erga se, suosque propensam adeo voluntatem, tacitus quieuisset? Cui Franciscus: tametsi multum à multis impulsus esset, ut id negotij susciperet; impetrare tamen abs se nunquam potuisse, ut faceret: quod pro certo haberet, Pontificem, tacente se, veniam sponte suâ daturum, si res è diuinâ gloriâ foret: alioqui potius rogaturum fuisse, uti verè, impensè quæ rogabat, modis ut omnibus prohiberet. Priorem enim, ac potiorē sibi religionem Pontificis, atque Apostolicæ Sedis existimationem, quam quodlibet liberorum suorum commodum esse debere. At enim, inquit Pontifex, in hac causâ quid auctor es nobis? Hoc, inquit, cum hinc patruus, inde auunculus æquo propinquitatis interuallo idem matrimonium petant; ut optio virgini ipsi detur utri malit nubendi. Sic quippe, & habita ratio partis vtriusque videbitur, & liberius matrimonium erit. Tum Pontifex, præter integritatem viri, prudentiam quoque suspexit: sed Aluarum legem soluit cum eâ præfatione: Ad Dei gloriam pertinere, ut quando Franciscus Ecclesiæ Sanctæ, tam multis seruiebat modis, & usque eo filios in Dei gratiam obliuisceretur; eorum res Apostolicæ Sedi præcipuæ curæ essent. Ita factum est, quod interdum Franciscus, expostulantibus de immodicâ obliuione propinquis, solebat dicere, ut tanto clementius eorum memoriam conseruaret Deus, quanto purius ille cuncta post Deum haberet. Vbi filiam Lermæ Comitem Isabellam amisit, cunctis sanè laudibus cumulata: am feminam; Lusitaniæ Principem Ioannam demirantem, nihil eum dolere, sic fertur alloquutus: Deposuit Dominus, qui crediderat, idem repetijt: non igitur tristitiam alieni redditio, sed usura gratiam postulat: præsertim cum ad sempiternam quietem ab sæculo tam malo, quæ Dei clementia est, euocatam speremus. Illud ipsum miranti Comiti stabuli Castellæ: Ego, inquit, quo primum tempore ad sua me obsequia vocauit Deus, meumque cor ex me petijt; ita præbere totum, ac penitus studui; nihil ut perturbare illud deinceps siue vita, siue mors posset. Nec aliter sanè fiebat non in funeribus modò suorum, quibus præmortuus ipse iam erat; sed quicquid omnino eueniret. Et duo habebat ijs temporibus in ore verba: alterum: De nihilo dolendum nihil: quippe nihili peritura ducebat omnia: alterum: Numquid

122
Obedientiam
Religiosorum
naum appel-
lat.

123
Societastribus
conseruanda
præsidij.

124
Victoria amo-
ris erga neces-
sarios.

125
Demortuam
liam cur non
dolet.

125
Demortuam
liam cur non
dolet.

126
De sola Deiglo-
ria iactura do-
lendum.

127
Caritas in pro-
ximos qualis ei
se debet.

128
Omnibus sa-
tisfacere curat

129
Beneficij ma-
leficia cōpen-
sat.

130
Qualis erga
Societatem, ac
subditos se ge-
serit.

131
Munditia cor-
dis.

132
Bis quotidie
confiteatur.

133
Studium reno-
uandi spiritus.

quid vlla Dei, & gloria eius iactura facta? quando salua hæc sunt; unde angor? Hoc animo cum esset erga carnem, & sanguinem; caritatem tamen, vti sum-
mam in Deum, ita in omnes homines maximam obtinebat. Auditus est sæpè
cum diceret: Famulo Dei existimandum nequaquam sibi caput vnum, duos ocu-
los, duas manus: verum omnium capita, omnium manus, omnium oculos suos
esse, vt omnium dolores sentiret tanquam suos: & calamitatibus omnium, per-
inde vt priuatis, succursum vellet. Nam hoc demum pacto constare vnus om-
nes corporis esse membra, communiaque læta, & tristia habere cum ijs, qui
gaudent, aut dolent ex Apostoli præcepto, & exemplo, qui ad omnium infir-
mitates infirmabatur. De paupertate suâ largiebatur mendicis, quantum pluri-
mum poterat, tenuitatem stipis pondere exaggerans caritatis: æquè suâ beatus
inopiâ, & miser alienâ, ex vtrâque thesaurum colligens immortalem. Cogitans
quod Sanctus Augustinus de Deo docet, eum, quod petitur, si quo minus con-
cedit, non id tam negare, quàm in vtilius quippiam commutare; apud se de-
creuit, & ipse neminem dimittere suæ petitionis expertem: sed vel precatione
ad Deum, vel alio beneficio id supplere, quod petenti concedi vel non posset,
vel minimè expediret. Erga eos, qui sibi aduersarentur, & obtestarent, incre-
dibilem pietatem præferebat, nunquam vocem vel emittens ipse, vnde aut
purgaret se se, aut accusaret illos, vel audiente se patiens à quopiam mitti. Si
defendere facta non liceret, mentem, & consilium excusabat. Ipsi, aiebat, rectè
se putant facere: studio ducuntur bono: alia enim alijs videntur: peiora certè
meis debentur culpis. Si quid fortè delinquant; precor Deum, vt parcat. Nec
vnquam, si tempus ferret, ipsâ re caritatem in eos expromere, & superare be-
neficijs maleficia desistebat. Molestiarum, quas anno seculi vnde sexagesimo
pertulit, gratam in omnem deinceps vitam, & anniuersariam, tanquam de sin-
gulari beneficio, memoriam conseruauit. Porro erga Societatem, suæque curæ
commisso alumnos plusquam paternum gerebat animum: nec erat, qui non
id & sentiret, & fateretur: imitans diuinum etiam in eo morem, si fortè quis
deliquisset: vt recordationem delicti, perinde ac si nullum fuisset, post emen-
dationem obliteraret: quo de argumento inferius plura dicentur. Quid autem
mirum in diuinos vsque adeò transisse mores, cui tanta cordis munditia, &
commercium tantum erat cum Deo? Præoptabat mortem vel noxæ leuissimæ,
& hoc precabatur à Deo. Imò & illud interdum addebat, vt vel dolores inferni
potius toleraret, quàm quicquam, quamuis leue, si fieri posset, peccaret. Sæ-
pius diebus singulis totum sese perscrutabatur, ne quid vspiam adhæresceret la-
bis: in iudicium mentem, eiusque vires, item linguam, & manus, & cunctos
sensus, ac membra singillatim vocans: & quicquid deprehenderet aberratum
(purissima autem illa acies non pauca dispiciebat, quæ benè etiam oculatos fū-
giunt) ad sacrum iudicem per homologesim bis quotidie deferbat, semel antè
sacrificium, iterum ante quietem. Sic autem in perscrutando sese morosè persi-
stebat; vt sæpè inter meditationem seriò statueret inquisitionis tempus contra-
here, quo plus otij in reliquis curas relinqueretur. Itaque quantum alijs vigi-
landum est, ne iustum in eâ re modum non expleant; tantum erat illi cauend-
um, ne transiliret. Nouum quotidie vigorem induens concitabatur vsque ma-
gis, magisque profectibus ad profectus. Nihil apud animum suum decernebat
in mediatione crebrius, & supplex precabatur à Deo; quàm, vt de integro di-
uinum seruitium capesseret: perinde ac si tum primùm tyrocinium auspicare-
tur. Et mirum profectò est iam & senex, atque Præpositus, quantopere insiste-
ret in postulandâ in Societate, ad finem vsque, perseverantiâ, perfectâque vo-
torum, ac speciatim castitatis custodiâ. Principio cuiusque anni, & augustiori-
bus quibusque ferijs, cumque anniuersarius rediret dies, siue votorum simpli-
cium, siue editæ professionis, siue accepti beneficij insignioris, siue grauioris
susceptæ procurationis, siue denique toleratæ vexationis, quos dies habebat
diligenter notatos, & quotannis cum ingenti gratiarum actione, ac studio ma-
ximo recolebat; tum maximè insistebat, vt velut aquila iuuentam instauraret.

Assu-

Assumebat autem tam longa spatia ad præparationem dierum eiusmodi; ut vix dum absolutis prioribus, alia superuenirent. Paulò ante Generalatum nouem dies, totidem mensibus, quibus Christus Dominus in utero Virginis fuit, tum alios tres ac triginta consequentes dies, tribus ac triginta annis, quibus idem vitam mortalem vixit, ad id vnum præcipuam curam dedicauit, atque exegit; ut ab ipso Domino aptaretur ad nouam vitam, quam obscuram, & despectam in angulo quopiam Societatis agigaret. Instauratio autem præcipua hæc capita complectebatur. Rogabat veniam de susceptis tempore exacto noxis, deque perceptis eodem tractu beneficijs agebat gratias: tum ad decurrendum stadium sub auspicio Coelitus alicuius, pro tempestatum ratione, nouum capiebat impetum, designatis nominatim actionibus, in quas potissimum intendendam curam censeret. Denique ad id benedictionem, & opem à Domino deposcebat. Considerabat interdum sese velut senescentem, sensimque degenerantem arborem: dabatque operam, ut amputatis vetustis ramalibus, inferoque de Christi Cruce generoso furculo, vegetior, feraciorque regerminaret. Sed maximè delectabatur, & utebatur assiduè similitudine instrumenti musici, vel horologii machinalis: quæ cum faciliè laxentur, atque discordent; perpetuam indigent curam, ut ad iustum libramentum, ac temperamentum reuocentur. Simul autem Dominum precabatur, ut suos tum animi, tum corporis sensus, velut fides, aut fistulas quasdam, tangere, & inflare ipse vellet: eosque sonos elicere, qui gratissimi ad aures eius acciderent: dolens eò se organum deterius inanimis esse; quòd artificis manui repugnare illa nesciant, ipse nollet obtemperare. Compluresque alios ex ijs symbolis excerpebat sensus, quibus ad sua in dies renouanda studia, & acrius intendenda stimularetur. Corpus interdum ipsum, velut citharam, aut aliud id genus instrumentum cogitabat: tum semper, tum maximè in oratione pulsandum à Spiritu. Quare operam dabat, ut in id potissimum tempus scitè temperatum, & ad harmoniam compositum haberet. Quanquam orandi consuetudo loca iam omnia in sacella verterat, negotia omnia in fomitem orationis. Dum diuinæ scientiæ studeret, quæ Sanctus Thomas primam Theologicæ summæ parte complectitur, in formam litaniarum redegerat, ut ipsum studium oratio esset. Itinera quamquam laboriosè propter imbecillitatem obibat; eò tamen cupidè suscipiebat, quò liberior ab interuentoribus Deo vacaret, dum montium conspectu, & fluminum, & agrorum, & vndique patentis cœli specie, velut alis subuehitur ad cognitionem, amoremque, & laudem Procreatoris. Quanquam ne ipsorum quidem hominum congressibus magnò pere impediri se sustinebat. Quippe nisi sermones ad cœlestia pertinerent, mens perosa humanas nugas, relicto humi corpore, libera petebat cœlum: & interdum Patres admonuere, ut attenderet: nam videri responsa reddere aliena. Ipse autem profitebatur haberi fatuum malle, quàm tempus perdere. Ceterum & illam utebatur industriam, ut ex omnibus, qui se adirent, ad suum aliquid profectum exciperet: & si qui vnquam in memoriam inciderent, eos statim Domino commendaret. Egregiam aduersus instabilitatem mentis industriam, per quam fit, ut orationem, id, quod interpellare solet, intendat. Maximè capiebatur contemplatione, quam secundum mediam noctem habebat, Quinas in eam summam tranquillitatem, fenasue, prope non sentiens, deuorabat horas: hac vnâ in re Marci interdum indulgentiam tandem auocantis, trahentisque miseranter implorans, ut diutulè adhuc sineret. Orationem suam vocabat centrum: ita ferebatur ad illam, ita in eadem acquiescebat. In eam reponebat, atque reperiēbat omnia. Magistro, atque rectori horologii comparabat: itemque æstui maris, cum effluens vndas reuocat ad portum, & fixas in arida naues ad nauigandum subleuat. Humanæ mentis incitationem, & voluntatis effrenes impetus per eam mirabilius, quàm solem ab Iosue sisti. Huius generis quatuor & viginti præclara elogia cum ex vnâ meditatione in ephemeride adnotasset; hæc verba subscripsit: Pro his quatuor & viginti effectibus gratiæ agantur in horis vigintiquatuor. Sunt enim admirabilia opera Domini, pro quibus laudandus est in æternum. Amabat orationi deditos viros, eosque libenter, ad propagandum illum in Societate spiritum,

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Ll

cete.

134
Senescenti arbori similem reputat.

135
Vel instrumentum musici, aut horologio.

136
Orationis studium.

137
Industria in mentis euagationibus.

138
Quid de oratione censeret.

139
Orationi deditos amat, ac promouet.

140
Ephemerides
decies lumini-
bus, ac sensibus
in oratione.

141
Eiusdem in-
scribendo pau-
pertas, atque
simplicitas.

142
Oblationes in-
ter orandum.

143
Postulationes.

144
Hebdomada-
rium sacrificio-
rum, ac precū
tributum in
Societate in-
stituit.

145
Erga passionē
Domini studiū

ceteris præficiebat. In meditandā Christi vitā assidue versabatur: & extant scri-
ptæ ab eo (quāquam non perlimarat) in omnes, quæ totum per annum in
sacrificio leguntur Evangeliorum partes, ingeniosæ, succique plenæ, & super
omnia piæ meditationes. Coniungebat semper cum sui confusione, & actione
gratiarum: adijciebat oblationes, atque postulationes. Inuenimus in Tabula
rio Societatis Romano complures libellos, & multos perijsse (iacturā sanè in-
estimabili) eiusdem generis ex his constat: qui tamen supersunt; vel vni sunt sa-
tis ad æstimationem Francisci virtutum. Ex chartā sunt ex acceptis literis decer-
ptā. Itaque & subscriptiones pleræque etiam num, & ceræ nonnullæ cum signis
manent. Nullo cultu, nec tegumento, sic rudi filo ab ipsomet consutum fuisse
opus ipsum declarat. Paupertatis, simplicitatisque viri nobile documentum.
Igitur in ijs libellis adnotata sunt, quæ singulis diebus ab initio anni quarti ac se-
xagesimi, vsque ad septuagesimum meditatus est, quæ postulauit, quæ obtulit,
ad quæ obtulit, sensus omnes, & lumina, totum denique cum Deo negotium:
quas res nemo, opinor, nec sine ingenti admiratione, nec sine singulari pieta-
tis ardore legerit, nec item sine pudore, ac suimet despectu, tanti compara-
tione viri. In ijs videre est multum sæpè temporis ita transactum; vt ex vicenis
quaternis dierum, ac noctium horis nulla omnino sine nouā præteriret consi-
deratione mysterij, & actione gratiarum, & postulatione beneficij, & oblatione
sui. Et quidem in hac postremā eò processit; vt singulis prope momentis, eam
continueret, instauraretque, Etiam nunc iterans, hoc est, Etiam nunc me tibi
trado, dedoque. Offerebat autem ad durissima quæque, ad labores Indicos, ad
peregrinationes longissimas, ad Martyrium, quod flagitatur nunquam desine-
bat. Offerebat nouos, si haberet, Ducatus, dignitatem, vitam, omnia. Et of-
ferebat pro ijs omnibus, pro quibus Christus Dominus quo primū momento
est conceptus in Virginis utero, pro quibus in Præsepi, pro quibus in Cruce ob-
tulit sese. Interdum autem alia Patri, alia Filio, alia Sancto Spiritui offerebat.
Et solertissimā quadam religione, ac religiosissimā solertiā, sua quædam singu-
lis Diuinis personis accommodare nouerat, tum in oblati, tum in postulati,
Agebat totius mundi negotia. Nulla nec publicè, nec priuatim ingruerat cala-
mitas, nihil impendebat periculi, nulla grauior suscipiebatur deliberatio, quin
supplices coram summā bonitate sterneret preces. Et crebrò perpetuam suppli-
cationem non quadraginta modò horarum, sed & hebdomadarum, ac mensium
complurium per Societatem distribuebat. Humanarum quoque ordinaria neces-
sitatum genera singillatim diuinæ pietati commendabat: quam ad rem, vt prom-
pta in subitos casus, perpetuæ haberet præsidia; hebdomadaria sacrificio-
rum, ac precum per cunctam Societatem, quasi tributa, arbitrio Præpositi Ge-
neralis impendenda induxit: quo thesauro successores postea nullum habuerunt
grauissimi muneris gratius leuamentum. Et ipse homines nominatim quamplu-
rimos, præsertim qui de Societate benemeriti essent, vel preces eius expetissent,
vel conferre ad publicas utilitates possent, præcipueque Cardinales duos, ob singu-
lare erga Societatem studium, Alexandrum Farnesium, & Carolum Borromæum,
qui iam magnorum in numero cœlitum magnus religiosè colitur: pro quo etiam
dum precaretur, solebat magnā suauitate compleri: vt intelligere liceat ad au-
res diuinæ viri sancti, pro sancto preces accidisse gratissimas: gaudente Domi-
no Franciscum quoque suam conferre opellam, ad locupletandum eum virum,
cui tantum sanctitatis, & gloriæ destinarat. Ad omnia Christi Domini mysteria
dulcissimè afficiebatur, præsertim ad Incarnationem, & Mortem: quarum alte-
ram vt matutinum, alteram vt vespertinum sacrificium offerebat. Optabat cum
ceteris in rebus sentire Christi cruciatus: vt vel conspectus ipse virgarum, & tra-
bium, & ferri, & vestium, & aliarum huiusmodi rerum instaurarent memoriam
dolorum, quos Christus per eas res pertulit: vitam quoque assidue moriens age-
re ad pedes Crucis, assumptis in hoc patronis Deiparæ, Ioanne, & Magdale-
næ. Denique singulis horis pro mortuo suā causā Domino emori. Optabat ad
conspectum Crucis sentire eos dolores, quos Virgo parens, vbi filium vidit in

ea pendentem, sensit. Septem Christi sanguinis effusiones diebus singulis septies venerabatur: primam in Circumcisione, alteram in horto, tertiam è flagellis, quartam è spinis, quintam è plagis exulceratis dum expoliatur ad Crucem, sextam è clavis, postremam è lancea. Sic autem venerabatur; ut gratias de ijs agens, donum aliquod per easdem peteret tum sibi, tum alijs. Alia temporibus alijs. Sæpe septem dolores cordis, quorum primus erat dolere de peccatis: alter quod serò ipsum cognouisset Dominum: tertius ad conspectum Christi vulnerum: quartus ad conspectum vulcerum suorum: quintus ex commiseratione proximi, reputando, quæ ipse Dominus pro illis egit: sextus è Christi solitudine: septimus, quod haud dum mortuus ipse pro Christo esset. Simili veneratione venerabatur septem plagas: nam manuum, pedum, & lateris vulneribus, pectoris, ac dorsi lacerationem adnumerabat. Nunc easdem, nunc totam Christi patientis historiam particulatim recolebat in horis sacerdotalis officij. Magnâ quondam pietate perfusus est intuens in gremio matris Iesum infantem. Secumque disquirens, cui nam Regina Cœli talem filium educaret; subijciebat: mihi educat, mihi illa famulantur obsequia, mihi paratur sanguis, mihi corpus acquirunt, mihi vita proficit. Maximè autem commouebatur perpendens quantâ se voluntate Deus pueriam tum sacrificio dedicaret, & in victimam adolefceret. Supplex precabatur sibi concedi, ut omnes, & omnia videret in Christo, proque eodem obliuisceretur omnia. Immergebat se penitus in eiusdem Domini, omnem exuperantis scientiam, caritatis considerationem: quamplurimos in eâ gradus, & quamcelsissimos contemplabatur, ut equidem non alibi augustiora legerim. Ultra verò omnem vim eloquentiæ est, aduersus præsentem in sacrosanctâ Eucharistiâ Dominum quantâ pietate ferretur, quanque sanctis, ac dulcibus afficeretur motibus. Vbicunque degeret secretam sibi curabat cellam ad aræ maximæ latus. In eum velut portum, quàm licebat creberrimè, ab negotiorum æstu recipiebat sese: ibi ante Deum suum effundebat cor suum: ibi diuinitatis commercio, & dulcedine fruebatur, beatæ vitæ prægustans suauitatem. Septies, cum minimum, die quouis solebat inuifere. In singulis salutationibus, & sub Sancti cuiuspiam ductu, quasque admisionali patrono adibat: & donâ quadam propria, pro temporum varietate, variè deposcebat. Communionem quoque, quæ spiritualis vocatur, instaurabat. Porro sacramentalem nullo vnquam, ab Societate initâ, die nec valens, nec æger prætermisit. Nam eam ob causam, cum alio tempore concinendis abstinere facris; hebdomadæ maioris obibat solennia: nec inter peregrinandum graue ducebat vnam à viâ leucam, alteramue deflectere, vel locis de cetero parum commodis pernoctare. Quæ cum quidam curiositatis, aut regustandi amici causâ subeant; optimè collocata censebat ad regustandas cœli delicias, & congressu Maiestatis summæ fruendum: & cogitabat quantum Domino, pro tam promptâ sui copiâ, deberetur. Nam cum nullis officijs adæquari vnquam posset vel vna communicatio; quid tam multæ promerentur? Cum ingenti, proluxâque præparatione ad sacrificium accedebat, & peragebat in sacello priuato longâ cum morâ, tantoque studio, quantum humana imbecillitas capit. Edita typis extant pulcherrima eius monita præparationi ad Sanctissimam Communionem vtilia: sed quæ ad Missæ sacrificium adnotauit, ex vsu deprompta suo; quia vulgata non sunt, & cuiuspiam Sacerdotum commodo fortassis erunt; cursim perstringere non pigebit. Antequam ad sacras vestes adiret, memoriâ repetens tum Sacerdotibus ad Altare olim Mosaicum accessuris interdictum vini gustum, tum prælotos à Domino sacrosanctâ Mytheria instituturo Discipulorum pedes: seque & seculi curis ebrium, & non vestigia tantum, sed & manus, & caput sordidum recognoscens; præter pœnitentiæ sacramentum, lacrymis diluere curarum merum, & in acetum vertere, iisdem culpas, & sordes eluere conabatur: confusionem interea, timorem, caritatem, & affectus alios ex infinitâ magnitudine, & maiestate immensâ mysterij suscitans. Dum verò sacras vestes indueret, velut lupum se in vestimentis ouium intuebatur: & Demones suorum scelerum conscios videbatur audire.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Ll 2

per

146

Septem Christi sanguinis effusiones septies in die veneratur.

147

Septem cordis doloribus afficitur.

148

Septem in Christo plagas veneratur.

149

Deuotio erga Sanctissimam Eucharistiam.

150

Septies in die eadem inuifit.

151

Communionem spirituales, ac sacramentalem frequentat.

152

Sacrificiū distindissimum.

153

Quæ præparatione, & pietate sacrificium faceret.

154

Quæ faciebatur ante sacrificiū dum vestibus indueretur.

155
Quæ in sacrificio sibi proponebat.

156
Quales habebat sensus in oblatione, & consecratione.

157
Quales in hostiæ contactu.

per irrisum exprobrantes: en Saul inter Prophetas: Ecce Adam, quasi vnus ex nobis. Tum singula sacri cultus ornamenta pretiosa, ac mollia, cum contumelioso Christi amiculo, catenis, & cruce comparabat: & cogitans, quæ ex vestimenti eiusdem virtus exiret; induere animum studebat eius sanctæ mulieris, quæ secum aiebat: si tetigero tantum fimbriam vestimenti eius salua ero. Sub hac, submissis ex alto pudore, ac pauore luminibus, ad Altare procedens, vterem sibi illam, ac seuerissimam subiiciebat comminationem Exodi vigesimo nono: Omnis qui tetigerit montem morte morietur: & Sacerdotes autem, & populus ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos. Inter sacrum mirabatur esse sibi homuncioni nequissimo, & exuli cantanda cantica Domini in terrâ alienâ, & cantica Angelorum, & eorum, qui Agnum sequuntur quocunque eat: à quibus quantum se dignitate, ac munditiâ distare sentiebat; tam illa oris suo carmina parum consentanea fatebatur. Erubescibat quoque agendas in oratione sequestri partes inter Deum, & populum, homini, qui per tot inuenta perdere animas consueuisset: legendum diuinæ volumen sapientiæ sessori cathedræ pestilentia: promulgandum Euangelium veterano per facta, atque exempla Euangelij impugnatore. Sed ultra modum vercundia, & confusione operiebatur oblationem apparans, secum versans, quidnam animi gereret, qui vnicum, & percarum Patri filium, quem idem crudelissimè enecasset, accederet oblaturus. Rogabat igitur submississimè Patrem coelestem, vt id ab se officij ne respueret: & gratias agebat immensas, quod pro inexuperabili suâ benignitate, nequaquam respueret. Iam verò consecrationis mirificæ summo appetente opere totus commouebatur, & cohorrescebat, tantquam audiret etiam num intonantem Dominum: ecce appropinquat hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum: se illum esse sceleratorum deterrimum interpretans, cuius iam iam tradendus in manus filius hominis, & filius Dei esset: quam cogitationem ita acrem, potentemque in sese experiebat; vt nimium censeret durum; qui ad eam non emolleceret. Verum enim verò est prorsus inenarrabile quàm pijs permisceretur sensibus, quamque variam, atque multiplicem adhiberet venerationem in Hostiæ sacrosanctæ contactu. Hac propriè causâ sanctissimos viros Simeonem, ac Iosephum, & ipsam præcipuè Deiparam, quorum sinum, & vlnas Christi beauit infantia, vt optimè gnaros, expertosque debitorum illi obsequiorum; tanquam magistros assumebat, & celestis vrbauitatis prætores: enixissimè rogans, vt celsissimum ministerium, quem admodum ipsi gessissent, ita sibi impetrarent gerere, simulque interim animo sentire, quod ipsi senserant. Nunc horrore perfundebatur, admirans non percelli se, vt quondam manu ad Arcam porrectâ Ozam mysterij huius tenuem adumbrationem. Nunc dulcissimè confirmabatur, differens, cum se Agnus lupi traderet potestatem, quid ni se lupus agno permetteret? Totiesque in manus se Domini offerebat, quoties sumeret illum in suas. Aliàs ad singulos attactus singulas Cruces, quas quinque sibi acutè distinxerat, precabatur: vel vt sentiret dolores, quos in Caluario primùm Ioannes, deinde Magdalena, tum mæstissima Parens, postremò ipse Dominus sustulisset. Aliàs optabat ijs affectibus commoueri, qui Deiparam subierunt, cum filium in præsepi, cum in circumcisione, cum in oblatione ad templum, cum demum in Caluario, sinu, & vlnis excepit. Aliàs quoties attingebat, cupiebat vicissim salutarem manus Domini tactum sentire, & nouum semper aliquod, pro tempore, ac necessitate, donum postulabat: memor prodeuntis è Domino etiam num mortali virtutis, qua tangentes salui fiebant. Et profectò omnium deberet obuersari animis iustissima Chrysologi admonitio: Audiant Christiani, inquit, qui quotidie corpus Christi attingunt, quantam de ipso corpore sumere possint medicinam, quando mulier totam rapuit de solâ Christi fimbriâ sanitatem. Miseri, qui quotidie corpus Domini tractamus, & sumimus, & à nostris vulneribus non curamur. Igitur ad quos thesauros admouere quotidie manum liceret Franciscus animaduertens; id elaborabat, vt vacuam nunquam reciperet. Frequens precabatur è Coeli Regina,

ginâ, vt per eius opem tractare ita sibi donaretur ea mysteria; quemadmodum ipsa, post ascensum in Cœlum filij, suscepisset. Hunc ex Apostolis, alijsque Beatorum, prout cuiusque solennia agerentur, insitabat, participem se vt facerent eius venerationis, qua sacrificium illi peregissent: consimili submissione, & geminæ caritatis amplitudine pro ijs omnibus, & ad vniuersa illa concilianda dona offerens, pro quibus illi obtulissent. Sacram Hostiam cum adorandam sublimè tolleret, auebat cruciatibus impertiri, & exulcerationem sentire, quæ ipsum Dominum, dum Crux attolleretur, excruciauit. Ad conspectum verò, & tractationem Calicis, fundendi studio sanguinis inardescibat, tacito clamore cordis ingeminans: Quis mihi det, vt moriar pro te? & ad æternum Patrem mente sublatâ (vt ingens incendium in sui materiam incrementi vertit omnia) magnopere compungi earum comparatione sceminarum solebat, quarum altera, post absumptum in commune alterius filium, abscondit suum: talem se ipse arguens, qui Dei filio, vel ad cibum impertitus; suum vicissim, hoc est carissima quæque sua cum illo malignè communicaret. Nil verò vsurpabat frequentius, quàm vt sacrificium pro ijs offerret omnibus, pro quibus sacrificij ipse auctor obtulit sese: tum primo, quo Virginis in vtero conceptus est, momento: tum in Præsepi: tum in Cruce, eoque puncto, quo expirauit. Iam ad consummandam mysteria, tanquam illico in sinum Domini editurus spiritum, accedebat. Quibus in cogitationibus ita defigebatur animus, & incalecebat; vt etiam vultus ignesceret. Post hæc cogitans sepulto iam Saluatori fidelem saxa præbuisse custodiam; sese, vt infidelem crediti sibi thesauri custodem, infra saxa, & sepulcra abiciebat. Ergo ipsum met rogabat Dominum custodem vi, ac fide inuictum, vt cor ipse suum, instar sepulchri, signaret, & custodiret, & se ipse ab omni iniuriâ tueretur. Denique ab Altari digressus, nunc in complexu, nunc ad pedes amantissimi Domini gratijs agendis, adorandoque, & amando illo, seseque ei tradendo, & agendis tum suis, atque Societatis, tum Ecclesiæ totius, & mundi causis, sine fine perseuerabat demissus in genua, & immotus: vt interdum prouecto iam die abstrahendus propemodum, & rapiendus ad mensam esset. Summopere auebat in exitu vitæ sacrosancto communiri Viatico: idque precabatur, vt ipsamet horâ mortis, si fieri posset, acciperet, vel saltem spirituali communionem, eo articulo muniretur: admirans in hoc beneficio immensam Christi Domini clementiam, perinde atque Regis, qui non contentus exulem seruum reuocare in regnum, ipsemet reducturus, ad exilij vilitatem adiret. Id muneris videbatur diuino quodam instinctu consequutus, vt inferens pedem in templum, sagacissimè statim sentiret quo loco veneranda mysteria seruarentur: nec ipse vnquam, lampades licet interdum, & cetera argumenta fallerent, falleretur. Ceterum constat alia quoque multa præcognouisse diuinitus. Anno quidem seculi eius altero & quinquagesimo, cum ognatum Gandiâ nuntius aduolasset significaturus Carolo Duci natum filium; occupauit ipse percunctans, quàm bellè infans Franciscus haberet: miranteque nuntio quis nam sibi, qui nihil ad celeritatem reliqui fecisset, præripere euangelia potuisset: salua, inquit Pater, sunt tibi præmia tua. Ter ego salutationem Angelicam pronuntiabo. Cetera Duci scribam, vt ipse persoluat. Francisco Brioni grauer agrotanti, semel atque iterum prædixit, nequaquam ijs temporibus moriturum, sed breui, vt successit, validum fore. Segobiæ Ferdinandum Solerium ex tertianâ decumbentem inuifens, reperit opperientem febrem: & comiter increpuit: quid ita opperiretur? Cumque ille dixisset: Tu ergo Reuerende Pater veta accedere, & ego destinam opperiri: Ita sit, inquit, in nomine Domini: Tertiana febris ne post hac ad Solerium accedito. Et continuò auditum imperium euentus ostendit. Procerum Hispanorum quidam grauer dissidebat cum filio: Franciscus reuocare in concordiam voluit: sed duriter auditus ab illo, preces conuertit ad Deum, ac facillimas aures inuenit. Febris Procerem venantem arripuit, statimque subiit animum ex repulsis id accidisse Francisci monitis. Eius ergo se potestati permisit. Seruus Dei sacrum pro homine fecit, febrique continuò abactâ, refarciendâ

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

L1 3

quo-

158
Quæ a Sanctis
postulabat.159
Ardor animi
etiam in vultu
erumpit.160
Quibus gratia
rû actionibus
vteretur post
sacrificium.161
Sâctissimo Vi-
tico præmun-
ri cupit: Dei-
que benignita-
tē, admiratur.162
Eucharistiæ præ-
sentiam digno-
scit.163
Multa præno-
scit diuinitus.164
Febres ab æ-
gris remouet.

165
Dæmonū con-
tenuit mole-
stias.

166
Sāctos studio-
sissimè colit.

167
Erga Sāctos
per octiduum
cultos quid
præstaret.

168
Sanctorum
mensurā for-
titionem in
Societatem in-
ducit.

169
Sanctorum re-
liquias exorna-
ri, eorumque
imagines excu-
di curat.

170
Pietas erga ani-
mas purgatorij

quoque pietati rationem iniuit. Vltimū ē Castellā discedens, Patri Ioanni Sua-
rio Romam agrè cum spiritu peruenturum se, ipsum autem Castellā Prouin-
ciæ rursus præfuturum prænuntiavit. Suo comiti Marco iam prope moribun-
dus prædixit, suum post excessum in Indiam profecturum: quod subindè euēnit,
cū quidem alia omnia Marcus eo tempore cogitaret. Hæc ex commercio Dei,
& confortione cum Patre luminum hauriebat. Nec semel conspectus est orantis
ex ore fulgurans cœlestis splendor, vnde & cubiculum in tenebris collucet.
Conabatur Diabolus varijs sese formis obijciens, diuinos interpellare illos con-
gressus: sed dum tentaret illudere, ludibrio erat. Nihil Franciscus commoue-
batur. Fuit etiam cū gradibus aræ maximæ circumiecti clatri deciderunt in ca-
put precantis: & ita loco motus non est; vt ne manus quidem, quas habebat
sublatas, demiserit. Studiosissimus cultor Sanctorum erat. Notabat mirā subti-
litate virtutes eorum, sibi quæ eas postulabat à Deo, & imitari studebat. Kalen-
dis Maij Anno seculi sexagesimo septimo, quoniam Sanctus Iacobus fertur in
genua adorandi, orandique gratiā centies procidisse; eam pietatem imitari con-
stituit: & geniculationes ita distribuit; vt quoties Gloria Patri iteraretur in Sa-
cerdotali psalmodiā; toties ipse genua flecteret: quod fiebat tricies & quinquies:
in Horaria exercitatione vices semel: pari numero in salutationibus diuinissimæ
Eucharistiæ, plagarum, & effusionum sanguinis Domini: semel proximè ante
cubitum: semel statim à cubitu: quinquies in Rosario ad singulas preces
Dominicas: semel in psalmo ē quinque psalmis Mariæ: semel in litanis: semel in
meridie, iterumque sub vesperam ad signum salutationis Angelicæ: duodecies
ad orationem, Agimus tibi gratias. Ex quibus omnibus proposita summa confi-
citur. Quam exercitationem quandiu deinceps continuauit, quanquam est in-
compertum, & cū illa ipsa opera, quibus genuum flexiones adiunxit, quoti-
diana, atque perpetua habuerit; vero simile est, illam quoque retinuisse: tamen
rectè existimanti, etiam sine illis, necesse est mirum videatur, hominem grauif-
simis impeditum negotijs, & exhaustæ funditus valetudinis, tam multis, tam-
que varijs muneribus suffecisse. Quorum Sanctorum per octiduum celebrantur
solennia, consueuerat præcipuas octo virtutes seligere, & singulas diebus octi-
dum singulis meditatione, & imitatione versare. Sæpè etiam quatuor & viginti,
cuiusque Sanctorum virtutes obseruabat: vt diurnis, opinor, nocturnisque ade-
quaret horis, & vnaquaque horā suppeteret, quam propriā curā recoleret. Per
eorum quoque patrocinia, prout cuique aptum erat, alia, atque alia dona inge-
niosissimè tum sibi, tum alijs precabatur. Specimen sint, quæ petijt ex Sancto
Luca: Pietas erga Deiparam, Euangelij intelligentia, Crucis mortificatio, Schola-
sticis nostris auxilium. Menstrua eorundem fortitio per ipsum maximè, qui ex
annuā olim paternā in domo visitatā acceperat, in Societatem inducā. Reliquias
eorum, vt impensè colebat; ita quā posset ornatisimè habendas curabat: nul-
quam melius famulari aurum pronuntians. Ad excitandam populi pietatem vim
ingentem sacrarum imaginum excudendam Romæ curauit: perque omnes etiam
Indiarum Prouincias non imagines modò, sed formas quoque dimisit. Præci-
puam quoque curam impendebat iuuandis animis, quæ noxarum residua igne
purgarent: & ingenuè aperuisse dicitur Hieronymo Natali, non paucas earum
sibi visas, cū exolutæ poenis euolarent ad gaudia, agerentque gratias, & rela-
turas pollicerentur è cœlo. Hoc autem cū exerceret patrociniū, pudore,
vt in alijs eiusmodi, suffundebatur: existimans quā parū conueniret, se, cu-
ius aiebat esse animas ad inferos trudere, interpellare pro liberatis. Ex eodem
diuino lumine prudentiam capiebat, qua tum priuatas suas res, tum publicas
administabat. Quanquam insistari nequaquam interest sanctæ contemplationis
otio potius, quā negotijs deditum fuisse. Atque equidem non in prudentiā mo-
dò, sed in cunctis sanctissimi viri virtutibus præcipuè eam suspexerim, quod cū
haud pauca, si vellet animo indulgere suo; vt interdum indicauimus, aliter in
Societate esset temperaturus; nihil tamen vnquam sibi permisit. Qua in re, si-
gnificat ipse met in ephemeride, protectum se se singulari Dei munere, deque

eâ tutelâ studiosè gratias agit. Ergo fide summâ creditum sibi depositum custodiuit. Ad Instituta Sancti Ignatii accuratissimè sua facta, & consilia reuocauit omnia; eadem & piè veneratus est, & religiosè tutatus: vt meritò inter notabilia numerari queat testimonia, per quæ Deus palàm fecit vitæ hoc genus sibi cordi, curæque esse; quòd cùm eodem tempore rerum Christianarum summam Pius Pontifex Quintus, & Societatis Franciscus Præpositus obtinerent; non omnem eius disciplinæ ordinem commutarint. Quin potius duobus in capitibus, quæ nouauit Pontifex, quoad eius, citra peruicaciam, potuit, acerrimè Franciscus obstitit. Animaduenterunt Patres ex eo maximè tempore, quo creatus est Generalis, tanquam nouum hominem induisse, ad regulam Societatis, ac formam omnino factum. Nimirum, qui dederat munus, addiderat facultatem. Nihil habebat sapius in ore, nihil lectione, & meditatione magis terebat, quam sancti Fundatoris constitutiones: quas vt confirmaret, & commendaret impensius; lucubrationem inchoauerat, per quam testimonia ex Euangelio earum singulis conuenientia colligebat. Dignum Præpositi vigilijs opus, & gratum futurum posteris, nisi peregrinatio Hispanica interrupisset. Regulas singillatim ita meditabatur; vt gratias agens de vnaquaque quòd tradita esset, deque eo, quod ad seruandum egisset: dolens autem si quid omisisset, & aliquâ poenâ vindicans; accuratiorem imposterum custodiam sibi proponeret, & ad proposita re præstanda auxilium imploraret: nominatim expendens virtutes, quæ regulâ quaque continerentur, singulas in singulis salutationibus diuinissimi sacramenti. Quin etiam eò processit, vt peculiare faceret, & indiceret preces ad id, vt quæ Sanctus Pater decimâ parte Constitutionum conseruationi Societatis vtilia præscripsit, accuratè seruarentur. Anniversariam Sancti Patris memoriam singulari pietate peragebat: sæpèque alias spiritum eius à Domino precabatur. Lainium quoque colebat perstudiosè, & ambos interdum ita iungebat; vt Ignatii prudentiam, ac lumen, Lainij lenitatem, ac suauitatem votis exposceret. Admirabatur sapientiam Dei, ac bonitatem, qui leonem, ac lupum fecisset ouium pastorem. Talem quippe se feram habebat: tantumque aberat, vt sibi placeret ex impositâ personâ. Socios autem, vt oues occisionis, & dedicatas sacrificio victimas contemplabatur, suspiciens opera Dei in illis. De cetero totus erat, vt expressas in Euangelio boni Pastoris partes, quarum summam collegerat, curâ, & caritate repræsentaret. Orabat Dominum, vt id sibi sentire pro ouibus daret in ipso, quod Pastorum ipse Princeps de eisdem sentiret. Creberrimè vitam, & sanguinem, & quicquid in se esset, offerebat pro suo grege. Toti Societati ter singulis diebus benedicebat, & non rarò sapius. Interdum vicijs quater in die iterabat: Serua eos in nomine tuo. Quòd si quam cuiusquam culpam resciret; non secus, ac de suis dolebat, atque ex se fumebat supplicium. In consultationibus ad eam se componebat æquitatem; vt consilia susceperet, tanquam illico expiraturus. Ad hæc quò totam quasi præsentem in oculis, & corde suo perpetuò haberet; Prouincias omnes in hebdomadæ distribuere dies: & Prouinciales earum nominatim, ac præcipua negotia, statutis in orbem diebus, summæ bonitati, itemque Sanctorum, qui in quaque Prouinciâ tutelares haberentur, patrocinio commendabat. Et quoniam duodeuiginti numerabantur Prouinciæ; sacrificia totidem ita disponebat, vt perpetuâ serie pro aliquâ fierent: quorum nouem Sanctissimæ Trinitati, alia in honorem Angelorum, & Beatorum hominum generatim addicta offerebat. Solebat quoque Professorum familias Patri, Collegia Filio, Probationum domos Sancto Spiritui dedicare, & custodienda permittere. Sibi autem vnum è tribus continenter orabat, vel opem ad rectè Societatem administrandam, vel vt munere liberaretur, vel demum, vt eriperetur è vitâ. Quas preces cùm faceret, magnâ quadam solebat impleri fiduciâ eas auditum iri. Vt autem in Sacrosancti Christi corporis veneratione, prout dictum est, fixus hærebat; incredibile capiebat gaudium, cùm vel Sacerdotes sacrificantes, vel ceteros ad mensam cælestem accumbentes, aut coram intuebatur,

171
Mira fidelitate
Societatem rexit.

172
Constitutionis
amor.

173
Affectus, ac reuerentia erga
Sanctum Ignatium, atque
Lainium.

174
Societatem mire
studio regit.

175
Aliorum culpas
in se punit.

176
Consultationum
ratio.

177
Prouincias, ac
domos superis
commendat.

178
Sanctissima Pa-
tris Francisci
vota.

179
Quantum illi
Societas de-
beat.

180
Domo proba-
tionis exiit en-
rat.

181
Lenitatem in
administra-
tione commendat.

182
Baptista Sacer-
dos egregius præ-
dicator.

183
Periclitatur in
via virtutis.

batur, aut mente considerabat. Aiebat enim, ut Pastor quivis è rure lataretur egregia quædam præberi gramina commisso sibi gregi; sic gestiendum sibi, & Christo Domino gratulandum, quod ouiculas suas beatis cæli pascuis saginaret. Se quoque ipsum per eiusdem communionem diuini pabuli, eâ cupiebat, orabatque participari virtute, & gratiâ; ut iucundus inde gregi, & gratus efficeretur: quia & cibus eidem in eodem Domino fieri optabat. Ceterum multis in omnes partes nominibus tanto viro Societas debet. Obscuram suo accessu illustravit, indigentem subsidijs vitæ sustinuit, exiguum alumnorum numero auxit, quos multos, atque præstantes exemplo, atque auctoritate pellexit, compluribusque domicilijs propagavit. Gandiensis Collegij, vbi primum omnium Academicam habuimus, fundator, ac parens: item primus auctor Romani fuit. Excitationum Sancti Ignatii comprobationem Pontificiam (bonum sanè ineffabile) eidem debemus. Postremò salutare etiam aliquot mores iam Præpositus Generalis induxit: & Prouincias duas Peruianam, ac Mexicanam ad ceteras adiecit: præcipuâque incubuit curâ, ut domos probationis, in quibus reponerat plurimum, quasque sic adamabat, ut diceret in corde suo, si aperiretur, domum probationis inuentum iri, secretas à Collegijs excitaret, rectèque ex Ignatii præceptis regeret. Itaque qua nunc in his vimur disciplinâ, potissimum ei debetur. Inter cetera ex sacris literis pias sententias collegit, & obseruationes notauit diuersis actionibus, quibus Tyronum quotidiana vita distinetur, ad eas religiosè obeundas, scitissimè accommodatas. Lenitatem in administratione maxime laudabat: atque ita ingenium, quanquam aulicis à pueritiâ imbutum moribus, euangelicâ bonitate perfecerat; ut nihil illo simplicius, candidiusque. Verum singula persequi, præsertim, quæ iam alij in descriptâ Sancti viri vitâ ab tenebris vindicarunt, huius festinati per orbem terrarum discursus non est.

Sexto Kalendas Decembres in eadem Romanâ domo decessit Baptista Sacerdos, facer ille, mirèque per Hispaniam utilis, eoque nostris in Commentarijs sæpè laudatus orator. Totus erat in meditandis, contemplandisque diuinis, morum habitu rectissimus: ad populum argumenta non nisi grauiâ, scelorum, fœditatem, ac pestem: contraria his bona virtutis: nouissima humanarum rerum: Christi Saluatoris caritatem, eiusdemque seueritatem iudicis pertractabat. Inde fiebat, ut è materiâ hac persolida in officinâ contemplationis fabricata, atque exacuta tela, manu incitata rectè operis, & exempli, quasi amento contorta dum vibrat, nimium haberent pondus, altèque in audientium mentes salubri plagâ descenderent. Sed parùm supremis temporibus, adfuit, quin athleta acerrimo ludificator Satan insanabile vulnus infligeret. Hausta ab Ioanne Auilâ primæ rudimenta sapientiæ, diutina exercitatio excelsarum contemplationum, amor secessus, ingenium tristius, & asperè increpandis populorum vitij assueta lingua (fuit enim in hoc genere coercendus) præstigijs opportunum fecerunt. Nam Paulatim eò deductus est, ut Magistrum Ioannem Auilam, & præcepta eius incomparabilia existimans, ea sola miraretur, ac prædicaret: communem orandi viam pro oratione vix numeraret: si quid festiuus in consuetis remissionibus audiret pro blasphemiâ, risum pro dissolutione haberet: eoque se magis, ac magis ab sociali consuetudine abiungens, Societatem non magnificeret: labi diceret: & quæ minùs probaret, non ut quorundam propria, sed ut communia passim carperet. Ad quam sectam (nihil enim ita pellax, & quasi viscatum est, ut censoria, ne dixerim criminatrix, lingua, cui suffragetur virtutis opinio) in Placentino Collegio cum multi iuuenum adhærescerent, euocatus est Romam. Anno superiore, dum ingrederetur Hispaniam Borgia, Italianam ipse intrauit. Summâ caritate Romæ susceptus, primæ auctoritatis Patribus Ioanni Fernandio, qui sacras literas in Romano Collegio explanabat, Francisco Turriano scriptori nobili, Iacobo Paësio perdocto Theologiæ interpreti tractandus, atque curandus datur. Nequaquam tractabilem principio sese præbere non modò dictata tueri sua, & medicinam respuere; sed & appositos sibi medicos velle curare. At Ioannes Fernandus, quæ erat & ingenij, & caritatis ac-

acrimoniam circumclufit hominem, & preffit grauiffimè. Oftendit quanti res periculi eſſet præceptionibus alijs, quàm præpoſiti à Deo rectoris, cum labe obſequij, inhaerere: quàm alienum ab humilitatis, hoc eſt à recto, tutoque ſpiritu, vnum ſe credere dono orationis à Deo donatum: condemnare ridentem, quanto grauior culpa, quàm ridere: cum contemptus alienus nunquam vitio careat: at modicus in loco riſus & laudem mereri, & mercedem à Deo poſſit: faceta quoque narratio quanto venià dignior, quàm vitæ alienæ acerbæ infectatio: ad hæc quàm peruerſum priuati hominis ſententiam, quæ accomodari ad commune Præſidium debeat, facere normam diſciplinæ: & hanc, ſi cum eâ non congruat, ire peſſum arbitrari. Poſtremo quàm publicè noxium, ſufurris id ipſum ſpargere, & communes vitantem conuentus, ne ioci fortaſſe auditio maculet aures, aliena facta in cubiculo, ſiniſtrâ cum interpretatione, garrire, vnde ledatur ſimplicitas audientium, fama violetur abſentium, fratrum caritas ſaucietur, affligatur auctoritas Ordinis, ad remedium proficiatur nihil. Quanto æquius eſſe anguſtè de ſe, deque alijs benignè ſentientem, ſi quid emendandum cenſeat, rectâ viâ incedere: & Præſides, quorum intereſſet, modeſtè, ſed liberè admonere. His, & id genus ſalubribus monitis, ſi quid optimo viro Sathan impoſuerat, diſcuſſum eſt. Fuit in poteſtate ſuadentium, ac demum cum ſanctitatis opinione, viſus etiam prænoſſe diem migrationis, mortali liber velamine, vt nemini dubium fuit, ad contemplandum ſinè ſpeculo, & enigmate, cui tantum allueuerat, fruendumque ſummo bono conceſſit: maiore etiam in ore demortui ſplendore quodam micante. Polancus iam Generalis Vicarius exceſſum eius in commentariolo ſuo adnotauit, his verbis. Sub finem Nouembris Pater Baptiſta Sancez profeſſor quatuor votorum, vir deuotione in Deum, & concionandi dono clarus, vt vixerat, ſanctè ad Dominum migravit. Affirmavit bonam viri mentem alacritas obſequij, qua Romanam peregrinationem, vix dum è morbo emerſus, valetudine alioqui nullâ, ac podagrâ foedè debilitatus ſuſcepit: ijs, qui mirabantur iter inceptari, quod planè videretur non poſſe perficere, pacatè reſpondens: ſibi non eſſe propoſitum peruenire Romam, ſed obedire eatenus, dum mors obedientem inueniret. Autumno huius anni Proincia Longobardia tribus aucta domicilijs, amplificato vno, nouis duobus. Sanctus Cardinalis Borromæus inchoati à ſe Mediolani lætus ſucceſſu Collegij, ad expellendam penitus ab Clero inſcitiam, & quam excelſitate ſuæ caritatis moliebatur, inducendam præſtantium vineæ dominicæ operarum copiam, videns accuratam deeſſe diſciplinarum altiorum tractationem, iam pridem id agebat, vt profeſſor Theologiæ Collegio adijceretur. Interim Deus, qui mirabili ferie, vt naturalis huius incolumitatem vniuerſitatis orientium, & cadentium rerum viciffitudine, ita Eccleſiæ quoque ſuæ ſtatim per varias conuerſiones tuetur, atque propagat, obtulit occaſionem conſilij cumulatiùs exequendi. Humiliatorum ordo extinguitur. Hi Monafterium Mediolani opportuno ſitum, nobilique loco habuerant, adiuncto capaci templo in honorem Naſcentis Deiparæ: Braidam vetuſtiores tabulæ, vulgus Breram vocat. Hoc loco ex doctrinis vniuerſis, quas tractare Societas conſuevit, Academiam excitari poſſe Sanctus Carolus exiſtimauit: deque eâ re anno ſuperiore cum Patre Generali, dum in Hiſpaniam proficiſceretur, egit. Cuius promptam voluntatem cum inueniſſet; egit cum Paulo Cardinali Eccleſiæ, qui Præpoſituram (ſic enim nominabatur) Braidenſem, commendationis nomine, poſſidebat, vt in hanc rem, domum, ac templum, & millenos annui cenſus aureos conferret: cetera ipſe de Aronenſi Abbatia expleturus. Arona oppidum eſt Borromæ gentis, ad lacum Verbanum. Inibi ſita Abbatia eſt Gratiani, & Felini Martyrum, quæ apud Borromæos iamdiu hærebat, eumque Sanctus Carolus primum habuerat militiæ ſacræ honorem. Hanc Braidenſi Academia ita addixit, vt quoniam Aronenſibus quoque ſuis conſultum volebat, ibi pariter Collegium, aut Probationis domus fieret. Ergo cum ad hæc omnia Gregorij Pontificis auctoritas acceſſiſſet; Academia in Braidenſibus ædibus, Profeſſorum domus in Sancti Fidelis, vbi ad id loci Col-

184
Remedia adhi-
bentur.

185
Sanctij obitus,
& virtus.

186
Obedientiâ in-
ſignis.

187
Braidenſis Col-
legij initia.

188
Professori Do-
mus Mediola-
nensis.

189
Sancti Caroli
Borromæi in
Societate me-
rita.

190
Leonettus Clau-
onius Prouin-
cialis moritur.

191
Fuit Sancto Ca-
rolo Gratissi-
mus.

192
Theatini Col-
legium postu-
lant.

193
Carolus Regius
ad eos mittitur.

194
Eiusdem dotes

195
Sacramentorum
ac precum fre-
quentiam indu-
cit.

Collegium fuerat, hoc autumno constituta: & aliqui Aronam missi domicilio reparando: ut ubi maturum esset, quod aliquot post annis factum est, Probationis domus inchoaretur. Ita Sanctus Carolus per hæc tria domicilia opus à fundamentis, (sicut virum adeo perfectum decebat) ad culmen euexit, & consummauit: ut dum Collegio Tyrocinium, Professorum domui Collegium alumnos summittit; vni, eidemque auctori initia, media, summa deberentur. Non mediocriter ad hæc efficienda momentum habuit Leonettus Clauonius Longobardiae Prouincialis pro opinione virtutis, atque prudentiæ, & magnâ auctoritate, quâ apud Sanctum Carolum valebat. Sed illi cum seges iam læta proueniret, maturitatis conspectum, ac messis lætitiâ mors inuidit: seu potius breuem fructum Deus cum æternis gaudijs commutauit. In Collegio Sancti Fidelis sexto Idus Octobris occubuit. Vicetiam habuit Patriam: iuris prudentiæ iam doctor ad Societatem se contulit, in qua non plus tredecim annos in perpetuâ ferè Collegiorum Foroluiensis, Lauretani, Mediolanensis, postremò totius Prouinciæ administratione vixit. Inter præclara dona, quibus hominem Deus ornat, meritò numeramus magnopere probatum, magnoque vsui Cardinali Sancto Borromæo fuisse. Collegium in Italiâ præterea nullum hoc anno receptum est. Instabant omnium flagrantissimè Theatini, incitantibus Valignanis, auctore Ioanne Oliuâ Archiepiscopo, & Iacobo Alarconio Samnitium Prorege. Iamque & aliquantum vectigalis conslarant, & ædes cum ad habitandum, tum ad diuina destinarent. Verum differenda res visa, dum firmamenta validiora subicerentur, atque eluceret inchoata iam in eâ prouinciâ, grauiternutantia domicilia quorsum euaderent. Concessum est tamen ad magni ieiunij labores par Sacerdotum. Ab Romano Collegio, ubi vetus populi magister etiam num discipulus (ita tum obedientia, & occupationes ferebant) Theologiæ studia persequeretur, Carolus Regius missus est. Inerant viro pleræque earum partium, quæ Christianum oratorem consummant, innocentia singularis, permodestæ libertas, vita omnis ad exempli formam exacta, sedatum ingenium, acre iudicium, popularis, & grauis oratio, grandis vox, neque ingrata, quantalibet coronæ sufficiens, os quoque probum, & bona latera, & iusta corporis amplitudo. Itaque cum singulis diebus concione frequentissimâ, Archiepiscopo, & Prorege Samnitium audientibus, è primario suggestu, ac præterea sæpè ad Virgines in Cænobijs, & pios alios coetus verba faceret; nimium quantum profecit. Ante omnia duo curauit, tanquam, & emendandæ fundamenta, & emendatæ stabilimenta Ciuitatis, ut frequenter sacrarum precum, & Sacramentorum morem induceret. Certos notauit dies, in quos pro Concione ad diuinam mensam populum inuitaret: plus enim inuitationi, quàm comendationi est ponderis: & celebritas concurrentium maiestatem auget operi, pluresque allicit: denique certi designatio temporis prolatantium torporem discutit. Ergo cum statim initio in diem, qui Domino sacer primus illuxit, inuitasset; accessere eo die permulti. Inuitauit deinde rursus in quartum, hoc est eum, quò mirè multiplicati panis historia recitatur. Tum verò millia fermè bina conuiuarum numerata sunt. Sodalitates prælatâ Cruce ordine conuenerunt. Archiepiscopus æquè magno suo labore, ac totius gaudio Ciuitatis, in Pontificio habitu præbitor Sacri Conuiuij fuit. Eodem ritu in diem Annuntiationis Deiparæ, eodem in octauum indixit Paschæ, instaurauitque coeleste epulum, & supremo die ipsemet præbuit. Hæc enim verò conuiuia, distributores Dei mysteriorum decent, in quibus non fumant ipsi mortales, sed ministrent vitales dapes, gemituque coeli pane fidelium mentes verbo Dei, & corpore Christi saginent. Ad consuetudinem precationum introducendam, Præfule multum probante, hunc industrius exhortator ritum excogitauit. Ciuitate distributâ in regiones septem, suis cuique regioni assignatus est hebdomadæ dies, suumque templum, in quod ad campanæ sonitum supremâ fermè lucis horâ, cuiusque regionis populus conueniret. Ibi clarâ omnium voce, ex formulâ à Christo traditâ, adorato cælesti Patre, salutatâque Deiparâ Angeli verbis, tum Syubolo Apostolorum, ac generali

rali confessione pronuntiatis, modò Carolus, modò Socius, breuem super oratione, aptumque loco sermonem habebat. Sub hæc dimidium horæ in meditatione ponebatur: inde totam exercitationem solenni ex albo Cælitum inuocatio claudēbat. Tali instituto primâ Ieiunij Dominicâ inchoata oratio, haud pœnitendo fructu, vsque ad extremum continuata est. Auctoritate simul Archiepiscopi institutum, vt horâ primâ noctis ex principe templo signum ad preces pro defunctis peccata purgantibus campanæ pulsus daretur. Sodalitates insuper vehementer adiutæ. Vni earum indigentium addita cura, eaque ratione diuisa, vt quaterni singulis hebdomadis diuidendam inter inopes stipem emendicarent. Præter hæc eius, atque socij labore in carcere sæpè, quotidie in templo Archiepiscopali cathedris vtiliter explicatus, dataque opera, vt salubre id cœptum in posteros perennaret. Quibus rebus, vt nouo collustrata nitore religionis species Theate est; ita Collegij impetrandi inflammata cupiditas.

In Poloniâ Vilnæ Collegium, quod per autumnum superiorem pestilentia dissiparat, recenti anno collectum, non tamen funeribus caruit. Vincentium primò Casikouium amisit natione Massouitam ad manuum opera adiutorem, tyrocinio nec dum decurso: iuuenem cum ceteroqui optimum, tum eò potissimum memorabilem, quòd paulò antè Patri Lucæ Craslorio, & vni Fratrum Gregorio Boskeuio pestilentia ereptis, singulari constantiâ, & caritate ministrarat. Bransbergæ receptum Proprouincialis proximè secum aduexerat Vilnam. Is Ianuarij die vigesimo quarto: at Februarij septimo egregius adolescens Stanislaus Mieleckius amissus illustri natus familiâ, altero die quàm decubuerat, haud sinè pestilentia notis confectus, cum esset robustus corpore, nec minus animo. Itaque simul sensit adesse mortem, interitus hoc tantum: In nomine Domini, inquit. Quinto ante die religiosa ingenti ardore instaurauerat vota: eoque, & proximo die sacrosanctum Domini Corpus, veniâ impetratâ, suscepit. Scilicet præsciâ Dei bonitas sic vitæ alteri præparabat. Palatinus Polodiæ auctoritate magnâ, famæque Senator consobrinus eius id agebat, vt apud se ad rem componendam, domesticam aliquandiu illum haberet. Inde quanquàm properatò, non tamen intempestiuè existimatus est abiisse, quò imminentibus ipsè periculis, Socij molestijs liberarentur. Sacrum stadium quatuor ante annis Viennæ ingressus, iamque Vilnæ philosophicum iniens curriculum, felici commutatione, expeditoque compendio apprehendit vitam æternam. Præerat ei curriculo vetus athleta, Thomas Zdelaritus, ingens Collegij columen: sed is quoque post bimensem ad metam vitæ, aliquanto Collegij maiore damno, peruenit. Sexto idus Aprilis (vt Varseuitius Rector Collegij loquitur) & sanctè obdormiuit in Domino, dum tertio ea verba repetit: Domine Iesu, suscipe spiritum meum. Egerat vitæ circiter quadraginta annos, octodecim Societatis omnium testimonio, ac nominatim Varseuitij eiusdem pietate præcellens, exempli probatissimi, filius obedientiæ, consolatio, & requies Superiorum: adeo semper ad omnia & paratum à voluntate, & instructum à facultate reperiēbant. Bonus idem sacro suggesto, bonus tribunali pœnitentiæ, bonus clauo etiam religioso. Multis verò & modis, & annis laudatus in scholis, dum Latinas literas, dum Græcas, dum Philosophiam in Austriâ proficitur. Ex nostratibus linguis Germanicam non ignorans, Vngaricam tenens, callens Illiricam, vt ortus in Zagabriensi Diœcesi Drauum inter, ac Sauum. Hæc, atque alia Socij Vilnenses, quanquàm pro humanitate non poterant non dolere vulnera; non tamen magis in damnis, quàm numerabant in lucris: existimantes Collegium, quod tam miris incrementis prouehebatur in terrâ, his solidari fundamentis in Cœlo. Eidem Sigismundus Rex è vitâ decedens bibliothecam suam legauit. Nonis Iulij Rex decessit, præsumptis ritu catholico Sacramentis. Societatem principiò perperam cognitam non magni fecit: deinde receptam in regnum, sensimque interius inspectam magis dilexit, fœuitque. Ad substituendum gentis more nouum Regem comitijs indictis, Pontificis nomine Cardinalis Commendonus Lublinum ad ea comitia profectus, plurimum interesse arbitrabatur, si Varseuitium, pro celebritate, virtuteque viri, apud se ha-

196
Sodalitates ad-
iuræ.

197
Poloniæ res,
198
Vincentij Cas-
kouij obitus.

199
Et Stanislaus Mie-
leckij.

200
Et Thomæ Zde-
laritij.

201
Sigismundi Re-
gis mors.

202
Varseutius se-
cularibus ne-
gotijs se immi-
scere renuit.

203
Horrenda pœ-
nitentiæ dilata-
tione.

204
Varseutij vir-
tus, & fructus
sæ curæ.

205
Nobilis con-
fessiones.

se habuisset. Verum Stanislaus clarè demonstrans negocia eiusmodi, ab Societatis ratione aliena, neque se apud Lithuanos; neque apud Polonos gratiam in-
rum, quin potius suspicionum, sermonumque causas, vel virisque, vel alteru-
tris præbiturum; in Collegij sui religiosâ mansit custodiâ. Viri virtus, & nomen,
latius in dies inclarescebat. Habuit totâ quadagesimâ de pœnitentiæ sacramen-
to conciones magnopere salutares. Consecuta inde meliora multorum consilia:
permulta à multis etiam sexagenarijs ab initio ætatis reuocata confessiones: tan-
to concursu; vt ad confessiones leuioris negotij Sacerdotes extrarij adiutores
assumerentur. Quem pœnitentiæ ardorem casus quoque dirus incendit. Die
Parascœves, dum Sacerdos noster pro concione in Episcopali templo vincula
Christi Domini tractans, illa Prophetæ verba exaggerat: Funes peccatorum
circumplexi sunt me: & clementissimum Dominum culpis constrictum huma-
nis ostendit; hæretici hominis famulus, qui nihil ab exordio, nisi perpetuo plo-
ratu, ac gemitu sese afflictabat; in grauioribus singultus erupit: & dum assidentes
hortantur, vt memor sui sit; magnâ, ac terribili voce proclamauit: Memor
sum: Scio quid fecerim. Is (vt postea palam aperuit) cum pridie statuisset de
peccatis ab longo interuallo confiteri; totam noctem in eâ cogitatione fixus,
turbulentum, & inquietam duxerat. Ergo dum tumultuosè clamat, & cum
proximorum quoque iniuriâ furit; turbatâ concione, notus Sacerdos, & alij
quidam iussu præfectorum templi apprehensum foras educunt. Concio pacatè
continuat. Ille egressus ex arce, cum pontem transisset, visus sibi fertur atrum
videre puerum trahentem se, & dicentem: sequere me: Indignum est de tem-
plo te ignominiosè deturbari. Itaque statim retorto gradu Sacerdotem, à quo
eductus erat, in vestibulo offendit, strictoque gladio fugientem sequutus in me-
dio templo trucidat. Omnia tumultu complentur, concio soluitur, sacrilegus
capitur, qui passim rogantibus, cur tantum facinus perpetrasset; aiebat, pec-
cata esse in causâ, quæ per alios septendecim confessione non expiasset. Lictor-
es interducendum admonuit, ne vincula remouerent: adhuc enim aliquos se-
cum nequam spiritus adesse. Nequaquam visa est differenda vindicta sceleris vs-
que eo atrocis. Itaque post horas octo in iudicium producit. Sedata iam om-
nino mens erat, atque composita. Supplicium ita non deprecatur; vt se, & com-
meruisse vltima pœnarum, & libenter subire velle profiteatur. Vnum orat, con-
fessarij catholici copia sibi vt fiat. Ferebatur dixisse, non quem occiderat, sed
Prophetam, qui detonabat è pulpito, fuisse mactandum: tamen idem conciona-
tor vltro caritatis officium postulauit, hominisque confessionem excepit, con-
tritionem eius, ac fiduciam in Deo demirans. Absolutum ad supplicij locum
deduxit, studiosè confirmans, pariterque varias preces inter eundem ex-
quens. Ille verò prius quàm excepturus ictum carnificis, humi procumberet;
silentio facto, frequentissimam multitudinem, quæ ad spectaculum confluxerat
clarâ voce admonuit: periculo suo saperent: fugerent moras confessionis: caue-
rent peccatorum vetustatem, ne in casus tam horribiles, quos in se videbant,
inciderent. Tum præcatus pro se preces ad Deum, magno animo ceruices fer-
ro subiecit. Creditum est permissum diuinitus exemplum: vt non Catholici mo-
dò; sed alieni quoque ad pœnitentiam excitarentur: adeo terribile, & efficax
fuit. Super hæc amplius centum, Varseutij maximè auctoritate, curisque Ro-
manæ Ecclesiæ restituti: atque in ijs nobilium multi, & Vlticus quoque Hosius,
Cardinalis Hosij germanus frater, quod iam diu bonus Cardinalis optarat, cun-
ctisque opibus tentarat casso labore. Varseutius eum, paulò ante, quàm profu-
cisceretur è vitâ, ad cognitionem veritatis, derestationem erroris, & catholi-
cam homologesim perduxit. Idem beneficio pari in eodem vitæ cardine Capi-
taneo Bisitricensi, & Lauarsciensi, regio lignorum Præfecto adfuit. Vltrâ annos
viginti non modò sacramentis, sed & omni catholicorum nihilò minus, quàm
Hæreticorum conuentu miser abstinerat. Iam iam expiraturus omnium iudi-
cio putabatur, cum reconciliatus Ecclesiæ, & peccatorum absolutione dona-
tus à Varseutio, singulari Dei beneficio, lucis prorogationem in dies quindecim

cim visus est impetrasse. Quo spatio magnâ religione, magnoque peccatorum dolore exacto: condito etiam testamento, in quo multa religiosis cœnobijs legauit: demum mysterijs omnibus permunitus emigravit. Sed rei catholicæ momentum longè maius reuocatus ad eam Ioannes Chotkouicius Archimarschalcus generalis magni Ducatus Lithuaniae, Capitanus Samogitiæ, idemque Liouoniæ administrator fecit. Varseutius iam olim puer Vuitembergæ, dum pariter Philippo Melanchthoni famoso, & hæresum, & literarum magistro dant operam, familiariter vsus erat. Itaque aduocato ad se dubitationes de religione suas, maximè de Ecclesiâ, deque altaris sacrificio in coronâ Principum aliquot, & doctorum proposuit: eumque, & Balthasarem Hostouinum, quem comiter Pater duxerat, per horas continuas quinque disputantes, & singula prolatis Doctorum veterum testimonijs confirmantes, mirâ cum attentione, & alacritate audiuit. Indè Patribus honorificè dimissis, voluminibus, vnde prolata testimonia erant, Irenæi, Tertulliani, Cypriani, Augustini, & Chrysostomi apud se retentis, vt memoriâ, ingenioque valebat, ijs locis mirè vexauit præpositum Calvinisticæ turbæ Ministrum: qui captus vndique, & irretitus iaciendis in Iesuitas conuijs, rubori tegumentum, & lenimentum dolori quærebat. Hæc gesta primo Vilnensis Collegij anno. Ex eo die hæreticis conuentibus Ioannes abstinuit, & sæpius cum Varseutio egit, & Canisij catechismum maiorem, & Augustinianam Hieronymi Torresij confessionem lætitauit, quoad demum hoc anno Varsoviæ Patrem Franciscum Toletum allocutus, decreuit Ecclesiæ penitus se, & palam reddere: & coram Cardinali Commendono hæreses execratus, confici diploma eius execrationis voluit posteris relicturus. Eodem tempore religionis catholicæ profiteri se acerrimum propugnatorem cœpit: interrogantique Palatino Vilnensi, qui hæreticus erat, cur à fide defecisset; negauit se defecisse. Nam in hanc fidem, inquit, cum salutaribus aquis initiatus sum, sacramentum dixi. Is subinde, præcipuè apud Hæreticos, vt adscisceretur Catholicus Rex, statimque coronaretur effecit. Ceterum qualem Varseutius sese præberet, testimonio est elogium Patris Stanislai Rozdrazonij, qui per autumnum à Pultouiensis Collegij gubernaculis Vilnam traductus, in Urbem hæc scripsit. Audiui Patrem Varseutium concionantem ad populum, & exhortantem fratres, agentem cum Proceribus. Deus bone, quàm beatam puto Societatem, cui tantum virum in his partibus dedit? Quàm beatam Pologiam, quæ nunc eo fruitur viro? Deus sit benedictus, & Beatissima Maria. Petri quoque Scargæ sensim nobilitabatur industria, tum splendore doctæ facundiæ, tum commendatione religiosæ vitæ. Ad pium officium ab Vincentio Portico Nuntio Pontificio ductus Plociam, vt Annam Pologiam Reginulam, quemadmodum ibi vocabant, Sigismundi sororem de fratris obitu consolaretur, tum publicis in templo concionibus, tum priuatis colloctionibus, multos ex eâ Aulâ Procerum ab opinionum impiarum ambagibus expediuit. Posnaniæ inter orientis Collegij præclaros partus spectabilis fuit Valentini Iungadani conuersio natione Lipsiensis, & hæresum in Ridsinâ præconis: qui cum publicè ante duos annos Lutheri zizania Posnaniæ sparsisset, à Iacobo Vuieco Vangrouicio Collegij Rectore reuinctus, ab eodem, postquam praua dogmata in magna celebritate è suggestu recantauerat, ad aram Collegij maximam ductus est, ibique ritu solenni catholicam disciplinam professus ab anathemate absolutus. Nec mora, vt, quod prauè texuerat, benè retexeret, quo beneficio dignatus ipse erat, participare orsus quamplurimos; postridie alterum fatorem letalium seminum ad Vuiecum duxit, qui item non magno est negotio Ecclesiæ orthodoxæ redditus. Latè interim per Sarmatiam pestilentia, quæ superiore anno sæuierat, recrudescens, vti literarios, sacrosque conuentus distraxit; ita caritatis exercendæ rursus campum aperuit. Pultouia quamdirisimè seuijt, vt interdum homines, dum per vias incedunt, subito percussi, confectique conciderent. Vnicum nobis fratrem eripuit. Pater Nicolaus Sedcouius, qui ad solatium oppidanorum manserat, epoto latice (manna vocant) è tumultu Sancti Andreæ manante, mirabiliter est sanatus. Sed in eo clementiam

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

M m

Dei

206

Petri Scargæ
industria.

207

Et Iacobi Vuieci.

208

Valentini Iungadani, ac socij ab hæresi conuersio.

209

Pestis Pultouie sæuissima.

210

Manna Sancti Andreæ sanat pestilentem.

Dei Pultouienſe Collegium, itemque Poſnanienſe experta ſunt: quod cum peracerbis, ac potentibus aduerſarijs vexarentur; utrumque peſtilentiâ vindicæ tranquillitatem recuperavit.

211
Michaelis Burgenſis vitus,

In Germaniâ Rodolphus Maximiliani filius, qui dein Imperio ſucceſſit, Poſſoni Rex Vngariæ creatus, egregiam religionis rebus ſpem fecit. Ibi Patris Auelaneda, Hiſpanum Oratorem ſequenti, comes Michael Burgenſis Scholaſticus, nec dum Sacerdos vitæ ſuæ curſum confeſcit, nequaquam inter homines vulgaris excellentiæ prætereundus ſilentio: adeo humilitatis, caritatis, laborum tolerantia, atque omnium demum virtutum, non domeſticis modo, ſed etiam alienis, atque aulicis ſingulare documentum, atque admirationem reliquit. Obſervantes Franciſcani Patres, ut apud ſe ægrotanti omni pietate adſuerant; ita mortuo ſummâ ceremoniâ iuſta funeris perſoluerunt. In magno numero ſupra

212
Conuictio nobilis matronæ Principis,

centum viginti ad legitima ſacra Viennæ reuocatorum Matrona fuit prænobilis, quæ vna ferebatur columnarum ſeptem, quibus regnum Lutheranum in Auſtriâ ſitteretur. Eſt operæ prætium occaſionem noſſe mutatæ ſententiæ. Lutheranus miniſter, poſtquam ritu eam ſuo à peccatis abſoluerat, petijt, ut illa ſeſe viciffim abſolueret. Id ſtomachata matrona, cum pernegaret credere ſe, tantum poteſtatis muliebri ſexui à Chriſto datum; obiurgata eſt acerbius à miniſtro, quod inueterata Lutheri diſcipula, tam parum in doctrinâ Euangelij præſeciſſet. Illa verò diutius importunitatem hominum, & dogmatum vanitatem ferre non ſuſtinens, ad Collegij conciones venit. Gloria ſuggeſti per hæc tempora apud Ecclēſiaſtem, & ſcriptorem nobilem Georgium Schererum erat: incertum ſapientia, an modeſtiâ clariorem: Primâ ſtatim diſtione labefaſcata, priuatis deinde multis, & grauibz (ut adminiculum ſectæ nullum non probè callebat, mordi cuſque tenebat) reuineta concertationibus, ac deuicta, vero demum, ſanctoque Euangelio dedit manus. Praga ipſe ſupremus Huſitarum, ut vocant, ad-

213
Georgius Schererus egregius concionator.

214
Huſitarum adminiſtrator cōuerſus Patris Bleſſemij opera.

miniſtrator, cum bonâ ſuorum manu ad Catholicos, multum iuuantē Collegij Rectore Henrico Bleſſemio, rediit. Subortus inde tumultus plebis, in quo proximè ab ſummo periculo catholica res, & Ieſuitæ, in quos potiſſimum Hæreticorum furor exarſerat, abſuerunt. Sed per Dei clementiam ſeditione euaneſcente, non modò Collegium ſtetit incolume; verum etiam admodum vtili fundo, Cæſaris beneficio, auctum eſt, commutatâ in eum penſione, quam Fiſcus Inſtituto Ferdinandi præbebat. Et Olomucii, Guilielmo Pruſinouiſki Epico po mortuo, non nihil ſubortum diſidii inter ſacros viros in ſucceſſore ſubrogando: cum alij Ioannem Grodecium Præpoſitum Brunenſem legiſſent, alij Pragenſem Archiepiſcopum poſtulaſſent. Grodecius haud multo poſt Canonico- rum conſenſu, & Pragenſi Archiepiſcopo poſtulationis beneficium remittente, ſucceſſit: cuius, & dignitatem, & Probationis domum, quam Societati Bruna fundarat, Gregorius Pontifex ſub anni exitum confirmauit. Epicoſus Guilielmus haud aliter ſeſe atque vnus è noſtro numero, tum ſtudij veritate, tum vocis quoque profeſſione tulerat. In templo ab ſe fundati Collegij, vti optauerat, datus eſt ſepultura. Tum ipſum, cum raptus eſt, maximè laborabat, ut quæ in Seminarium, quæque in Collegium contulerat & Cæſar, & Pontifex rata haberent, Ceterum cum inſectâ re, ac ne teſtamento quidem condito, tantum non repente oppreſſus deceſſiſſet; non parum parum beneuolis, ad turbanda in-

216
In Collegij templo ſepultura mandatur.

217
Turba exoritur, ac reprimuntur.

218
Mors inſignis adoleſcentis.

219
Olomucii, & Bruna religionem ſuſtinent concionatores & Societate.

cepta, fenestra relinquit. Ingentes proinde moleſtiæ, velut in pupillam Collegium, ſubitò inuaſerunt: haud ſcio an oppreſſura, niſi in ſucceſſore Grodecio patientem recuperâſſet. Porro extra Seminarium etiam Conuictorum florebat Domus. Inter quos memorabilis contigit adoleſcentis obitus, domo clari, pietate, & innocentia clarioris. Clementiſſima Dei Mater ſæpius videndam ſe videnti, venerantique inexplicabili ſuauiſſime præbuit, & prædixit exitus diem. Qui cum fideliter reſpondiſſet, prædictionis fides fidem viſis adſtruxit. Iam cœperant Olomucii Hæreticorum declamationes celebrari ſub dio: ſed ſuperarunt voces veritatis. Societatis præconibus tribus in templis, ac præſertim Ioanne Merquitio Saxone, in paræciâ Sancti Mauritiij loco nobiliſſimo perſonantibus,

uniuersa multitudo ab stultis fabulis ad sapientiæ incorruptæ voces auditum auertit, Haud minus Alexander Hollerus Brunæ profecit frementibus in cassum nouarum superstitionum cultoribus: qui cum & libellis seditiosis publicè affigendis creare illi infamiam, inuidiamque, & conspiratione inita, a suggesto arcere conarentur, denique extrema omnia intentarent; sub Camerarij (magistratus Imperij est) primùm operâ, qui unâ cum coniuge concioni interfuit destinato à coniuratis die, deinde Cæsaris edicto coacti sunt quiescere. Porro Brunensis Populus ita vulgò vel prauis corruptus opinionibus, vel corruptorum commercio quasi efferatus erat, animusque ab religione abduxerat, ut quanquàm principio interessent nonnulli dum Ecclesiastes disliceret, statim tamen, cùm ad sacrificandum Sacerdos appareret, templum vacuum fieret. Igitur non solum disputationibus, sed blandis quoque artibus tantò enitendum magis Alexandro fuit, paulatimque pietate, facundiâ, comitate efferata ingenia cecurauit. Græcij Stephanus Rimelius pari cum successu interim restituendis in locum, unde erant deiectionibus insudabat. Quo Apostolico in opere cùm ingens in cõm pluribus veritatis studium excitasset, id nuper consequutus erat, ut solenni Christi corporis die supplicatio, post annum vigesimum, ex quo fuerat intermissa, magnifico apparatu perageretur: quam opifices ordinatim, cum suis quique insignibus, Germanico more cohonestarunt, stupente Ciuitate, obtorpescentibus Hæreticis, Carolo Archiduce lacrymas præ gaudio non tenente. Quò ægrius boni uniuersi, ac præsertim Archidux, qui plurimum homini tribuebat, sibi ipse, & coniux à confessionibus legerant, immaturum bono publico eius è terris abitum pertulerunt. Postridie igitur Iulij Nonas magno Catholicorum luctu, Hæreticorum gaudio, nostro detrimento, bono suo, populari lue raptus est. Hohendingam in Sueuiâ patriam habuit: decennium in Societate, summâ religione, obedientiâ, & modestiâ, partim discens, plerumque docens nunc literas iuuentutem, nunc populos pietatem, egit. Perfectionem Collegij, quod Archidux Græcij approperebat, eadem popularis morbi calamitas differri in mitiorem tempestatem coëgit. Oeniponti, atque Halæ subactam pietati restaurandâ materiam terræmotus ingens (cui præcesserat fames, successit lues) quantus in eo tractu ante id tempus nullus memorabatur, subiecit. Pridie Nonas Ianuarias, ad secundam noctis horam cœptus, ante ortum solem cunctam regionem ingenti omnium pauore quadragies tremefecit: perdurauitque deinceps, interiectis subinde modicis interuallis, ad dies quadraginta. Multis locis labes facta, terra descendit, tecta hausta, vel ita conuassata, ut fuerit ad securitatem ruina manu anteuerenda. Effusa gens in agros, nec stabilem ibi sedem habebat, & frigor vi, quippe hyeme summâ, enecabatur. Ergo occasione, vfi sacri præcones, populos ad Numen placandum, quò præsentius erat exitium, hoc enixius hortabantur. Sed non admodum opus erat calcaribus alienis: ipsa enim mala, ut Sanctus Gregorius ait, quæ nos hîc premunt, ad Deum ire compellunt. Itaque, præter excitatas ad precationem mentes omnium, atque studia pietatis certatim obita, plerique retextâ apud Sacerdotem antea actâ ætate, minus timidam horæ supremæ vitam exorsi sunt.

Ceterum quoquò te veritas tristitia vbique, ac misera humani exilij monumenta occurrunt. Dum hîc pestilens latè aër interficit: hîc terra nutans tumultu viuis aperit: illic civilibus dissidijs sese atterunt regna; in Belgio coniunctim bella, ac pestilentia debacchantur: per quæ pariter cœlestibus athletis multiplicata virtutis palæstra. Louanienfes diuinæ tutelæ singulare pignus experti. Cùm enim, circumfremente ingenti cum exercitu Auriaco Principe, Louanium ægrè defendi posset, plurimique Religiosorum, quos in primis Hæretici oderant, solum mutarent; etiam Patres, habito inter se consilio, cedendum turbini censerunt. Tondentur Sacerdotes, ne sacerdotalis coronæ vestigia in vertice ad iniuriam proderent: induuntur populari vestitu, gladijs alligantur, pecuniolâ instruuntur: tum bini, terniue in diuersa, ut spes inuitabat salutis, digressi, & quidam in Rhenanam Prouinciâ benigno Prouincialis inuitatu profecti, vno,

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

M m 2

alte.

220

Ioannes Mer-
quitius.

221

Alexander Hol-
lerus.

222

Græcij religio.
nè incipit re-
stitui. Pater
Stephanus Ri-
melius.

223

Pater Stepha-
nus vita per-
functus.

224

Terræmotus Oe-
niponti, & Ha-
læ.

225

Belgij calami-
tates.

226

Louanienfes
Collegiū Deū
tuecur.

227
Seminarij di-
missum.

228
Duaci pestilē-
tia grassatur.

229
Pater Rogerius
Bolbertus in
pestilentia ob-
sequiomoritur

230
Tornaci etiam
morbis na-
nant operam
Pater Morta-
gna cū Socijs.

231
Mechliniē cla-
di succursus à
Societatis ho-
minibus.

alteroque in Ciuium domibus relicto, qui custodirent, quæ possent. Pridie Ka-
lendas Septembres dissipatio facta, cum iam hostes per insidias, & prodicionem
Mechliniam occupassent, & vix effugium vquam pateret; tamen Deo duce sal-
ui omnes euaserunt; initioque Decembris, turbine illo ex Brabantia recedente,
ad pristina munera redierunt. Per eam occasionem simul Conuictoribus dimif-
sis, nec postea receptis; procuratore illâ Collegium etiam in posterum libera-
tum. Grassante Duaci pestilentia rari exempli, commodique in publicum fuit
caritas Sociorum. Duo Sacerdotes, cum adiutore, qui id maxime flagitabant,
ab ceterorum consuetudine segregati, suas pro salute publicâ deuouerunt ani-
mas. Ex eo generoso triumuiratu Pater Rogerius Bolbertus Anglus, qui non
admodum vernacula peritus lingua, sacrosancto viatico moribundis, & supre-
mâ victione muniendis plurimum tenebatur, contagione perculsus, ubi pri-
mum brachia sibi quibusdam notis leti nuntijs interpuncta animaduertit; eas
notas, tanquam diuinæ benignitatis pignora, suauissime exosculabatur: ipsque
pignoribus, post recepta diuina mysteria, quæ socius periculi Pater Vincen-
tius Verius præbuit, ac renouata in extremâ lucis aurâ religionis vota, commen-
dans in manu Domini spiritum suum, pronuntiansque nomen sanctissimum
IESV, postridie Kalendas Septembris beatæ vitæ possessionem iniiuit. Duaceni
pro Sancto habebant: & monumentum, quod solo extaret, communi impensâ,
ad posterorum memoriam, ei cogitabant extruere. Persimili caritatis genero-
sitate Tornaci Pater Ioannes Mortagna, cum aliquot Socijs, cum Tyrones in
loca tutiora amouisset, consueta perrexit obire in proximos Sacerdotum officia.
Sed placuit diuinæ clementiæ, quæ spatia viuendi mortalibus in æqualia summâ
æquitate dispensat, his omnibus, quamuis vndique prope octingentis contagio-
rum circumdarentur domibus, nec operam cuiquam suam negarent; proli-
xius dare negotiandi tempus, quo thesaurus meritum cœlestium cumularetur.
Socij verò Antuerpienses ad illustrem liberalitatem cœlestium bellicâ vi
sunt. Mechlinia ab regijs recepta, quod sæpius se hosti tradidisset, & ad Vr-
bium ceterarum instabilem fidem terrore firmandam, diripiendi militi data est.
Vrbs inde opulenta, ac nobilis ad summas redijt omnium rerum angustias. Non
vestes; quibus saltem feminae tegerentur: non quibus templa, aræque sternerentur,
erant; non cibus, quo propulsaretur necessitas. Eâ recognitâ Petrus Trigosus,
qui tum Antuerpiensi stationi præerat (is qui deinde transgressus ad
Capuccinos opinionem Societatis, & caritatem, ut apud animum suum auxilij
potius, quam ex vllâ parte imminuit; ita nullo id loco præferre, ac prædicare
desistit) mercatoribus admonitis, id esse tempus, quo declararent, quæ præci-
pua sint negotia, & lucra Christianis; continuo magnam vim ex ijs corrogatam
alimentorum onustâ nauim Mechliniam summittit. Tum suadere iisdem pergit, ut
quicquid ex prædâ, quam ferè omnem miles Antuerpiam venum tulerat, nan-
cisci queant; suâ pecuniâ quamminimò redimant, ut dominis, si apparerent,
eodem pretio redderent; ne à propolis redimenda essent carius: vel certè, si
Domini non extarent, inter indigentes distribuerent. Quod consilium cum pijs
mercatoribus placuisset, ad octo aureorum millia in ijs emendis impenderunt.
Præter hæc Trigosus milites ipsos, aggressus perpulit, ut amplius centum vesti-
menta partim virorum, partim foeminarum religiosarum gratuito seruis Dei
redderent. Simul Episcopum adiit, Collegium Canonicorum, Prætorem, na-
tionum consules: omnesque graui oratione cohortatus ad opem ferendam per-
mouet. Alij alia: Episcopus, & Canonici statim, præter ingentem panis nume-
rum, multum quoque stragulorum ad eubandum miserunt: cum accepissent,
nudâ humo miserorum afflicta sterni corpora. Dein ipse met Episcopus vno Ca-
nonicorum, atque Trigoso comitibus, subsidia ad eosdem iuuandos ostiatim
emendicauit: & Ciuitas æquè benignè pietatem laudauit mendicantium, atque
mendicorum calamitates leuauit. Apud plerosque hæc pia Trigosi industria in-
gentem commendationem reperit. Et Cardinalis Granuelanus Mechlinien-
sum Antistes, per fratrem suum Federicum Champignij dominum, id tempo-

ris Antuerpiæ Prætozem, gratias illi accuratè egit. Ceterum non defuere, qui aliorum rem interpretati factarent, viam inuenisse Iesuitas, per quam pecuniam, quam vellent grandem, auerterent ad condendum sibi Collegium. Et fraudis eius suspicio ita tenax hæsit quibusdam, vel certè simularunt hæsisse; vt cum deinde Ludouicus Requesenus Belgio præesset, veterique suo more Societatem amantissimè foueret, nimirum id eò fieri dicerent, quòd ex Mechliniensis prædâ collecto fraudulenter auro, repositoque Patres eius fauorem emissent, mutuo dato, vt simul maiore vi Hæreticos bello persequeretur. Documentum profectò notabile malignitatis humanæ: quàmque nihil sperandum sit vnquam fieri tam rectè posse, quin peruersa mens ad ludificationem sui præstigiatrix, acutâ prauitate aliquò detorqueat. Leodij, vbi iam statio quædam sub Henrico Somalio agebat: Brugis, vbi Franciscus Costerus, & Nicolaus Harlemius: & Neomagi in Geldriâ, vbi Ioannes Zantenus memorabili successu conciones, disputationes, aliæque contra Hæreticos, & vitia pietatis arma tractarunt, Collegia magnopere expetebantur. Sed Geusiorum insani motus, & plus quàm nimio per id tempus secundi progressus, moram plerisque bonorum consilijs afferrebant. Venerat Neomagum Bransbergâ Zantenus, vt rebus sese domesticis expediret. Sed interim in suggestum productus, cum Ciuium animos mirè tene- ret, & subortis tumultibus vndique à rebellibus cuncta occuparentur; tanti vox eius existimata momenti est, vt diu retentus inuitus sit: dato portarum custodi- bus negotio, vt non minùs exitu illum, quàm hostes aditu prohiberent.

Fluctuante Belgio, releuari aliquantum visa est Gallia, Hæreticorum magnâ ex parte sentinâ exhaustâ: cum Sancti Bartholomæi die, post deprehensas in Regem insidias, Hugonottorum memorabilis illa toto regno edita est cædes, Gaspare Coligno olim Admiratio, principibusque factionis extinctis. Cumula- uit bonorum latitiam Henrici Nauarra Regis, post promulgata eius cum Caroli sorore sponsalia, erga rectam fidem propensio: deque eâ in suis terris restituendâ edicta. Illi instituendo sæpè adhibitus est Ioannes Maldonatus, cuius & do-ctrinæ, & virtutis latè celebrabatur nomen. Idem ab Duce Montispenserij ad ipsius filiam Bullionij Ducis vxorem Hugonottam mittitur. Audierat hæc res- pisse Calvinianum Ministrum, à quo quatuor antè annis fuerat circumuenta, eumque ad se mitti postularat, vt cognitâ eius facti ratione, sibi ipsa quoquè con- suleret. Verùm cum haud planè de bonâ Ministri fide constaret, metusque es- set, ne magis eam inter Hugonottorum sanguinem expressisset pavor, quàm pietas adduxisset; Maldonatus visus est Duci mittendus: idemque ab Cardinali Borbonio iussu viduæ Condeæ Principis animum ex itinere pertentare. Haud frustra tentata res. Auditis eius de catholicâ fide disputationibus, vidua ad sa- nam reuerfâ mentem, paulò post etiam Parisios ex Condensi oppido redijt. Se- danum verò Maldonatus ad Bullionenses Duces progressus, sensim prius cum vxore Ducis, dein præsentè viro, & errorum ministris decem dies disputans, magnopere omnes ad resipiscendum commouit. Illud præsentis lucris fecit, quòd cum octauum iam annum nulla Sedani fuisset audita Catholici conciona- toris vox; ipse concionatus est publicè, & ab Duce impetrauit alijs Catholicis, è parochi arbitrio, concionandi potestatem. Ceterum cum opportunè insiste- retur ad insaniam salubri terrore concussam penitus rationum luce captis è men- tibus excutiendam, tum alibi, tum præcipuè Parisijs amplius patuit Socijs labo- rum ager. Quater in urbem, & circumiecta oppida ad inducendum cathedismi- vsum Episcopi iussu peragrarunt. Quorum alijs dum felix è labore proventus solatio est; alijs certamina cum Parochis, nouum id criminantibus institutum, appendix coronæ fuere. Notior tamen in dies fiebat Societas, paulatimque procedebat, arte quadam patientiæ, & caritatis excipiens commodè status ad- uersos. Itaque & Collegio ex legato Petri à Sancto Andrea, qui fuerat Senatus Præsès, non nihil accessit emolumenti: eò sanè cumlatius, quòd litibus statim exortis per eam occasionem nouo Senatus decreto Societas in Regno Gallie confirmata est: & posse eam legatâ iure capere declaratum. Ceterum quantum

Hist. Soc. Iesu Tom. 3, Mm 3 cun-

232
Malignitatis
humanae exem-
plum.

233
Ioannis Zante-
ni res Neoma-
gi.

234
Memoranda
cædes Hæreti-
corum in Gal-
lia.

235
Ioannis Maldo-
nati curæ pro
religione.

236
Parisienium
Sociorum la-
bores.

237
Vexationes eo-
rumdem.

238
Burdigalense
Collegium in-
stituitur.

239
Dominici Lei-
tani erga So-
cietatem beati-
gnitas.

240
Franciscus Bau-
laeus Senator
Burdigalæ Col-
legium fundat.

241
Augerij viles
labores.

242
Perturbatur
Collegij insti-
tutio.

cunque id lucri caro stetit. Grauiſſimam vexationem controuerſia prope de ni-
hilo peperit: eò etiam acerbiorẽ, quòd anſam præbuiſſe nos videbamur. Ete-
nim cùm Præſes paulò ante exitum accito ad ſe Maldonato ſignificaiſſet, Colle-
gio quædam ſe ad templi ædificationem legaiſſe: iſque præſentium Collegij ne-
ceſſitatum rationem habens, ſuaſiſſet, vt ſublata ædificandi templi conditione,
liberè, ſi quid vellet, legaret, idque rite factum eſſet; hinc poſtea criminatione,
num, & calumniarum materia ſumpta eſt. Per triduum in frequenti Senatu à di-
ſertiffimis oratoribus oppugnati ſumus. Nec iam veteri tantum carmine reiſcie-
bantur à testamentis Ieſuitæ, vt extranei, & ciuium iuris expertes; ſed quòd in-
ſinuarent ſe in testamenta: quòd voluntatibus morientium inſidiarentur, eaſ-
que ad ſuam libidinem peruerterent: quòd pecuniam in aliena regna emitte-
rent, ideoque libera legata vellent: vt magnoperè enitendum, diuque fuerit,
non pecuniæ cauſa, quæ admodum mediocriſ, nullum habebat dignum tantæ
contentione pretium; ſed vt ne fama iactura grauior fieret, neu ſumma rerum,
quod quidem ſtudioſi religionum nouarum agebant, in periculum totæ Galliæ
vocaretur. Ceſſit tandem veritati calumnia, æquitas cauſa, & innocentia pro-
bata eſt Societatis, magnâ & Maldonati, & Sociorum omnium admonitione,
quantâ cum pernicio à præſcriptis Ordinis, quæ habemus in hoc genere per-
quam ſeuera, quamuis per ſtudium alioqui probabile, vel leuiter aberretur.
Præter alia, quæ ſerè paſſim flagitabantur Collegia, & Muſiſpontanium, vt ini-
tiò memorauimus, receptum; duo ſunt inſtituta, Burdigalæ alterum, alterum Ni-
uerni. Eſt Burdigala Aquitaniæ metropolis, vrbs maritima: eòque non ſolum
Ciuibus apprime honeſtis, ſed etiam ſupremo ſenatu, quem Parlamentum
vocant, ac mercatorum commercio frequens, ac nobilis: ſed, vt alibi, ita
hic partem ciuitatis haud modicam hæreticum virus contaminarat. Habe-
bat gymnaſium publicum olim clarum ſexdecim inſtructum magiſtris: quod,
cùm vitæ, doctrinæque integræ viri deſicerent; Societati Burdigalenſis Se-
natus tertio ante hunc anno, cum redditibus annuis, obtulit. Sed partim
ob difficultatem temporum, partim quòd Societas nimis grauè, inuidio-
ſumque non libenter amplectebatur negotium, verebaturque, ne ius vellet
in id priſtinum ciuitas obtinere, æternum querelarum fontem; nihil eſt actum:
Deo aliunde expeditiora parante exordia, Procurabat Burdigalæ Infantis (vt
vocant) Luſitanæ Cardinalis Henrici negotia Luſitanus vir nobilis, ac pius Do-
minicus Leitanus: qui cùm perſamiliariter vteretur Francisco Baulono Burdi-
galenſi Senatore, magno natu, nullæque ſobole; auctor ei fuit, vt Collegium
Societati Burdigalæ fundaret. Non poſſe gratius Deo rerum, quas vellet nol-
let abiens è vitâ relicturus eſſet, ſacrificium facere: nec poſſe ſolertiùs in ſempi-
ternum ſibi quaſitum peritura vertere: nec denique aliter poſſe meliùs in om-
nem poſteritatem de patriâ ſua mereri, iſs præſertim temporibus, quæ religio-
ſorum talium auxilia flagitarent. Carolus Rex pium viri conſilium probat, æ-
deſque olim, vt ferebant, à Carolo magno extructas cum ſacello attribuit. Ac-
ceſſit ex Aruernis Augerius, qui per ſacrum Aduentum, & maiora huius an-
ni ieiunia, non iſs modò, qui rectum fidei tenebant iter, conſtantiam attulit;
ſed ab errorum quoque abruptis complures auertit. Quadringenti, & eo am-
plius patres familias, cum vniuerſis domeſticis, quadragenarij ieiunij diſputa-
tionibus permoti, vnà cum vno ex Antefignanis errorum, veritatis callem re-
petierunt. In ſolenniis Paſchalibus cùm ſuperioribus annis vix ſena hominum
millia ad diuinam menſam cenſerentur; ſeptendecim millia numerauit hic an-
nus. Hæreticis indè lupis is dolor incuſſus eâ cauſa, metuſque iniectus amitten-
dæ prædæ; vt collocatis ad templi ianuam, vbi Augerius verba faciebat, ſuo de
grege ſatellitibus, explorarent ſedulo, num quis è ciuibus iam ab ſe effaſcinatis
ad Euangelica amuleta confugeret: ac ſi quem deprehendiſſent; illico, anathe-
mate ſcilicet formidando, ab cætibz ſuis arcebant: ne ſalutis viam, quam repe-
riſſent ipſi, monſtrarent aliis. Nec Tartarus, eiſque opera quieuerunt, quoad
tam præclara orſa in ſummum vocauere diſcrimen. Regi, eiſque parenti, at-
que Birago Senatus Præſidi callidè vaſtri homines inſufurrant, ſeditioſum genus
homi.

hominum Iesuitas esse: nec vlllo modo finendos Burdigalæ considerare: ne in vrbe maritimâ, tantique momenti, pro religiosorum Collegio, receptaculum alienigenarum regno insidiantium statuatur. Quæ tanto artificio, tamque fucatâ improbitate obtrudere; vt Rex, quod concesserat, abrogaret. Tum Burdigalenses communi consensu, Archiepiscopus, & auctor operis Baulonus, ceterique Ciuues catholici mittunt è suo corpore honestum virum Bruchonium nomine in Regiam. Suscepit etiam enixè rem Fabius Mirtus Apostolicus Nuntius: cuius fidelem, atque strenuam operam nullo res nostræ loco desiderarunt. Illud denique impetratum, vt Collegium fieret, sed cum eo ne al' enigenæ inhabitarent. Dissimulata tamen conditio est, tum quod declarauerunt, neque Italos, neque Scotos in externis censerî: tum præcipuè quod spes ostendebatur breui tollendam, vt euénit. Anno enim insequenti Regio diplomate potestas facta est ex quauis natione homines, vt in alijs Collegijs Societatis; ita Burdigalæ habendi. In præsentia rebus, vt licuit, constitutis, Iulio mense Edmundus Haius Franciæ Prouincialis (huic enim Prouinciæ Collegium contributum) primos deducens colonos adfuit. Hi fuere Carolus Sagerius, cui Protectoris munus impositum, Bertrandus Roserius, Claudius Vialonus Sacerdotes, cum Ludouico Richeomo inclyto & gestis in Societate, citra summum, cunctis præfecturæ muneribus, & summâ Gallicani styli præstantiâ. Duo præter hos ad ministeria familiaria adiutores adducti. Dumque ad literarias exercitationes classes instruantur, Sagerius explicare aggreditur primam ad Timotheum epistolam Pauli: Richeomius græcos Synesij hymnos: Bertrandus cum assidua circumferretur precatio per templa vrbis (peculiari curâ ab Archiepiscopo iniuncta) diuini verbi circumferebat præconium quocunque precatio indiceretur. Nec Edmundus, nec Sagerius ab eodem cessabant munere. Quibus laboribus magnâ ex parte factum, vt menstruo spatio mille ducenti hæreticas opiniones exuerent. Literaria dehinc palestra ab quinque præceptoribus ineunte Octobri exposita tantum habuit concursum, & plausum; vt, præter pueros elementarios, vix vllus discentium reliquus fieret. Niuerni, Dux vrbis eius Ludouicus Gonzaga pietate, prudentiâque clarus Princeps, Collegium liberaliter instituit: neminem passus, nisi vnum, qui res ad morem Societatis componeret, Niuernum præire, antequam satis instructa essent omnia: quò colonis minus incommodi ex præparato, & plus gratiæ ad populum ex nouitate foret. Principio Nouembris quatuor latinatatem discentium auditoria, ac cetera Societatis instituta munia quamoptatissimo euentu, Iuliano Buglerio Rectore: Niuernensibus non labores modò probantibus sacrarum operarum; sed liberalitatem etiam commendantibus Ducis: qui nihil parcens impendio, subsidium sibi tam opportunum misisset. Inter hæc ad Collegia inchoanda egregiè factus administrator Ludouicus Codrettus Lutetiæ vitâ perfunctus, ad Beatorum Collegia pridie Idus Nouembris subuehitur. Idem Florentini, & Politiani, & Montisregalis, & Auenionensis, & Camberiensis infantiam rexit. Et habebat ad primam difficultatem sustinendam, ac perumpendam aciem animorum satis, & virum: amantissimus paupertatis, incommodorum tolerantissimus, appetentissimus laborum, doctrinâ idem, & eloquentiâ ultra medios: sed studio animarum, & exhortandi inexplabili quadam siti fecundus nemini. Quæ omnia singularis commendabat modestia, & bonitas: quæ cum menti inesset, foris in totâ vitæ actione emicabat: omnino vir non modò extra querelam æquè suam de alijs, & aliorum de ipso; sed & qui præter se, nec paruificeret quemquam, nec à quoquam parui fieret. Allobrox erat ex oppido Salanciâ, Societati non multis, post quàm condita est, annis adiunctus. Compluti in Hispaniâ Petrus Saavedra decessit, qui ortus in Toletano vico Esquiuâ, seculi anno decimo, celebre virtutis, & scientiæ nomen anno quinto & quinquagesimo religiosæ obedientiæ mancipauerat. Is olim alligatus vxori, destinatusque à Carolo Quinto vnus è Consilio Quatuorvirum, quod anno nati Saluatoris millesimo quingentesimo quadragesimo octauo in nouæ Granaie Regno Imperator instituit, exercitijs spiritualibus à Patre Francisco Villano-

uâ,

243

Collegij exordia.

244

Primi Collegij coloni, eorumque labores.

245

Mille ducenti hæretici mense vno conuersi.

246

Ludouicus Gonzaga Niuernensis Collegij Fundator optimus.

247

Iulianus Buglerius eiusdem Collegij Rector.

248

Ludouici Codretti in inchoandis Collegijs præstantia.

249

Virtutes aliæ.

250

Petri Saavedrae virtutes.

251
Per exercitia
spiritualia sen-
tentiam mutat.

252
Mortis memo-
riam sibi sug-
geri curat.

253
In pauperes ve-
neratio.

254
Miraculi San-
cti Didaci erga
sacra Hostiam.

255
Saguedra ad
Societatem vo-
catio.

256
Eius ardor.

na, dum ad iter se parat, susceptis, sententiam mutauit, maximè caritate suo-
rum retentus. Ergo quatuordecim Tribunal remisit, idque maiore compendio,
quàm lecti Collegæ adiuerunt. Nam duo ex his, cum aliquot post annis redi-
rent benè nummati; non longè ab Hispaniâ cum vniuersâ pecuniâ, totque labo-
rum præmijs obruti perierunt. At ipse totus ex eo tempore à consilijs Villanoue
pendens, vitam in populi turbâ planè paucorum instituit. Publicus Aduocatus
causas magnâ prudentiâ non nisi suscipiebat æquas: magnâ ingenuitate repudiabat,
quas iniquas rebatur: magnâ susceptas fide, curâque tractabat. Sed tri-
bus maximè præfidijs ad profectum utebatur: memoriâ mortis, benignitate in-
pauperes, crebritate Sacramentorum. Paruulam filiam fermè quadrimulam ita
instituerat, vt ad se identidem in conclaue adiret, ac diceret: Pater, memineris
tibi esse moriendum: quod puella simpliciter interdum in magnâ etiam consu-
lentium coronâ factitabat: & Saguedra eam, quò lubentiùs salubre carmen oc-
cineret; munusculis allecabat. Eandem iusserat pauperibus, quotquot ad fores
rogarent, sedulo ferre stipem, eâque porrectâ non abistere, quoad manum
eisdem oscularetur: vt in suâ Christum Deum imagine aslueret venerari. Ho-
molegesim, ac synaxim frequens instaurabat: nec ferè vnquam sinè vberi fletu.
Colebat inter Cælites veneratione præcipuâ Beatum Didacum Complutensem
è Sancti Francisci Ordine, eum, quem postea Pontifex Sixtus Quintus in nume-
rum Sanctorum adscripsit: singulisque diebus in dedicato ei sacello sacrificium
præsentem se fieri curabat. Hic verò memorabile dictu narratur, & ipse met in-
actis, quæ ad rite cognoscendum de Beati sanctitate fiebant, iuratus affirma-
uit. Singulis diebus, cum diuina hostia attolleretur, audiebat sanctum cadaver
intra loculum commoueri, tanquam ad præsentem Dominum adorandum af-
surgeret, simulque suauissimum asilari odorem sentiebat, qui aliquanto tem-
pore permaneret. Interim vxor occumbit. Quæ mox expiratura, cum roga-
ret, vt si conditâ se nouas amaret nuptias, vnum videret illud, communibus
pignoribus vt parentem potius, quàm nouercam adduceret; continuo demis-
sus ante Crucem in genua, perpetuam ex eo tempore castimoniam vult, pol-
licitus insuper sacerdotium se subiturum, & quam primam immolaret victimam,
pro eâ facturum. Quæ cumulatè præstitit: nam breui succensus est amore vitæ
perfectæ. Verum cum anceps hæreret, vtrum Societati, an Sancti Francisci Or-
dini daret sese; non alium, quàm ipsummet Sanctum Didacum, cuius prom-
ptam quocunque loco, atque vsu experiebatur benignitatem, legendum sibi
arbitrum dixit. Ergo dum enixissimè in eius sacello ad internoscendam Dei vo-
luntatem coeleste præcatur lumen; audito ex vna strepitu venerandi corporis,
quasi sese agitantis; simul vocem (quantum explicare non poterat, vtrum so-
norâ, & corporatâ fuisset, quæ aures, an interior, quæ solam impelleret men-
tem) accepit: quæ planè denuntiabat in maiore Deum habiturum obsequio, si
ad Societatem adscriptus esset. Quo ab oraculo domum reuersus, è paruulis fi-
liabus, quas habebat quatuor, & natu maximam decennem idem interrogat,
& idem consensu omnes affirmasse dicuntur. Tum ille protinus ardore immen-
so ad religiosa festinare septa. Verum cum Pater Villanoua non sineret loco mo-
ueri, antequam filiarum prospexisset infirmitati, resque domesticas christianâ
maturitate composuisset; scriptum edidit generoso plenum; sanctoque Spiritu,
interque alia multa his verbis: Quoniam, inquit, ferè ante biennium casti-
tatem deuoui; idem nunc votum sponte meâ ratum habeo, approbo, deque
integro, si opus est, suscipio. Ad hæc, quoniam decreram nihil statuere de me, ne-
que consulere, nisi Patris Francisci Villanoue Collegij Societatis Iesu Compluti
Reactoris voluntate, cuius me obedientiæ, meâ diffidens voluntati, atque sen-
tentia, ne aberrarem; ac potissimum Deo, dominoque meo gratificaturus, apud
animum meum spontè subieceram; decretum idem agnosco, atque affirmo, vo-
lens ita intelligi, vt ad laudem Dei perinde me, tanquam emptitium manci-
pium suum agat, ac verlet. Hoc enim studeo, hoc volo, quicquid in me volun-
tatis, quicquid libertatis est, Christi causâ suaditus abdicare, ac perdere, vt
me

me totum possideat, qui creauit me, & conseruat, cuius sum, cui me trado, ut-
 que Diaboli seruitute, quæ nostro summo bono ita exosa est, liberer. Rursus
 quoniam Patris eiusdem iussu adesse tantisper meis, atque seruire cogor, atque
 cupientem (ne caducarum spes, & cupiditas rerum iter mihi ad Dominum
 meum pro sceleribus meis impediatur) paupertatem vouere ille prohibuit; ne pe-
 rituris animus adhærescat, sed ad Christi comitatum sit expeditior; statuo, ac
 spondeo Domino meo Iesu Christo, simul primum illi placuerit, quoquo modo
 placuerit, paupertatem voturum. Quarum rerum ut memoria vigeat; hæc ego
 quinto Nonas Maias (quo die cum sanctâ Cruce admirabilis in cælum Christi
 ascensio colebatur) meâ manu scripsi Compluti, & Patri eidem, dominoque
 meo Francisco Villanouæ tradidi. His non tam ad firmitatem consilij, quàm ad
 lenimentum desiderij peractis, moræ tamen impatiens, quamcelerrimè potuit,
 quæ necessitudinibus naturæ debebat persolutis, anno post in Domum Dei re-
 ceptum inuenit. Socræ curæ filias reliquit, quem bonum fuisse virum, vel lite-
 ræ ostendunt, quas egregias, nec luce indignas Pater Franciscus Borgia ad eum
 consolandum dedit. Non dubito, inquit, quin Doctoris ad nos Saavedræ aduen-
 tum dolueris, quantum pater adeo bonus, adeo bonum filium amat. Ceterum
 tantò maior est mihi causa leuandi doloris tui; quantò præbuit tibi Deus, ut me-
 lior esset pater, quàm ceteri soliti sint. Nam illi de suis filiis nihil, nisi bona ter-
 rena, carnisque, & sanguinis præsentiam fugacem amant. Verum ipse, qui nosti
 quantum hinc boni sit tendentibus eò, quò nos tendimus, huiusque exilij,
 quàm breuem ducant absentiâ, qui æternam carorum sperant præsentiam;
 consolaberis temet, & gaudebis in Domino, qui carne mortificans spiritu viui-
 ficat. Non amisisti, quem diligebas, ut filium: quandoquidem vero parenti de-
 disti. Nequaquam præsidium ille tui deseruit, qui sub præsidium Dei se contu-
 lit, ut præstantius inde, & filij tibi, & patris, quibus debet, officium præstet.
 Proh quantum roboratur humana imbecillitas, quantum valet debilis, qui sibi
 diffidens, se, suosque Deo commendat! Si vitæ subsidia, & quicquid boni est ex
 Dei benignitate nos expectare necesse est; cui dubium, quin quanto illum amo-
 re magis, & obsequio demerebimur, tanto plus referemus bonorum & nobis,
 & nostris. Recessit à te quò propius ad Deum accederet: domum suam deseruit,
 ut in domum iret Domini sui: abiit à filiis suis, quò maiorem partem haberet in
 filiis eius, qui nobis est & pater, & dominus. Enimvero, quos hæc carissimi
 Doctoris Saavedræ conuersio dolore affecit; consolabuntur (quæ Dei bonitas,
 ac misericordia est) lati de eo in dies nuntij: intelligentque, eum veras nunc
 tandem Indias, & immensi thesauri venas inuenisse: quandoquidem non in ter-
 ræ occidente, sed in cœli quarit oriente, qui ortus est ei, atque nouâ specie,
 & claritate resplenduit. Dominus hæc, à quo sunt, & propter quem sunt, am-
 pliora faciat. De me affirmare habeo, ut bonorum, quæ carissimis mihi in terrâ
 exopto, summum hoc est; ita non posse non gaudere quamplurimum, & sum-
 mas Deo gratias agere, dum quem tantopere in ipso amabam, ita paratum vi-
 deo, ut sit è numero pauperum, quos eligit Christus ad cœli diuitias. Abs te
 autem pro tuâ tantâ religione, atque sapientiâ peto, ut ad diuinam voluntatem
 vsquequaque accomodans tuam, dolorem ponas, gaudium capias, & quibus
 necessariam videris, consolationem adhibeas. Hoc enim fortes, qualis ipse es,
 auxilium debent infirmis. Ego, quanquàm nihil admodum valeo, tamen omnia
 me, & tuis debere, & fratris nostri Saavedræ rebus existimabo: daboque ope-
 ram, ut ubique eum tanquam verum, ac germanum fratrem suscipiam, ita me-
 rentem, vel vno hoc nomine, quòd ad communis Domini famulatum accessit.
 Id enim nos omnes, ut conseruos, & me ante omnes, obstringit. Hæc scripsit
 Franciscus, & perinde postea gessit. Subinde viri operâ uti cœpit, apud seque-
 deinceps, quoad in Hispaniâ mansit, fidelem, ac strenuum in negotijs priuatis,
 ac publicis administrum, & adiutorem habuit: & ubi vocatus est à P'o Quarto
 Pontifice, secum in Urbem duxit. Vndè remissus in Hispaniam; Collegio Ma-
 dritano præfuit, quoad diuturno capitis dolore acerrimè cruciatus, cuius leua-
 men-

257

Epistola Patris
 Francisci Bor-
 giæ de voca-
 tione religiosa.

258
Saturnedignitas

259
Orationis eius
efficacia.

260
Dæmonum vi-
doria.

261
Iuandarum
animarum ar-
dor.

262
Corporis inte-
gritas postmor-
tis decenium.

263
Iohannis Ora-
tionis virtus.

264
Adhuc in se-
culo.

265
In Societate.

mentum nullum, nisi quandiu sacrificaret, reperiebat; Complutum curationis gratia profectus, ibi decimo Kalendas Sextiles sub mediam noctem decessit: multum rogatis Patribus, ut sacrificia sibi, & preces, quibus maxime confidebat, approperarent. Quod de Sancto Dominico, alijsque nonnullis memoriae proditur, id de hoc viro innocentissimo narrant: Deum usque eo habuisse indulgentem; ut diceret nihil se petisse unquam, quin impetrasset: adhibebatque ad impetrandum ingentem fiduciam, & vim vberissimam lacrymarum, quibus totus in oratione, & sacrificio, flumine iugi, perfundebatur. Interque cetera filiae natu maximae, quam prorsus Medici desperarant, sanitatem impetrasse: & uxoris de statu sollicito, ipsammet vitam clarissimam in luce gratias agentem, quod & nomen Societati dedisset, & pro ipsa, quod receperat, primum sacrificium immolasset: affirmantemque iam beatam vitam se frui. Ceterum quam indulgenter habebatur à Deo; tam exercitum vehementer à Dæmone tumultuoso strepitu, monstrosis figuris, alijsque terribilioribus: quibus tamen cruciaretur vexator, vexatus coronaretur. Iuandi etiam animas ita cupiditate arsisse; ut cum gravissimè ægrotantis hominis confessionem in Nosocomio excepisset, ad eum nocte intempestâ redierit, quod minus rectè confessum opinaretur: neque animo falsum esse. Cumque acriter hortatu obstinatum citius perire æterno exitio, quam peccata prodere, ut se miser respiceret, compulisset; repetitam ab eo totius vitae confessionem, ac statim, ut absolutus esset à peccatis, etiam per admirandam Dei clementiam vinculis corporis exolutum. Hæc de religiosi huius viri donis cælestibus memorantur: & illud præterea post decimum annum eius venerandum corpus integrum in sepulchro, nulloque corruptum vitio inuentum esse. Tanta est benignissimi numinis indulgentia erga servorum suorum non animas modò, quas ad beatum sui conspectum statim purgatas admittit, sed etiam adversus frigida, abditaque humi cadavera, quibus, vel in sinu mortis, quandam tribuit immortalitatem. Eat Sacerdoti comes Adiutorum è classe anno eodem in Societatem militantem, eodem in triumphantem receptus Ioannes Baptista, cui Oranum Africae oppidum & patria, & pro cognomine fuit. Ab eodem Villanovâ, quem paulò ante sæpè laudavimus, receptus Placentiae: ævum ibidem omne (documentum non leue constantiae, probataeque virtutis) raro omnium laudum exemplo peregit. Ut primum familiariter Societatem novit, in cultum pietatis totus incubuit. Quæ Christus Dominus nostrâ causâ per tulit, & propositam hominibus moriendi necessitatem meditanda sibi sumpsit: ternam in hebdomada verberationem suscipiebat: frequens continuabat ieiunium: cilicium vix unquam ponebat: quicquid labore manuum operosis diebus quæsisset, Dominico die pauperibus erogabat: interim precibus instans, ut ab se quid maxime postularet palam facere Deus ne gravaretur. Colluctabantur interdum, nec sanè levi concussu, caro, & spiritus. Tranquilla tandem mente, velut in compito, gradum fixit, quam viam coelestis monstraret index, continuo ingressurus, ingenti cum ardore magnas ærumnas, & foedissima probra Christi gratia perferendi. Denique ad Societatem eo consilio curam flexit, ut coquum in eam per omnem ætatem ageret: nec ministeria obiret, nisi ultima quæque, in quibus vilem pro Christo, despectam, atque ærumnosam vitam traheret: vehementer cupiens in Indias mitti, si fortè martyrio dignaretur. Quas res, nec cogitare, nec loqui, nec audire sinè multis lacrymis poterat: morsibus etiam, & artuum acri vellicatione subinde tentans, num forcipis laniatui ferendo esset. Quos animorum impetus ad coelestia signa multi sanè afferunt: sed sub signis obtinent non ita multi, pudendo scilicet in deterius lapsu, frugi tyrones, veterani nequam, sopita virtute, ubi debuit excitari. Procul à Ioanne Baptista tale flagitium. Capessivit magno animo bellum, maiore gessit. Nihil modestius illo, nihil laboriosius, nihil obsequentius. Rapidus semper incessit, & ad gradum magis semper, ac magis adiecit. Per omnia versatus patientiae, & caritatis, & humilitatis officia: ad extremum, ut industrius, & aliquid literarum sciens, rem Collegij familiarem procurare iussus, ad omnes admouebat manum labo-

labores: gaudēbatque per vrbis vicis, ac fora nunc illo, nunc alio sub fasce conspici, ac derideri: vt, quam principiū apportarat abijciendi sui voluntatem, exercendo auget: quantoque min⁹ benignam exercitationi materiam demandati genus officij præberet; tantò eam curiosius humilitatis solertiā venaretur. Et erat viri humilitas adeò comis, suavis, benigna; vt omnium amor Placentinorum esset. Quòd si quem perturbatum ille nossēt; studiosè adibat, & opportunā religiosi dicti festiuitate tranquillum reddebat. Decimo Kalendas Maias occubuit. Damnum Respublica, & Societas priuatim nostra in obitu fecit Cardinalis Spinosa. Seguntinum Collegium, quod ille meditabatur, neminē post eum cœpta prosequente, Socijs reuocatis, intercidit. At Madritanum hoc primū anno, publicatis literarum studijs, absolutum. Non sinē molesto certamine fundamenta posita: quod ferè consuevit bonorum esse cœptorum autorem. Repugnabant siue suā sponte, siue cuiuspiam Ludimagistrorum inductu Præsides Ciuitatis. Ad Consilium regium causa delata. Scholas aiebant escam esse captandis adolescentibus: per hos deindē capi hereditates. Religiosorum institutione generosas indoles eneruari; socordes animos, ac minutos effici, bello, & magnificis factis inhables: ad confessionis sacramentum per vim compelli: & quia ne vestitu quidem permitterentur pro arbitrio vtī; pro munditijs, & elegantia sordes addisci. Carpebatur & magistrorum doctrina, & laudabantur, qui ad id loci docuerant. Sed ante omnia patrimonijs insidia timebantur: vsque eò, vt omni eiusmodi iure tabulis vellent iuratis cedi. Iamque Constitutionum nonnulla capita in iudicium vocabantur, tantoque strepitu; vt Cardinalis Spinosa, integerrimus æqui, & Societatis propugnator, magnopere desideraretur, & Consilium regium supersederi iuberet ab scholis aperiendis. Tum Prouincialibus, quandoquidem in eum locum processerat res, nequaquam putauit e diuinā gloriā esse, vt per silentium obreptationibus, & calumnijs auctoritas, ac vires accederent. Quid Societati moris sit adolescentibus, quos habet in disciplinā, suum in numerum adserbendis: quā nihil metuendum Madritanis, magis, quā alijs tot Hispaniæ ipsius, & Lusitaniæ, Italiæ, Galliæ, Germaniæ, atque aliarum terrarum Ciuitatibus, vbi Collegia essent: nulla adhuc hereditatum tantā calamitate, quanta per inuidiam iactabatur: quid gymnasijs nostris propositum sit: quò religiosorum magistrorum disciplina tendat exposuit: docuitque eam eiusmodi esse; vt æmulationum stimulis, & actionibus dramaticis, & declamationibus vehementer excitaret, acueretque ingenia, nullo modo debilitaret: nec verò cultu pietatis, aut literarum infringi bellicam indolem; sed produci, ac roborari. Porro quales magistri sint, re ipsā cognitum iri: ad pietatem inuitari omnes, ac pellici, vt decent tum magistros, tum discipulos christianitatem professos: neminem verò cogi: cum minimè ignoremus, nihil aduersarium magis esse virtuti, quā si non voluntaria, sed expressa, ac ficta sit. Ad extremum quid Societas huiusmodi gymnasiorum spinosa, clamosaque curā sequeretur, liquidò si vellent intelligere; intuerentur Belmontem, Naualearum, & alia eiusdem notæ Oppida: protinus cognituros, non auram inanem, non aurum perituum, nil denique, nisi cum Dei gratiā publicam, ac priuatam ciuitatum, atque hominum salutem esse propositam. His in consilio publico recitatis è scripto, cum abundē confutata essent calumniæ; vt etiam planum fieret instituta Societatis, quæ & Pontifices, & Tridentinum Concilium comprobassent, nihil non laudabile continere; ipsæ Constitutiones, Pontificumque diplomata exhibita sunt non grauata. Peruoluntur, quā libuit scrupulosè, omnia: eaque re non modò omnis suspicionum nebula euauit; sed etiam Societatis integritas, ac vita omnis interior, magnā cum approbationis, & fauoris accessione, patefacta est. Quatuor itaque Madriti institutæ classes latini sermonis inde vsque à primis elementis: quibus deindē quinta oratoriæ artis accessit, cum plurimorum ingenti nobilium adolescentium bono: ex quibus ad domesticos primum eorum, deindē ad familiares, populosque subiectos utilitas permanauit. Prouincia Castella Legionensi Collegio, & domo probationis Villagarziensi aucta.

266

Eiusdem mors.

267

Seguntinum Collegiū Cardinalis Spinosa morte deletum.

268

Madriti scholę cœptæ nō sine pugna.

269

Calumniarum in Societatem purgatio.

270
Legionense
Collegium in-
choatur ab An-
tistite Io. San-
cti Aemiliani.

271
Antonius Mar-
cenius primus
eius Collegij
Rector.

272
Villagarzientis
Tyrocinijs, &
Collegij initia.

273
Alterius Mag-
dalenæ Villoæ
pia in nos be-
neficientia.

274
Res Indiæ.

cta. Vtraque discedens ex Hispaniâ Borgia receperat. Ioannes Sancti Aemilia-
ni Legionensis Antistes, vir omni virtutum laude cumulatus, eo maximè confi-
lio, vt idoneos vineæ Domini operarios proferret, quâ tum re eius Dioecesis (vt
pleraque aliâ) maximè laborabat; Collegium Legionæ, nobili, ac peruetustâ
in vrbe fundauit. Nec suo fraudatus est voto. Inductâ hoc anno latinitatis, ac
Theologiæ moralis scholæ, quas deinceps septingenti fermè auditores celebra-
runt, ea coeperunt educare germina, ex quibus Legionæ, latèque circumiecta
per oppida fructus vberissimi prouenerunt. Habitarunt initio Socij, Iacobo Ve-
lâ præfecto (nam Rectoris nomine primus paulò post Antonius Marcenius præ-
fuit) conductâ in domo, Episcopi impensâ, difficulter sanè, atque angustè,
multasque exhaustere ab rerum inopiâ incommoditates. Quæ cum ipsis noui
Collegij fundatoribus alacriter susceptæ, amplam in cœlo mercedem, tum po-
steris domicilijs, ac templi, quæ breuî Antistes à fundamentis extruxit, & cete-
ras commoditates, quibus paulatim auctum Collegium est, pepererunt. Anti-
stites ea fuit modestia; vt nusquam in conditis ab se nec domo, nec templo (quod
quidem bis extruxit, nam fortè collapsum, firmitus, ornatiusque restituit) ex-
tare monumentum voluerit, morientique mandarit, vt corpus suum prope lu-
stralis aquæ fontem humi simpliter sinè tumuli honore conderetur. Quan-
quàm in eâ re parendum sibi Collegium, ne modestior pater, quàm filij grati
essent, nequaquam putauit: nec modò alabastrite in tumulo, cum gentilitijs
signis, in sacello principe venerandum cadauer condidit; sed etiam exequi-
um honores, conuentu cleri, & populi, laudatione quoque de suggesto adhibi-
tâ quotannis instaurat. Villagarziæ domum Probationis, vnâque Collegium
Magdalena Villoa pari nobilitate, ac sanctitate matrôna condidit occasione tali.
Nupta erat Ludouico Quixadæ antiquæ nobilitatis, multisque titulis illustri vi-
ro. Is ante biennium in Granatenfî Mauricorum bello, è sclopeti ictu decedens,
omnium facultatum, quas multas possidebat, vsum coniugi Magdalena reli-
quit: addito, vt arbitrato suo, vel Collegium Sacerdotum duodecim (capella-
niam vocant) vel Cœnobium Virginum conderet. Magdalena, post mulas ad
Deum preces, religiosissimi viri Prædicatorum ex ordine vsâ consilio Dominici
Vlloî germani sui, decreuit ex viri pecuniâ Collegium, quod ille mandarat Pres-
byterorum condere: deque suo Tyrocinium, & Collegium addere Societatis,
vndè alterum illud Collegium vsquequaque penderet. Sexdecim initio, quos
Bartholomæus Ferrius rexit, incolæ misit. In Sancti Ludouici Regis Gallorum
solenni primùm Magdalena fax, tanquam fundatrici, oblata est: ac tertio No-
nas Nouembris primarius lapis noui templi, quod in eiusdem Sancti Ludouici
nomine dedicatum est, solenniter positus. Ab his protecta inijs, quæ postea
Magdalena, pietatis iuxtà, ac pecuniæ locuples, sedula imitatrix beatissimæ il-
lius cognominis suæ, quæ tam pretiosis obsequijs, adeoque liberali studio Chri-
stum Dominum venerabatur, ibidem Villagarziæ, religione non solum magnâ,
sed etiam magnificâ gessit. Sed erit de benignissimâ hac inopum omnium, & sa-
crorum Ordinum, & in primis nostri parente, post hæc haud vno loco memo-
randum. Nam, præter complura alia liberalitatis experimenta, eidem Collegia
etiam à fundamentis condita, & assatim instructa Ouetanum, & Santanderense
debemus.

Nec solum Collegijs nouis, sed Mexicanæ quoque Prouinciæ, de qua postea
referam, ordiendæ, ex Hispanijs hoc anno educata examina. At Lusitaniâ,
quanquàm tot egregia capita primùm Olisippone pestilentia, deindè in Ocea-
no hæreticus furor abstulerat; sanè laude insigni constantiæ, nec minore docu-
mento fecunditatis suæ, præclaram manum in Brasiliam misit: quibus auxilijs
respirare ibi Societas, pariterque christiana res coepit. In Indiâ, quo die San-
cti Pauli conuersio ad aras redit, in Goani Collegij nouo templo primum sacrum,
duodecimo postquam inchoatum est anno, celebritate maximâ Episcopus Ma-
lacenensis fecit, & Archiepiscopus Gaspar, quem dein iussit Pontifex, post Geor-
gij obitum, repetere magistratum, dixit ad populum. Accessit post merid em
de con-

de conuerso Apostolo elegans drama. Nullum totâ Indiâ magnificentius, ac celebratius eo templo tum ferebatur. Idem sub tempus in Salsettis sacræ ædes, interim dum lapide struerentur, leui materiâ restitutæ, reuersique in eas catechistæ Patres animarum pastores. Cetera item in vrbs Goæ, suburbanisque parœcijs per belli turbinem intermissa repetita studia conseruandæ fidei, & propagandæ. Nec paruus, vt tali tempore, progressus est factus. In Salsettis, præter alios alibi complures mortales, Pagus integer quingentorum circiter capitum fidei additus: Pagus item inter Coulanum, & Paymelum oræ Trauancoris: inque Pago nomine Param ingens excitatus ardor, plusque ducenti viginti baptismo lustrati, præter ingentem numerum Paymeli, Retoræ, Mampoli, alijsque Pagis consignatorum. Cocini item, præsertim in vico Palurti, valde amplificata Ecclesia. Consaluus Visitator, post res Indiæ compositas, iussu Præpositi Generalis, remotiora orientis, Sinas, & Iaponiam aditurus, mense Aprili Goâ discessit, opportunum Iaponiæ subsidium vehens, si iustissimo mundi rectori Deo perducere saluos placuisset. Ex itinere Cocini alteram latinitatis classem addidit, & publicam de quæstionibus rectè, perperamque factorum iussit scholam haberi, & Tyrocinium ordinauit. Hoc anno primum in Europam ex Indiâ Procurator, è Constitutionum præscripto, missus est Ludouicus Bendania. Eodem tempore Petrus Bonauentura ex Insulâ Machao, & Alexander Valla ex Iaponiâ reuesti, in Europam redituri, conscenderunt: sed successu planè diuerso. Alexander primus non solum de Societate, sed omnium planè mortalium (quod memoriâ constet) ab Iaponiâ reuersus Romam venit. At Bonauentura, vnâque Ludouicus Procurator, hausta fluctibus naui, vectoribus, & cunctis rebus, in itinere perierunt. Deinde etiam Baptista Ribera redijt. Ita trium insignium virorum Ferdinandi Alcarazij, Petri Bonauenturæ, & Baptistæ Ribera, magnâ cum præclari euentus spe, instituta ad Sinas, & Iaponios expeditio prope euauit. Alexandro, quanquàm in Iaponiâ quietius agitabat, nec sine fructu, tamen, quòd ante in Indiâ non admodum se probarat ob ardentius ingenium, partim permissa, partim iniuncta reuersio est: eò magis, quòd valetudine pessimâ utebatur. Qui, post accessum in Urbem, adhuc iuuandorum ardens Indorum studio, in Lusitaniam rursus est missus, præpositusque rebus Indiæ, & Brasiliæ procurandis, & ad extremum multis in Europâ, & vltimis Asiæ finibus pro religione perfunctis laboribus, in Africâ Sebastiani Regis tristissimo bello cecidit: vt nullam terrarum partem non suis ornaret ærumnis: & appareret terras minus patere, quàm caritatem. Bonauentura, & Ribera, quòd se nihil proficere querebantur, redire permisi. Hi cum Romæ multâ in exultatione domi, torisque essent, nec sane mediocribus ad agendas res instructi donis, ubi venerunt in Indiam; nequaquam tantam visi sunt, quantam par erat ab sanctâ Vrbe humilitatem tulisse, atque modestiam, vni se Generali Præposito subiectos ferentes. Quo factum est, vt, dum nec ardori suo modum ponunt, nec se ad regionum usum satis patienter accommodant; paulatim præclaram spem, post tot impendia, aditæque pericula, & tam longam nauigationem, corruerint. Idem perpetuam Societatis, ac propriam constantiæ laudem interrumpere visi sunt, quam cuncti per illas oras admirabantur: cum viderent tantâ vrgeri stabilitatē, sanctum Euangelij opus, tantâque firmitate teneri propositum; vt vnum omnibus, consensescere in labore, vitamque consumere, votum esset: nemo manum à stiuâ seiungere: nemo ad Europæa commoda retorquere oculos auderet. Quam vigere in Societate laudem magni decoris, ac momenti est. Valde enim interest, tum ad negotia fidei promouenda, tum ad domesticam disciplinam, qui sibi Indicam expeditionem deposcunt, eam animi altitudinem asserre; vt perfectum se holocaustum in auxilium proximorum offerentes Maiestati Diuinæ, statuunt sibi omnino in Cruce illâ moriendum: id quod multis hoc anno, maiore ipsorum, quàm Indiæ bono, contigit. Quippe sex è Goano Collegio, non in Europam, sed ad cælestia domicilia demigrarunt: quorum maximè memorandi Gaspar Villela, & Antonius Quadrius. Venerat è Iaponiâ Goam

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

N n

Vil-

275

Ludouicus Bē.
danis primus
ex Indiā pro-
curator Romā
missus.

276

Pater Alexan-
der Valla pri-
mus è Iaponiā
Romam reuer-
sus.

277

Petri Bonaue-
turæ, & Bap-
ti-
stæ Ribera ex
India reditus
non laudatus.

278
Gasparis Ville-
læ labores, &
obitus.

279
Et Antonij Qua-
drii.

280
Excellentes Qua-
drii virtutes.

Villela Visitatoris accitu. Post quam illum de statu earum Insularum docuerat, commune mortalitatis debitum naturæ persoluit. Primus in Iaponiæ principem urbem Meacum christianam religionem induxit: summum capitis discrimen fidei causâ sæpè adiit; non semel in exilium pulsus est: multos sacro baptismo perfudit: Iaponicam Ecclesiam & ore, & stylo præclare iunxit. Tandem in Goano Collegio febri correptus, supremum instare sibi diem asseuerans, totius vitæ peccatis confessione repurgatis, reliquisque Ecclesiæ munitis præsidij, terras reliquit. Antonius Quadrius, post Visitatoris Consalui, ad Sinas discessum, toto Prouinciæ repetito onere, dum curam supra vires intendit, labori vir dignus immortalitate succubuit. Nescio quid in Cocinensi Collegio turbabatur. Adornatâ eò nauigatione Quadrius, pridie eius diei, quo erat consensurus, febri constrictus, decimo septimo die, qui fuit Præsentationi cœli Reginae sacer, solutus est corpore, vt in templo gloriæ aternæ (sicut equum est confidere) diuinæ præsentia sisteretur. Extremum sub tempus, cum circa lectulum Socij multis cum lacrymis suam orbitatem deplorantes adstarent; vultu eos sereno, blandisque oculis intuitus, modestâ fiduciâ verbis Domini solatus est: Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem. Cuncta India collapsum sibi columnen ingemuit. Etenim ille vnus non Societatis modò res, quas intinè norat, tredecimque annis Præpositus Prouincialis sapientissimè administravit; sed totius statum Reipublicæ mirum in modum sustinuit, firmavitque, omnibus à Deo largè donis ornatus, quæcunque ad cumulandam priuatâ, publicâque personæ absolutam virtutem pertinent. Ad excellentem doctrinam accedebat clarum, certumque rerum agendarum iudicium, cognitio summâ hominum, sibi creditorum, quidque cuique aptum, atque opportunum foret: vt consilij, & discretionis spirituum cœlesti dono præditus haud dubiè censeretur. Quædona ipse plurimo vsu cum Deo, & ex immensâ eius luce lumen assiduè nouum hauriens, humilitate, sui que despectu, & compressione cupiditatum diligentissimè excolebat: vt qui de vitâ eius, ac moribus, tanquam veri, integrique censores ad Præpositos Generales scripserunt, post exaggeratum omnium laudum cumulum, nihil in eo plus, minusue notari posse dicerent; nisi fortè exuperantem laborum, ærumnarumque sitim, atque in afflicto suo corporeculo duram ultra modum seueritatem. Cum christianâ prudentiâ nullus putaretur. Indiâ totâ superior illo esse; adeo parùm tribuebat sibi, suæque tantum diffidebat sententiæ; vt ne minutas quidem res, nisi adhibito consilio Patrum, statueret. Nimirum, vt angusta, vel superba ingenia alienis consilijs abstinent; illa per diffidentiam sui, ne non possint sententias refutare, quas piget sequi; hec verò per confidentiam, quoniam super omnes se putant sapere; ita magnæ, modestæque mentes consilij libenter vtuntur; quia nec vnum hominem omnia videre posse confidunt, nec quæ rectè sentiunt alijs probari posse diffidunt. Ad hæc comitatem Quadrius, ita cum paternâ quadam grauitate miscuerat; vt, sicuti pœnas, obliuationesque adhiberi oporteret; nihil de religiosâ seueritate detrahens, omnium tamen ad se quodammodo raperet voluntates. Magno item, excelsoque erat animo, ad aggrediendum, prosequendumque quod è diuino obsequio esse intellexisset: nullo metu, nullo (si causâ ita posceret) gratiæ humanæ respectu. Et tamen quæcunque ab eo proficiscerentur, sic prorsus à summis, & imis, extraneis æque, atque domesticis, tanquam ab Angelo Dei profecta excipiebantur. Scripsere præcipui Indiæ Patres ad Lainium Gêneralem, cum post Consaluum Silueriam rursus Quadrium Prouincialem creauit, ita se existimare; vt hunc potissimum deligeret, fuisse eum peculiari Sancti Spiritus erga Indiam beneuolentiâ instinctum: idque inter cetera clementiæ diuinæ erga Societatem singularia dona reponendum; quod regenda ei viro permilla esset. Addidit Ioannes Nunnus Patriarcha, se, quò suæ conscientia satisfaceret, Lainium admonere, vt Quadrium, quoad spiritum duceret, nunquam ab gubernaculis remoueret. Planèque ita est factum. Ab tertio ætatis & vigesimo anno, vsque ad quartum & quadragesimum, quo sublatus est, in ipsâ gerenda

num maturitate rerum, nunquam priuatus vixit. Quanquam non vno tantum contentus erat laborum genere: sed in Goano Collegio philosophiam initio, deinde multos annos Theologiam docuit, & concionabatur frequenter: quicquid aggrediretur eâ excellentiâ, ac felicitate tractans; ut nemo esset, qui illi non modo vniuersis, sed ne singulis quidem laudibus præferretur. Inter cetera eius religiosæ prudentiæ documenta illud numerarim, quod solebat acutè distinguere viros bonos, à bonis religiosi: quosdam inter Socios dicens, bonos quidem viros, & virtutibus præditos esse, non tamen religiosos esse bonos: quod virtutes, quæ bonum religiosum efficerent, non haberent. Addit enim, ad communem virtutis rationem propriam quandam, quasi formam, ac notam religiosâ disciplinâ: nec modò curam magis exquisitam, quàm vulgaris bonorum vita desiderat; sed etiam ad familiæ regulas exactam, & ad Præsidium tractationem sequacem, ac facilem: & ad Sociorum confortionem, atque communitatem, circumpectâ quadam simplicitate, accommodatam. Vnde fit, ut cœnobitica perfectio magnum omnino quiddam, & rarum sit. Quo mirabilior ipsius perfectio Quadrij erat. Antequam discessum in Indiam putabatur, vulgò in Collegio Conimbricensi semper orare: vsque adeò sancto illi studio erat deditus: &, ante promulgatas Constitutiones, octonas sæpè in die certum est solitum in meditandis diuinis horas ponere: haudquaquàm minore curâ ad sui vicetoriam incumbentem. Quadrio vitâ perfuncto dubitatum est de substituendo Vicario, dum Præpositus Generalis Prouincialem crearet. Nam neque Visitator, nec ipse Quadrius quemquam suffecerat. Status autem is erat Prouinciæ, qui moderatorem maturè postulare. Non nihil hæsitatum est in electionis ratione, & num accerendi essent Professores omnes ex Indâ. Tandem temporis feruientes, quod moras non patiebatur, formulam creandi Generalis Præpositi, quamproximè sequuti Goani Professores, Francisco Rodericio Vicarij munus demandant. Remque inde totam, rogantes quid in posterum sequendum esset, Romam perscribunt.

In Iaponiâ res & priuatim Societatis, & publicè religionis sub Francisci Capralis sedulâ curâ secundos progressus habebant: qui, post aditas Ximi Ecclesiâs, Meacum aditurus magnum subiit certamen, suadentibus multis: ut quandoquidem Iaponicæ nobilitatis apicem, floremque inuiceret; circumdaret corpori paulò cultiorem amictum, quò decorus quoquæ habitus apud imperitorum oculos virtuti gratiam eblandiretur. Sed ille splendore paupertatis, obedientiæque religiosæ maiestate fretus, adduci non potuit, ut modestiam communis in Societate regumendi pretiosioris ornatus ambitione vllâ violaret. Magno gaudio à Christianis, magno item honore à proceribus Meaci, circumiectisque in regnis à Cubosamâ Nobunangâ, Mioxindono, atque alijs exceptus est: eò etiam veriore, quò certius erat deferri virtuti, non vestimentis. Permulti ad baptismi amorem incensi. In Regnum Tambæ, ubi nobilis Christianus Ioannes Naitodonus nomine multum pollebat, coëptum Euangelium inuehi, misso illuc Laurentio Iaponio è Societate, & aliquot Meaci in idè ad baptismum profectis. In regno Inge, cum vehemens esset præconum fidei desiderium, sacras vltro ædes, quò procliuus eos impetrarent, impetratisque minus moræ catechismo, atque baptismi esset, vltro coëperunt extruere. Verum & operarum paucitas, & beliorum continui turbines prohibebant fieri præparatis noualibus parem sementem. In Ximum Meaco reuersus Capralis tum per se elaborans, tum Sodalium lacertos regens, & incitans, propellere Domini nauiculam institit. In Bartholomæi terris florebat religio quam pulcherrimè, & roborabatur. Dynastarum iam nullus in seruitio Dæmonum reliquus erat. Vulgus haud magno Dominos negotio sequeretur, si quantum res postulabat, tantum suppeteret magistrorum. Amacusana quoquæ Ecclesia, Almeida studio, & Michaëlis Amacusadoni opè, continuis auctibus adolecebat. Multæ iam ibi ædes sacræ. Capita hoc anno plus septingenta fidelibus annumerata: sed profectò nusquam ab Dæmone, quicquam tutum. Iaponium hominem, cuius operâ ad catecheses quatuor an-

Hist Soc. Iesû Tom. 3.

N n 2 nis

281

Discrimen inter virum bonum, ac bonum religiosum.

282

Iaponiæ res.

283

In regnū Tambæ Euangelium inuectum.

284
Perfidus Neo-
phytorum se-
ductor.

285
Dei providen-
tia inuēdis Ca-
tholicis inter
Abasinos.

286
Quiēdi Patriar-
chæ sanctitatis
opinio.

287
Brasiliæ res.

288
Antonius Pe-
trius Proprouin-
cialis moritur.

nis Almeida vsus erat, ducendæ familiæ cupido cœpit. Iamque, sellâ positâ, Neo-
phytorum ad mille quingentos ab consuetudine Patrum, & Ecclesiâ frequen-
tandâ ad se audiendum abduxerat. Nec dubium quin tenellis stirpibus perniciēs
immineret, nisi scdum schisma Michaël coercere maturans, leuem, ac seditio-
sum tabulam, quæque non rectè perceperat docere aduersus Magistrum publi-
co veritatis audentem periculo exturbasset: qui paucis diebus (vt celerrimè ma-
la serpunt) ita simplicem plebem effascinauerat; vt pristinum feruorem Almei-
da vix magno & labore, & tempore fuscitaret.

Tempus est & inter Abasinos Aethyopes, cum Andrea Ouiedo Patriarcha,
sudantium Patrum meminisse: quibus per hæc tempora singulare pignus diui-
næ tutelæ contigit experiri. Fremonam incolebant pagum in orâ Tigaris mari-
timâ cum Catholicis, quorum curabant animas circiter mille. Turcæ occupatâ
priori anno Baroâ, & arce conditâ, cum frequenter in interiora populabundi
excurrerent; tandem decreuere & nobilissimum eius oræ templum diripere
Chrisnum nomine. Hoc præcognito, Barnagazius monet Ouiedum Patriar-
cham, viam ineat, si quam possit, qua consulat suis. Tercio die in Fremonam
Turcas haud dubiè irrupturos, quod illac eis expeditissimum iter, atque tutis-
simum esset ad Chrisnum. Nihil poterat certius dici: & alioqui satis persuade-
bant præcipuum aduersus Lusitanos Turcarum odium & insita auaritia, & pa-
gus vndecunque immunitus, vt in planitie iacens, & ab propugnatoribus desti-
tutus. Ergo trepidatio, & lamentatio, & fuga toto pago fit. Miserabile agmen
egreditur foeminarum, ac puerorum turbâ impeditum, aliquot bobus commea-
tu onustis. Statim conspecti prædatores, & visâ vndique pagorum incendia. In
pernicibus discursantes equis diripiunt, incendunt, vinciunt, mactant, agunt,
feruntque. Sed Deo suos obtegente, primùm flexo ab Fremona cursu pagum
non attigere: tum ad fugientium turbam cum peruenissent, in aperto campo
deprehensam siue diuinitus emolliti ad commiserationem, siue (quod Patres
etiam crediderunt) occæcati omnino, ne eos viderent, innoxij præterierunt:
proque miraculo res postea inter Abasinos celebrata, & Pater Emmanuel Fer-
nandus, qui interfuit, literis commendauit. Quæ multis post annis, cum rite de
Patrum virtutibus quæreretur, testes iurati, attributa vulgò Patriarchæ potissi-
mum sanctitati, ac precibus, affirmarunt. Quin & antè fugam clarè Patriar-
cham prædixisse, fore, vt Fremonam hostis nequaquam attingeret: & aliud ad-
dunt, quod haud minus admirabile annorum plurimorum euentus ostendit.
Cum Præsul optimus de suo grege sollicitus, quod Fremona tam inermis intu-
ta, atque opportuna hostibus esset, precaretur Deum, demonstrare vellet, quo
loco sedem habituri quam tutissimam essent, vocem diuinitus, ad eum sacrifican-
tem, missam: Fremona stabit. Quâ fiducia statuisse nequaquam mutandum so-
lum, & ab migrandi consilio remouisse permultos. Ceterum apud alios poten-
torem fuisse formidinem, vt in mediterranea amplius decem dierum iter mi-
grarent in Oppidum Dambeam nomine: quidam ad Regiam adirent cum Fran-
cisco Iacobo Lusitanorum primario, cuius pagum Turcæ incendebant: obser-
uatumque esse longo tempore, cum & Turcæ, & Galæ (quæ Castrum natio est)
omnia circumuastarent, ita illasam perstitisse Fremonam; vt qui recesserant, eo
remigrandum sibi quoque, quod nihil vsquam tutius reperiissent, putarint.

Ad reliquas Brasiliæ clades Antonij Petrij obitus accessit, qui Prouinciâ loco
Nobregæ administrabat, è primis eius Prouinciæ cultoribus, & apud dome-
sticos æquè, ac populum virtutis opinione venerabilis. Sexto Kalendas Aprilis,
tribus & viginti annis in Societate traductis, ferè quinquagenarius obiit. Inter
cetera virtutis studia rerum meditationi diuinarum, & macerando corpori,
cum se quotidie acriter flagello caderet, deditus in primis fuisse narratur. No-
bregâ olim, Petrio nuper extincto, Dæmonibus non ad intercludendum modò
iter nouis auxilijs, sed etiam ad exiguas, quæ in Brasiliâ superabant, copias tur-
bandas intentis, ad vltimum propè exitium ea prouincia venerat. Sociorum
non paucos ad Lusitaniam (vt supra indicatum est) animus fractior retrahe-
bat,

bat, tædioque regionis neque satis corporibus, neque animis, nisi valde robustis, commodæ; si nullum præterea daretur effugium, obtendebant laborum, fugæ Carthusiam. Nec deerant, qui nequaquam fieri operæ pretium inter barbaros populos, eosque numero sanè non maximo, affirmantes, traducendam, ad feliciores terras culturam dicerent. Itaque tum vel maxime Societatis, Lusitanæque nominatim Prouinciæ perspecta in rectè, quanquam arduis, coëptis constantia est. Dictus à Borgia nouus Prouincialis. Ignatius Tolosa egregiam tredecim Sociorum manum coëgit: quos prosperâ trium mensium navigatione, tot scilicet victimarum sanguine placato iam mari, Tartaroque infracto, nono Kalendas Maias in Brasiliam exposuit. Ad noui Prouincialis aduentum, quasi lux è densâ caligine, lætiusque post nubes serenum affulsit. Indè rerum mirâ vicissitudine fluere secunda coëpere omnia, tanto cum & religionis christianæ incremento, & Societatis; vt singulare Azebedij, & Sociorum, etiam post mortem, haud obscurè patrocinium feriretur. Continuo nouus Prouincialis, vt nomine Azebedium, ita virtute repræsentans, componere res aggressus, in Baiensi Collegio cum priuatis collocutionibus, tum cohortationibus publicis, & maxime exercitatione spiritus, quam singuli per hebdomadam visitato secessu reperierunt, omnes adeo permouit; vt iam non Lusitaniam, nec vmbatilem vitam cogitarent; sed primæ suæ vocationis tenaces, ad omnemque se ascetæ perfecti, euangelicæ præconis laudem componentes; Brasiliæ ærumnas, quo primum ardore appetierant remotas, iam præsentibus amarent, & in lucro reponerent. Additum est Philosophiæ curriculum, quod Pater Consalius Leyte inchoauit. Noui templi ædificatione strenuè promotâ, in eo Pentecostes solennibus celebrata primum diuina. Præceperat Borgia, si fieri posset, vt è pagis reuocati Socij, tantum eos excursionum more, aliquoties in anno reuiderent. Id peritis diuturno vsu Brasiliensium rerum nullo modo visum est attendendum in præsens. Nam si tanto, per tot annos, labore congregati populi, instituti, & protecti caritate Patrum, & operâ, præsentium eorum tutelâ destituerentur; partim insitâ sollicitas ingenij mobilitate, partim Europæorum stimulos iniurijs, propediem oblitos fidei, & religionis, ad vitam agrestem, ferisque simillimam redituros. Itaque quoad totâ de re Generalis Præpositus consuleretur, illud tantum Prouincialis adiecit, vt semel vnoquoque mense, qui Sociorum versarentur in pagis, in Collegium, ad vires animi, pietatisque instaurandas, reciperent sese. Ad seruorum priuatim vtilitatem, qui fermè re diuinâ semper carebant, proprium fieri sacrum opportuno iussit tempore: interque illud Christianæ institutionis partem quampiam, quæ aptissima loco, temporique foret, exponi. Denique domi, forisque pietatis renouatâ facie, Ludouico Granâ rerum, & locorum perito comite, Pernambucum, atque Ecclesias circa Baiam, indè exeunte iam anno Illæorum, & Portus Securi stationes inuisit. Pernambuci, post acerbam vexationem, Socios iam gratiâ apud omnes, & auctoritate florentes, eoque vberiore ferentes pietatis prouentum, itemque populum inuenit de inflicto diuinâ vindictâ supplicio criminatibus iusta Numinis iudicia prædicantem. Criminatorem vnus fuit, qui propè supremum spiritum laborans, accito Patre Mauro Consalio, immensâ vi lacrymarum scelus suum professus, veniam petijt, se mendacem, se maledicum publicè accusans, & Societatis innocentiam, & sanctitatem euulgans: eoque pacto, elutâ lacrymis culpâ, Socijs ei supremo illo agone sedulo opitulantibus, è vitâ concessit. In vrbe Sancti Saluatoris duo viri & beneuolentiæ erga nos, & virtutibus insignes obierunt: inque nouo Baiensis Collegij templo sepulti sunt: Mendus Sâ Regius Præfectus, post Brasiliam annos quatuordecim præclare administratam, qui templum ipsum extruxit, ingensque latifundium Collegio dedit: & Lazarus de Arcualo, qui agri aliquantum, & tecta quædam, itemque ædem Sanctæ Mariæ à Scalâ, quam prope urbem loco amœno ære suo condiderat, Collegio moriens legauit.

Repositâ in statum Brasiliâ, Floridæ res grauiter vacillabant. Nihil dignum

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

N a 3

memo-

289

Ignatius Tolosa
Brasiliæ Prouincialis.

290

Prouincia respicit.

291

Consalius Leyte
philosophiâ docet.

292

Pagi Brasiliensium non deserendi a Patribus.

293

Prouincialis statuta.

294

Mendes Sâ Brasiliæ Prætor moritur.

295

Florida: status.

memoria hoc anno gestum. Sub initium Iunii perlatis ex Hispania literis à Petro Sanctio nouæ Hispaniæ designato Prouinciali, cui cognitionem, rectionem, que Floridanarum quoque rerum Borgia demandat, vt captato tempore aliquis inde Patrum præiret Mexicum, seque edocturus opperiretur; Antonium Sedennium cum comite nouitio Ioanne Salfedo ire placuit. Rogerius interim, Carrera, & Villaregius in Axacam delati, cum Menende Præfecto de Segura, atque Sociorum nece Alfonso potiti, captisque à Menende sceleris adiutoribus, ea, quæ superiore libro posuimus, cognouerunt. Proditor Ludouicus euasit longè in mediterranea. Fuere qui dicerent, poenitentiam eum facti percussam, per montes, ac loca deserta in assiduo luctu, ad expiandum nefas, vagari. Menendes, quos comprehendit, supremo affecit supplicio: sed ante quam morerentur, fortasse eorum precibus, quos enecarant, placato Numine, petierunt, & impetrauerunt baptismum, inenarrabili Dei prouisu, per oblatam innocentibus mortem immortalitatis occasionem adepti. Redeuntes ab Axacâ Habanam procella, qua nulla vnquam violentior memorabatur, inter tonitrua horrenda, fulguraque, & fulmina, & aquas ingentes, immanissimâ bacchante ventorum vi, quæ in terrâ domos funditus euerit, siluas excidit, montes nudauit, in desertam Insulam abstulit, nauigio incolumi: vnde placidiore mari prouecti, cum Habanæ Portum intrarunt, miraculo cunctis fuisse: & ipsi, vi derant opera Domini, & mirabilia eius in profundo; non intermittebant ex intimis sensibus maiestatem pariter, atque indulgentiam Patris, ac Domini prædicare.

296
Prouidentia
diuina.

297
Procella insi-
guis.

298
Nouæ Hispaniæ
rudis descriptio.

299
Regionis abun-
dantia.

300
Mexicum Re-
gii caput.

Continuatur ad Occidentem hybernium Prouinciæ Floridæ noua Hispania, longè illâ felicior, siue humanitate gentis, siue feracitate soli: quam quanti inuentores fecerint, significasse videntur, cum Hispaniæ communi nomine nobilitarunt eam, regiones alias non nisi minorum Prouinciarum dignati vocabulis. Posita est in eo veluti crure, quod borealis noui orbis Peninsula exporrigit, donec octodecim leucarum isthmo, minus decem gradus supra æquatorem cum austrinâ copuletur. Itaque à mediterraneis, barbarisque Prouincijs, vsque ad prædictum isthmum inter Oceanum, quem septentrionalem vocant, ab ortu, & austrinum ab occasu descendens, longitudine octingentas leucas, latitudine, vbi minimum, centum octoginta patet. Cœli temperatura (quanquam alicubi mirè varia est, hic æstuante seruore, proximo intervallo rigente frigore) tamen in vniuersum æqualis est. Quippe, vt sub mediâ cœli plagâ, nec diem, nec tempestatum d'ferimen, nisi modicum, sentit. Mensibus quinque à Maio ad Septembrim singulis ferè diebus sub vesperam imber cadit. Regionis facies, nequaquam, vt opinabatur antiquitas, perusta solibus squalet; sed tanquam perpetui veris tepefacta suauitate perennè viret. Solum fertile, & opibus abundat suis, & nostrarum: quicquid inferatur clementer accipit, educatque. Itaque extra vitem, & oleam, quæ non inuehantur, ne si nihil desideretur, commercia Hispanica remittantur, nihil in frugibus, aut oleribus, aut stirpibus, ac ne in gregibus quidem, & armentis habet Europa, quod inuectum non sit, & magnificè proueniat. Caput Regni Mexicum est, vnde & regno nomen. Vrbis frequens, & nobilis, in planicie sita, medioque in stagno, quod è circumiectis montibus affluentes efficiunt aquæ, immensæ alicubi altitudinis. Suspicio est stagnum arcanis longo tractu meatibus, & inde purgatis ad dulcedinem aquis, cum mare committi: nec ferè quicquam ex eo salubritas cœli violatur. Post hæc tempora emissarium, æmulo vetustis Romanorum opere, perfossis montibus, factum est. Sedes ibi Archiepiscopi, & Proregis: fons Sacrorum, Diuinique, & humani Iuris. Sacra iurisdictio in Episcopos distributa septem, sub Archiepiscopo vno. Ciuilis in consilia tria, quorum primum Mexici, reliqua Guatemalæ, & Guadalaxaræ. Martinus Henricius hac tempestate res pro Rege administrabat. Archiepiscopi vacabat solum: Societatis iam pridem fama celebris, & expectatio ingens erat. Itaque vbi primum ex Floridâ Sedennius tertio Idus Iulias adfuit, & Mexici conspectus est; omnes eum ordines gratulabundi honorificen-

tiſſimis officijs exceperunt. Ille ſibi domicilium in Noſocomio Deiparæ, cui à Marchione Vallenti nomen, delegit. Ibi cum Salſedo comite dies, ac noctes ægrotis omni & manuum, & aurium, & oris officio ſeruiebat: & diuerſorium ibidem Socijs præparabat, cum iam per Oceanum ſecundiſſimo curſu noua colonia nauigaret. Namque expectandæ nauigationis morâ in populorum aliquot utilitatem exactâ, demum & ſuis aſcetico ſeceſſu, & generali confeſſione curatis animis, Idibus Iunijs conſcendiſſis nauibus, biduo poſt læti vela in alrum dederunt læti Socij quindecim. Duſtores ibant Petrus Sancius Prouincialis, ac Iacobus Lopius Reſtor Collegij deſtinatus: is, qui non multo ante à Fortunatis Inſulis remearat. Super hos Petrus Diazius, Ferdinandus Suarius Concha, Franciſcus Bazanus, Alſonſus Camargus, Iacobus Lopius à Meſa, Petrus Lopius Parra Sacerdotium iam gerentes: tres paulò poſt Sacerdotes futuri Ioannes Curiel, Petrus Mercatus, Ioannes Sancius. Ceteri operarij adiutores Martinus Matilla, Bartholomæus Larius, Martinus Conſaluius, Lopus Nauarrus: hic poſtremus, & gloria Fundatorum eius Prouinciæ, ad vltimum ſe, & Societate indignum præbuit. Octo cum Prouinciali, ceteri cum Reſtore duabus nauibus conſcenderunt. Sed cum ad magnam Canariam octauo die ventum eſſet (vbi mirâ omnes omnium beneuolentiâ, ſed Iacobus Lopius præſertim, cuius fixam animis caritatem Inſulani, & inſtituta optima retinebant) Nauarchorum rogatu, ſolatij, auxiliijque partem ſummis precibus flagitantium, in quatuor naues diuiſi ſunt: eo cum euentu, vt quæ de maximè piâ, iuxtaque proſperâ nauigatione commemorari poſſunt, in hanc abundè conueniant. Extra precatiões priuatas, quas primâ luce ſummo omnes ſilentio vel è roſario, vel è libello exequiebantur, quotidie in communi multæ fiebant. Solenni formulâ vocibus elatis, iter proſperum, tempusque tranquillum poſtulabatur: cælites nominatim viſitatis litanijſ appellabantur: elogio ſuo ſalutabatur Cœli Regina: edito ſigno requies mortu's poſcebat: adijciebatur diebus feſtis quicquid licebat è Miſſâ cum cantu, itemque utilis homilia. Ceterum eam ſolertiam multum profeciſſe ſiue ad vectores, ſiue ad nautas Prouincialis Sancius narrat. Veſperâ ingruente, vbi Salue Cœli Reginæ dixerant, vt iam apud pleroſque Chriſtianorum nauigantium moris eſt, coactis in vnum modò nautis, modò vectoribus, imperatore classi Ioanne Alcegâ, & Almirarcho Antonio Manricio, alijsque in ſuâ quoque onerariâ Nauarchiſ ſaudentibus, comiter inſtituto ſermone de vitijs, ac virtutibus; aptæ conuentui proponebantur quæſtiões, iubebanturque ſinguli conferre in medium quicquid cuique ſuper ijs veniret in mentem. Nunc de irâ interrogabantur quàm deforme vitium ſit, quàm noxium: quanta patientiæ, & lenitatis pulchritudo: quæ iræ ſuperandæ, quæ manſuetudinis parandæ adiumenta. Nunc quanta perniciēs per ludi dulcedinem inuehatur, quaque viâ inde animus abſtrahendus. Modò de temeritate iurandi, deque tartareâ execrandi procacitate: modò de præſtantiâ, & decore caſtitiſ, deque remedijs intemperantiæ. Aliàs de alijs Chriſtianæ pietatiſ officijs, & ornamentis, prout vſui, temporique præſenti maximè congruebat. Vbi cum quiſque per ingenuam bonitatem, quod ſuccurrebat, promeret, & communicaret, omnemque diſputationem comitate religioſâ, appoſitiſque cum ſententijs, tum exemplis exhilararent Patres; nimirum quò blandiùs, hoc altiùs in omnium animos dicta penetrabant, morumque commutationes pulcherrimæ cernebantur: cum & ſibi quiſque magiſter, & ſodalibus fieret: tanto grauior, & efficacior; quanto ſua quiſque pluriſ æſtimat, minusque ſuſpectos, ac magis ſinceros habet monitores de grege ſuo. Nihil omnino vſquam in toto curſu aduerſi contigit, niſi, quòd dum Claſſis tranquillâ nocte plenis velis micante Innâ prouehitur, fortè adoleſcens in mare prolapſus eſt. Verum id quoque benè vertit. Nam edito bombardâ ſigno, & ſolenni clamore, quidam ex eâ, quæ poſtrema ſubibat nauis, qua Prouincialis Sancius vehebatur, illo, & Socijs in preces abiectis, repente inanem cadum longiſſimo ab rudente in mare demiſit: ad quem eniſus iuuenis, vix tandem adnauit, cum funis iam toto exhauiſto volumine nihil reliquum erat, quod remitti poſſet.

301
Primus Societatis Mexicanum aduentus.

302
Mexicanæ Prouinciæ conditores.

303
Nauigationis ratio admodum pia.

304
Caſus non in iucundus.

305
Excepti Patres
perbenigne in
Hispania noua

306
Morbo affli-
ctantur.

307
Franciscus Ba-
zanus instar pri-
mitiarum Deo
redditus.

308
Eius vigiles.

309
Sicut et alii

posset: vt si momento cessasset; fugam euolantis onerariae consequi nequaquam posset. Sed cum cadum apprehendisset, colligentibus funem nauis, nemine gnaro quis esset, ita euenit, vt germanus eum frater primus omnium subleuaret in nauim, duplicato omnium plausu: haud dubie studiosius enisurus, si fratrem esse nouisset: vt intelligamus, quanto studio alter alteri adesse homines debeant: cum etiam si nunc leuiter sentiamus, tamen olim perspicue cognituri sumus, quam verè, qui alterum iuuat, fratrem iuuat. Postridie Natalis Deipara portum nouae Hispaniae tenuerunt ad oppidum Veram Crucem diebus duobus & septuaginta, quibus nauigarunt, leucas bis mille ducentas emensi. Illico praesto fuerunt, quos Prorex, quosque pro se Petrus Moia vir inter paucos excellens, sacrarum quaestionum eam tempestate praeses, deinde Mexicanus Antistes, iusserant appellentes hospitaliter accipere. Angelopolim mox ingenti per totum iter omnium gratulatione progressos, cum certatim ad se Ordines Religiosi inuitarent; Archidiaconus vir optimus superior fuit. Optabat Ciuitas apud se nonnullos relinqui, domicilio, & alimentis oblati: tamen à Regis, atque Praepositi Generalis mandato, recta omnes Mexicum retenderunt, perque tenebras noctis, declinato quem Ciuitas adornarat occursum, in praeparatum sibi à Sedenio hospitium silentio perrexerunt. Haud sine diuino factum consilio statim apparuit, vt in Nosocomio diuersorium inuenirent. Continuo enim è quindécim, quot numero erant, difficilis morbus nouem, & in his Prouincialem afflixit: Vbi, quanquam Ciuium omnium caritas ita sese effudit, vt in reliquos agrotos ferme septuaginta largè efflueret; tamen ad curationis ordinem, atque totius ministerij usum, in longum praesertim tempus, gratuita valetudinarij benignitas egenis hospitibus peropportuna accidit. Ex eà molestia ceteris, tametsi lentè, tandem tamen explicitis, primitiarum instar, aut decimae, coelum sibi Franciscum Bazanum assumpsit, ortum Guadixij, è clarà domo Marchionum Sanctae Crucis, virum solidà, constantique virtute, modestaque, & submissione praecipuà. In Philosophiae studijs aliquandiu Compluti, deinde biennium in Pontificij iuris cognitione versatus, Salmanticae octauo & quinquagesimo eius seculi anno nomen ibidem Societati dedit: eo animo, vt, si Praesides sinerent, in Marthae occupationibus vitam defungeretur. Itaque annos quinque studiorum expers, catechismum duntaxat festis diebus exponens, de reliquo humiliora munia obiens, magnà tranquillitate, atque sedulitate exegit. Quo tempore, quanquam Franciscus Arana vocabatur; tamen (quod scriptum quidam reliquit) ignoratum eius genus, deque industrià occultatum ab eo humilioris conditionis studio; ex eiusdem literis, & libello, per quem Visitatori Natali sese indicauit, redarguitur. Permissum autem tamdiu haerere in laboribus operarijs idcirco reor; quod se ipse ad studia parum habilem ferret. Ceterum vbi ea repetere iussus est, libenter scilicet modestam in animam subeunte sapientià, bene multum profecit, nec deerat popularis facundia. Ab ipso Tyrocinio cupijt in Indias mitti. Cumque à Borgia tum Commissario id postulasset; iussus est Sacrosanctam Corporis Christi communionem ad hanc deliberationem per annum totum referre. Paruit ille, & confirmatà voluntate postulatam identidem instaurauit: eo temperamento, vt non credere sibi, sed ipsos censere vellet Praepositos, num vocatio esset à Deo. Sibi quidem, aiebat, professionem videri conuenientem, non modò, vt aliquid ad insciarum gentium christianam institutionem conferret; sed, vt penitus exueret sese, quò possideretur totus à Deo: simulque tentaret, si fortè stirps parum in hoc solo frugifera, transposito melior fieret. Ergo simul primum destinatae sibi peregrinationis accepit nuntium; quò vetustioris voti compos, eò maiore gaudio exiliit. In naui, qua vectus est, ita concionibus, & catechesi, priuatisque congressibus, item officijs, & ante omnia suarum luce virtutum trecentos milites, & reliquos vectores instituit; vt in tumultuosà turbâ species emicaret religiosae tranquillitatis: tantà erga inopes, ac decumbentes caritate; vt demensum ad eos suum saepe mitteret, ieiunio ipse contentus. Natalem Apostolorum Simonis, & Iudae supremum diem in terris habuit.

habuit. Corpus in templo Nosocomij, quò tum Patres utebantur, honorificè tumulatum. Tantà igitur vir humilitatis benè positus est in Mexicanæ Prouinciæ fundamento. Tres eo tempore Religiosorum familiæ Mexici erant: Franciscana, quæ omnium prima illas oras adiit, Dominicana, Augustiniana: florebantque virtutibus, auctoritate, rebus gerendis. Nouos commilitones magnâ omnes benignitate, sed Augustiniani planè memorabili, amplexati sunt. Qui res administrabat pro Rege Martinus Henricius, vt cunctis in rebus fauebat; ita negotium deligendi Collegio situs, suâ sibi sponte, ac regio quoque significatu adsciuit. Sed in eo, quem primum obtulit, cum controuersia aliquid ab Religiosis Prædicatoribus de lure finium extitisset, & Sancius ne ab odiosis litibus Prouinciæ auspicia fumerentur, vltro cessisset; eo rerum articulo Alfonso Villasecca, opinione vulgi regni totius opulentissimus, sua quædam tecta, adiuncti laxitate situs, amœnitate horti, salubritate loci, præterfluente etiam riuo, denique, nisi quòd modicè aberant à frequentia, in omnes partes accommodata, simul cum pecuniâ ad id, quod necesse esset ædificandum, liberaliter dedit: adeo lætâ Ciuitate; vt ob id muneris multum ei gratiarum publicè actum sit. Is deindè parens Collegij extitit, amantissimus nostri nominis, etiam num ante aduentum in eas oras. Nam, & pecuniam ad fratrem suum iam Hispalim miserat, qua de Societate quatuor Mexicum veherentur. Sed regia liberalitas inmittendis, quos diximus, anteuertit. Subinde Ecclesiæ Principis Thesaurarius, Sanctus nomine, quas extruxerat ædes, multò oportuniores, pretijque amplioris, vnâque ipsum se per multas preces obtulit. Sed Prouincialis, ne quid ea res ipso statim initio nimia cupiditatis oleret, nec iam præ senio Thesaurarius religiosæ seueritati parum sufficeret, donum remisit. Vt primum valetudo locum dedit, in templo Nosocomij, deinde alibi, & in temporario sacello Collegij sacra cultura cœpta. Rector Iacobus Lopus magno studio, effectuque audiebat. Dicebat & Prouincialis: dicebat Concha: catecheses & indigenarum, & Afrorum Aethiopum, & alia in Custodijs, & Valetudinarijs vtitata Societati representata munia: nihil iam præterea Mexicanis optantibus, nisi literarias officinas.

Inter hæc Prospera Prouinciæ Mexicanæ exordia, confirmabatur Peruuica, non modò secundis, sed etiam rebus aduersis. Timuit haud dubiè Tartarus, ne si res in Peruuia, qua felicitate cœperant, ire pergerent, peruerustâ regni possessione, quam haud prope minus, quàm cum Idola propalam colebantur, obtinebat, propediem sibi cedendum foret. Itaque ergo non, vt alibi, Societatem aggredi insectationibus extraneorum, sed præcipuè domesticis dissidijs, atque per honesti speciem, quæ potentissima sunt contra viros bonos arma, constituit. Arduum profectò cuius mortalium generi est nimiam prosperitatem benè concoquere: vbique etiam pax externa insidiatur tranquillitati domesticæ: nec in disciplinâ virtutis periculosius quicquam est, quàm, ne tumefactus inani fauore animus, corrupto sensim humilitatis robore, euanescat. Ab hoc, siue vt extraheret, siue vt arceret discrimine Prouincialem Portillum, permisit Deus intestinam in eum non leuem cooriri procellam, quæ toras quoque (quanquam, diuinâ protegente clementiâ, non magno cum incommodo) emanauit. Bartholomæus Fernandus vel primus, vel è primis concitatoribus fuit. Nam, vt inter Sanctos quoque sententiarum dissidia oriuntur, ac quisque, vt maxime affluuit suis inuentis, magisque præire quàm sequi; ita difficillimè ad alienum se ductum accommodat; Portilli administrationem, homo plus nimio censor, & interdum apertus, cœpit palam carpere. Limensis Collegij, vt amplam vltra religiosam mediocritatem, nimiumque properatam ædificationem reprehendebat. Nam ære alieno ob eam rem contracto, cum expediri nequirent nomina, plus obscurari Societatem paucorum creditorum linguis obloquentium, quàm quilibet concionatorum numerus illustraret eam benedicendo. Prouinciam replese hominibus in Peruuia, atque etiam misto genere natis: statimque eos rudēs, & nullo tyrocinio edolos in acie collocasse. Ad hæc magnâ apud omnes inui-

309
Quæ Religio-
rum familiæ
Mexici.

310
Alfonsi villa-
seccæ erga
Nostros libe-
ralitas.

311
Collegij Mexi-
cani fundator

312
In Peruuia tur-
barum aliquid

313
Querimoniz
de Portillo.

inuidia cum Prorege ad inspectionem regni eidem à confessionibus abiisse. Denique procuracionem admisisse Oarocirensē; ubi, contra Societatis leges, & Curionum munia subi. entur, & mercenaria fierent ministeria propria Professorum, & in grauissima pericula, qui ei præsentes curæ, conicerentur. Adiebatur ab alijs, quod Virginem nobilem à Dæmonibus vexatam consuetis Ecclesiæ adurationibus liberandam suscepisset; id in vrbe, quæ tota flagitiorum aestu deflagrabat, nimium simpliciter factum. Quas adiurationes, & Archiepiscopi suscepit hortatu Portillus, & semper coram multis, præcipue aliquot Dominicanis Fratribus adhibuerat. Nec tamen satis fuit ad linguas hominum cohibendas: vt intelligant homines Nostri, quàm procul à consuetudine feminarum abesse debeant. Et sanè tortores eius puella Dæmones profitebantur, inde vique ab Hispania se Patres persequutos, vt in Peruuia diuexarent, & eidem Virgini ferebantur interdum, tanquam ad lenocinium, speciem addere vltra modum venustam, ac rapacem. Porro si quid comitatu Proregis Portillus existimacionis amiserat; eo relicto resaruit, quanquàm suboffenso Prorege. Genus, ac festinatio adificij si quid in præsens offendit, id breui effluxit. Tamen enim suum cuique reit tempus, ac modus esse debet; tamen adificiorum natura eiusmodi est; vt ferè dā sunt molestiam domesticorum, alienorum inuidiam habeant; vbi sunt perfecta; priuatim commodum, publicè & iucunditatem, & ornamentum afferant. Verum enimuero Peruuorum institutio perplexum, ac propemodum inexplicabile negotium erat. Quippe vbi Peruuia Catholicorum Regum in potestatem venit, quò regie conscientie, & christiano officio satisficeret, in multas partes, quasi modicas prouincias, ac dioceses, vniuersa regio distributa est; atque earum vnaquæque partium cuiuspiam Hispanorum è primis commendata. Ad hos spectabat curare, vt sparsi pagatim populi christianis sacris imbuerentur. Quam ad rem Sacerdotes vel è Clero, vel è Canobio aduocabant: ita partitā ad eorum vsus impensā; vt certam pecuniā summam ipsi Præsides (Commendatarios vocant) certum autem annonæ numerum, & familiaria ministeria Peruuui conferrent, quod Camaricum appellant. Quæ ratio cum expeditissima videatur; non paucis tamen implicabatur incommodis, communi vitio hominum rectè instituta non raro perperam exequentium. Nam, & hi, quibus commendata erat diocesis, grauātē pecuniam persoluebant, multoque malignius operam suam Indigenæ, & præbenda exhibebant, vt essent per vim extorquenda ingratis. Inde fiebat, vt paulò leuior sacros Pastores, quàm laicos Dominos auaritiæ nomine infamia adureret. Adde, quod cum eiusdem Pastoris esset in fontes animaduersio, & modò hos dari in custodiam, modò illos verberari, vt sit, nunc alios aliā poenā plecti necesse esset; qui debuérat parentis pietatē diligi, peius domino timebatur: vtque malus officij magister metus est, à Magistris ipsam in doctrinam odio redundante, extimā plerumque pietatis crustā duntaxat, Idololatriæ, vitijque reliquis, quæ intus in animo vigeant, obducebatur. Itaque haud dub. è onerata eius generis stipendio talis doctrina ab Societatis abhorrebat legibus; quæ, quod à Domino Deo gratis acceptum est, iubent gratis dari. Illud tamen super omnia rectas mentes absterrebat, quod cum è susceptā procuracione, suis deberent temporibus administrari populis sacramenta; scrupuli oriebantur innumerabiles, ne fortè sancta canibus darent, nil christianum habentibus præter nomen. Præterea vsus promiscuus, qui vitari non poterat, gentis intemperantia, molle regionis ingenium, denique licentia faciebant, vt vnusquisque, tot inter raptores pudicitia, suo thesauro timeret. Cum præsertim sanctissimi, ac prudentissimi quique Religiosorum ceterorum apertè, ac seuerè denuntiabant, cauere Societas in eas se pedicas induere, si & disciplinæ vigorem cordi haberet, & nomen bonum, quod ijs locis non à veris tantum criminibus, quantum à calumnijs periclitaretur, quas barbara, ac stolidi gens iugum iniusta ferens, & penè coacta christiana, nihil peni haberet comminisci. Accedebant vetera tum regionum administrorum, tum Episcoporum certamina cum Canobitarum parochorum modo-

rato.

314
Dilectus.

315
Difficultates in
regendis Peru-
uianis cate-
chisibus.

atoribus. Nam Regij liberam eis potestatem collocandi, vel remouendi, quos libuisset, sæpè non permittebant: incommodum enim uerò perniciosum disciplina. Episcopi non solum religiosorum parœcias inspectare; sed quæ ad ipsos quoque pertinerent homines, volebant cognoscere, & in suam redigere potestatem. Hæc ita cum essent, videretque Portillus, quod Oarociris doctrinam suscepisset, domesticos sibi omnes infensos, Socijs, vt supra demonstratum est, omnibus reuocatis, procuracionem reliquit. Tum verò dolere Antistes, clamare Prorex nec voluntatem Regis obseruari, nec liberari conscientiam, qui Societatem, Peruuorum præcipuè causâ, misisset. Popularis multitudo tractari ea cernens munera ab Religiosis alijs, segnitiam in nostris, fugamque laborum, potius, atque ambitionem, & captationem nobilium Ciuitatum interpretari; quàm cautionem, studiumque maioris boni: vt humanæ non esset opis inire consilij viam, quæ in præcipitia non deferret. Nam breues per interualla excursus, stationesque exigui temporis difficultatibus suis obsidebantur. Num id Pastores facillè permisissent, vt alieni, nec impensâ populis onerosi, nec animaduersionibus odiosi, collectâ officijs angusti temporis gratiâ suam aggrauarent inuidiam. Num regionum Præsides, qui necessariò Pastori debita suppeditabant, sumptum in aduentitios excultores germinarent. Ad hæc in barbaris ingenijs naturâ hebetibus, intemperantiâ, atque ebrietate occæcatis, quid porro in transitu momenti fieret. Ad vltimum ne hoc quidem pacto satis explicari Regis conscientiam Regij aiebant. Huius explicationem nodi petiturus, sed maxime de Portillo Generalem Præpositum edocturus, re cum Prorege (pessimo exemplo) Cuschi communicatâ; de eius, nonnullorumque Sociorum sententiâ in Europam Bracamontius nauigauit: inuito quidem, sed, ne latius indigni cœpti fœditas suboleret, non reluctante Prouinciali. Hæc domi dum fiunt, vt est immensâ diuina bonitas, suorumque administratorum ad Ecclesiæ suæ adiumentum custodit auctoritatem; eadem penè ad vulgus approbatione, atque successu consueta munera tractabantur: multumque iuuit paulò post, quàm Bracamontius discesserat, Iosephus Acoſta, qui priore anno institutâ nauigatione cursum tenere nequiuert, hoc tandem anno perlongas varijs in Insulis, & vrbibus, sed viles incolis moras, cum duobus Socijs Andrea Lopo, & Iacobo Martinio ex Hispaniâ aduectus. Vir magnus ingenio, sagax consilio, facundiâ, doctrinâque præstans, quem, præter asperi aliquid pro Christo tolerandi cupiditatem, duplex ad eam expeditionem causa impulerat: primum quod si quid ad Dei gloriam in regionum adeo sepositarum latebris fieret, videretur ab humanæ auræ periculo valde semotum: deinde, quod maior esset operarum in orbe nouo penuria. Quare cum gymnasiâ illic institui oporteret; maiore vsu nauaturum se in ijs operam existimabat. Atque eo doctore addita sub anni finem in Limensi Collegio Theologica schola est. Simulque vno è Socijs magistro Qui-chuæ linguæ, quæ communis est, instituta disciplina. In Collegio quoque Cuschenſi Ludouicus Lopus quæſtionum conscientiæ explicationem exorsus. At Portillus, qui iam se à Proregis vsu, & confessionibus abstraxerat, Limamque redierat, eò maxime incumberebat, vt quicquid ex relictâ Oarocirenſi paræciâ popularis gratiæ amiſſum erat, modo aliquo farciretur. Optatissimam præbuit eius rei opportunitatem Ioannes Ribius ex Aragoniâ oriundus, vir opulentus, & nobilis. Is cum multa de fructuosus Sociorum laboribus audisset, Limam se contulerat ex vrbe Pacis, Socios illuc aliquot adducturus. Distat ea vrbs pari fermè interuallo, ab Cuscho, & Potosio, ad littus duorum fluminum sita, auræ feracium arenæ, quàm ideo indigenæ Cuquiagum vocant, procul ab Limâ ducentis quadraginta leucis. Iuxta eam urbem commendatam habebat Peruuorum Diœcesim Ioannes. Atque, vt erat suæ cupidus salutis, nequaquam eo doctrinæ genere, quod supra descripsi, suo munere abundè se defungi rebatur. Itaque oblatiſ reſtitutis, vt graues populo nullo modo magistri essent, nullâ adiunctâ conditione, Collegium in vrbe se fundaturum promittit. Hanc expeditissimam, tanquam à Deo oblatam Peruuorum, sinè Societatis detrimento, iu-

316

Portillus à Prorege se remouet.

317

Bracamontius in Europam discedit.

318

Iosephi Acoſta in Peruiam aduentus.

319

Collegij Iacobi occasio.

to, iuuandorum Patres viam putarunt. Sed quia inconsulto Generali noua suscipi Collegia non licebat; Portillus Patrem Ioannem Zunigam, Sebastianum, Amatorium Peruuicé peritum, & Ioannem Casafolam interim illuc, veluti in stationem, misit: ipse verò Truxillum, cum duobus Socijs, quò diu fuerat accersitus, excurrit oppidum octoginta leucis ab Limâ. Ibi ita concionibus, cohortationibus, catechesibus ad Populum, ad pueros in ludis literarijs, in compitis, vicisque ad mancipia, & ad Peruuos profecere; vt vir primarius, qui initio hospitium ad receptum negauerat, deinde stabilem sedem, redditusque opimos deferret.

F I N I S.

